

Tartalom

Tanulmányok

- **FALUDI Péter : [A "koreai kérdés" eredetéről](#)** [193.64 kB - PDF]

A tanulmány ismerteti a "koreai kérdés" 2. világháborús előzményeit, a győztes nagyhatalmak Koreával kapcsolatos megállapodásait (Jalta, Potsdam, Moszkva), a japán kapituláció és a gyarmati rendszer összeomlását követően kialakult helyzetet. Áttekintést nyújt az amerikai és a szovjet megszálló hatóságok által létrehozott helyi hatalmi szervekről, melyek - nagyhatalmi támogatással - 1948-ban a két szeparatív állam létrejöttéhez vezettek. Összefoglalja a koreai háború főbb vonatkozásait, valamint a Koreai félszigeten napjainkig tartó "instabil egyensúly" helyi és nemzetközi fejleményeit.

A szerzőről: Korea szakos történész-orientalista, az ELTE Belső-ázsiai Tanszék előadója, BGTF tb. docense. Több, mint ötven éve foglalkozik Korea történetével, számos tanulmánya, cikke jelent meg hazai és nemzetközi (dél-koreai, amerikai, tajvani stb.) folyóiratokban, a KNDK-ról könyvet publikált. A szöuli National History Compilation Committee külső tagja. Főbb kutatási területei: Korea helyzete a 19-20. század fordulóján, a japán annexió előestéjén, valamint a KNDK 1945-től napjainkig, a "koreai kérdés" fejleményei.

- **IGAZ Levente : [Portugál gyarmat, indonéz tartomány, független állam: Kelet-Timor 30 éve](#)** [922.03 kB - PDF]

A tanulmány a 1975-től indonéz megszállás alatt álló, majd két éve függetlenné vált egykori portugál gyarmat, Kelet-Timor történelmének utolsó 30 esztendejét mutatja be.

Kitér a portugál gyarmati uralom sajátosságaira, az anyaországi politikai fordulat következtében létrejövő hatalmi vákumra és az 1975 végén bekövetkező indonéz invázió körülményeire, az események nemzetközi hátterére. Bemutatja a kelet-timori pártok és politikai irányzatok szerepét, elemzi Dzsakarta a szigetfél tényleges beolvasztását célzó, teljesen elhibázottnak bizonyuló politikáját. A portugál és angol nyelvű források és szakirodalom alapján összefoglalást ad a hidegháború egyik legborzalmasabb genocídiumáról és az ezzel párhuzamosan zajló kelet-timori gerillaháborúról, valamint rámutat az indonéz uralom váratlan összeomlásának tágabb összefüggéseire.

- **LEHOCZKI Bernadett : [A fejlődő államok részvétele az ENSZ békefenntartó tevékenységében - különös tekintettel Pakisztánra](#)** [346.08 kB - PDF]

Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának állandó tagjai és a fejlődő világ államai között a békefenntartás terén tapasztalható munkamegosztás vizsgálata után a tanulmány a világ legaktívabb békefenntartója, Pakisztán ENSZ-missziókban való részvételét mutatja be. Olyan kérdésekre keresi a választ, hogy a békefenntartásban való szerepvállalás hol helyezkedik el az ország külpolitikájában, milyen motivációk húzódnak mögötte, és hogyan hat az Indiával való versengésre.

A szerzőről: 2003-ban végzett a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem (BKÁE) Nemzetközi Kapcsolatok szakán, diplomamunkáját az ENSZ békefenntartó tevékenységéről írta. Ugyanebben az évben második helyezést ért el az OTDK-n. Jelenleg a BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskolájának első éves hallgatója.

- **Mark SEDRA : [A terror elleni háború első állomása: Afganisztán újjáépítésére és biztosítására tett törekvés értékelése, két évvel a Talibán bukása után](#)** [280.55 kB - PDF]

A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a tálib rendszer összeomlása utáni Afganisztánban mennyire voltak sikeresek nemzetközi közösség rendezésre irányuló erőfeszítései.

Részletesebben foglalkozik Afganisztán nemzetközileg felügyelt reformjának öt pillérével: a katonai, rendészeti, igazságszolgáltatási reformokkal, a kábítószer elleni küzdelemmel,

illetve a korábbi harcosok leszerelésével és a társadalomba való visszaintegrálásával. Ezek mellett különös hangsúlyt fektet a nemzetközi adományok felhasználásának hatékonyságára. (ford. Venczel Zoltán)

A szerzőről: Mark Sedra a Bonn International Center for Conversion (BICC) munkatársa, 2002 júniusa óta dolgozik a BICC poszt-talibán Afganisztán kutatásán, ahol elsősorban a biztonsági szektor reformjával foglalkozik. A Torontói Egyetemen diplomázott történelem és politikaelmélet szakon, 2003-tól a London School of Economics doktorandusza.

Profil

- **WAGNER Péter** : [Ijád Allávi, az ideiglenes iraki kormány miniszterelnöke](#) [235.04 kB - PDF]

Profil

- **CSICSMANN László** : [Balogh András \(szerk.\): Nemzet és nacionalizmus](#) [10.83 kB - HTML]
 - **LATTMANN Tamás** : [Andor László - Tálás Péter - Valki László: Irak - Háborúra ítélve](#) [3.25 kB - HTML]
 - **PARAGI Beáta** : ["\(...\) a szabadság szolgaság, a tudatlanság erő"?, azaz a 2002 és 2003 évi Arab Human Development Reportok megállapításai és fogadtatása \(Recenzió\)](#) [15.22 kB - HTML]
 - **VADAI Ágnes** : [Charles Townshend: A terrorizmus](#) [3.01 kB - HTML]
-

A „koreai kérdés” eredetéről

Faludi Péter

Korea szakos történész-orientalista, az ELTE Belső-ázsiai Tanszék előadója, BGTF tb. docense. Több, mint ötven éve foglalkozik Korea történetével, számos tanulmánya, cikke jelent meg hazai és nemzetközi (dél-koreai, amerikai, tajvani stb.) folyóiratokban, a KNDK-ról könyvet publikált. A szöuli National History Compilation Committee külső tagja. Főbb kutatási területei: Korea helyzete a 19-20. század fordulóján, a japán annexió előestéjén, valamint a KNDK 1945-től napjainkig, a "koreai kérdés" fejleményei.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

<http://alapitvany.kul-vilag.hu>

<http://www.nato-kozpont.hu>

Faludi Péter

A "koreai kérdés" eredetéről

A tanulmány ismerteti a "koreai kérdés" 2. világháborús előzményeit, a győztes nagyhatalmak Koreával kapcsolatos megállapodásait (Jalta, Potsdam, Moszkva), a japán kapituláció és a gyarmati rendszer összeomlását követően kialakult helyzetet. Áttekintést nyújt az amerikai és a szovjet megszálló hatóságok által létrehozott helyi hatalmi szervekről, melyek – nagyhatalmi támogatással – 1948-ban a két szeparatív állam létrejöttéhez vezettek. Összefoglalja a koreai háború főbb vonatkozásait, valamint a Koreai félszigeten napjainkig tartó "instabil egyensúly" helyi és nemzetközi fejleményeit.

Az elmúlt közel hatvan évben a politikusok, történészek, a hazai és a nemzetközi közvélemény immár harmadik-negyedik nemzedéke találkozik valamely formában „a koreai kérdéssel” (s dédapáink már a 19-20. század fordulóján!). N. Eberstadt, az ismert amerikai Korea-kutató politológus találó megállapítása szerint „Észak-Korea hatása a 20. század második felének nemzetközi eseményeire bizonyára nagyobb, mint azt lakossága és gazdasági eredményei indokolnák”.¹ Mások szerint a kis Korea jóval több, gyakran azonnali operatív választ követelő problémát okoz a mindenkori nemzetközi életben, mint, például hatalmas szomszédja, Kína. A koreai kérdéssel kapcsolatban, mint „örökzöld” érdekességet említhetjük: napjainkban számos külföldi nyilatkozat, sajtókommentár megállapításai gyakran szó szerint egybeesnek a 19. század végi követelésekkel: „Koreát meg kell nyitni”, „Koreában belső reformokat kell megvalósítani”, „Koreát modernizálni kell”, stb. S a történelem fintora, hogy mindezt nem csak az észak-koreai diktatórikus rendszertől követelik. Hasonló követelményeket fogalmazott meg az IMF és a Világbank Dél-Koreával szemben is az 1997-1998-as pénzügyi válság kapcsán.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül a koreai kérdés történetének néhány fontosabb, meghatározó eseményét, azok hátterét kívánjuk ismertetni.

A „koreai kérdés”, majd a koreai háború (1950-1953) is a győztes Szövetséges Hatalmaknak Koreával kapcsolatos meg-(nem)-állapodásaiban gyökerezik, a győzelem „keserű gyümölcse”, potenciális következménye lett. Azóta is, mint „koreai kérdés” a második világháború és a hidegháború szinte egyetlen közös örökségeként a nemzetközi élet felfemerülő nyitott válsággóca, politikai „búvópatakja”, amely hol hideg gleccserként nyomul előre, hol forró gejzirként tör fel. Ennek ellenére eredete, konkrét fejleményei ma már gyakran

homályosak, félreismertek nemcsak a szélesebb közvélemény, de a nemzetközi kérdésekkel foglalkozók számára is. Bonyolítja, de a kutatók számára egyben érdekessé is teheti a témát, hogy ma már történelmileg is értékelhetjük, mint a modernizáció két, ugyancsak eltérő, ellentmondó típusú kísérletét, eredményét, illetve bukását egy országon, egy nemzeten belül.

A koreai kérdés eredete

Az 1910 augusztusi japán annexiót követően, melyet a korabeli nagyhatalmak hallgatólagosan tudomásul vettek, Korea eltűnt a politikai világtérképről, a nemzetközi élet színpadáról.² A koreai nép japán-ellenes megmozdulásairól, küzdelméről, az emigráció tevékenységéről külföldön nemigen vettek tudomást. Így a második világháború során, amikor már napirendre kerültek a háború utáni rendezés kérdései, a japán gyarmat Korea problémája, jövője szinte előzmények nélkül szerepelt a Szövetséges Hatalmak külügyminisztériumainak tervezeteiben, tárgyalási napirendjén. Mivel a korabeli esetleges szovjet elképzelések – ha voltak is – napjainkban még nem ismeretesek, a továbbiakban elsősorban az angolszász hatalmak javaslataival, azok alkalmi szovjet fogadtatásával foglalkozunk. Tudomásunk szerint 1945-ig a Szovjetuniót – érthetően – politikai téren is a fasiszta Németország elleni harc kötötte le, az 1945 nyarán keletkezett egyes külügyminisztériumi feljegyzések sem annyira Korea jövőjével, hanem katonai-stratégiai jelentőségével foglalkoztak.³ Ugyanakkor meg kell jegyeznünk azt is, hogy a Szövetséges Hatalmak közül egyedül a Szovjetunió rendelkezhetett konkrét belső hely- és helyzetismeretekkel, mivel 1925-től 1946-ig szovjet főkonzulátus működött Szöulban.

1943 márciusában került sor a Fehér Házban F. D. Rooseveltnél és A. Eden brit külügyminiszter nem-hivatalos találkozására, melyen megvitatták háború utáni politikájukat Korea, valamint Mandzsúria, Formosa (Tajvan) és Indokína vonatkozásában. Megállapodtak, hogy Koreában (feltehetően az amerikai State Department javaslatára) nemzetközi gyámságot hoznak létre az USA, a Szovjetunió, Anglia és (az akkor még csangkajsekiista) Kína részvételével.⁴ Más források szerint a gyámság ötlete az angol külügyminisztérium – A. Toynbee, az ismert történész vezette – bizottságától származott.⁵

Ezt követően az USA, Anglia és Kína 1943 novemberi kairói csúcstalálkozásán elfogadott Nyilatkozat leszögezte: „...figyelembe véve a koreai nép leigázottságát, a három nagyhatalom elhatározta, hogy megfelelő időben szabadságot és függetlenséget biztosít Korea számára”.⁶ Az angol javaslatra elfogadott homályos *megfelelő időben* (in due course) kifejezés jelezte, s ezt már a korabeli kommentárok is megjegyezték, hogy a háború után nem zárták ki

Korea számára a bizonytalan idejű ellenőrzést és gyámságot. Szovjetunió nem sokkal később csatlakozott a kairói nyilatkozathoz. (Mondanunk sem kell, hogy a koreai nép, az emigráció képviselőit sem ekkor, sem később nem hívták meg, velük nem konzultáltak).

A teheráni szovjet, amerikai és angol csúcstalálkozón, 1943. november 28-án F. D. Rooseveltnél hangsúlyozta, hogy „a koreaiaknak szükségük van bizonyos tanulási időre, valószínűleg mintegy 40 évre, mielőtt teljes függetlenséget kapnának”.⁷

A félsziget sorsa Jalta és Potsdam után

Ezt követően, főként az 1945 februári jaltai konferencia előkészítése során amerikai részről következetesen szorgalmazták a hosszabb időre szóló nemzetközi gyámsági rendszer létrehozását Koreában azzal, hogy más érdekelt hatalmak részvétele „nem lehet oly jelentős, hogy kárt okozhasson az amerikai részvételnek a megszállásban”.⁸ A jaltai konferencia hivatalos napirendjén egyébként Korea nem szerepelt, de utalva a Fülöp-szigetek 50 éves amerikai gyámságára, Rooseveltnél nem hivatalos formában hangsúlyozta, hogy Koreával kapcsolatban 20-30 éves átmeneti időre gondol. Sztálin erre megjegyezte, hogy rövidebb idő jobb lenne, majd aziránt érdeklődött, hogy a külföldi csapatok Koreában maradnának-e? Az amerikai elnök nemleges válaszára a szovjet vezető állítólag (amerikai források szerint) elfogadta a javaslatot.

Az 1945 július – augusztusi potsdami értekezleten sem tárgyalták a győztes nagyhatalmak vezetői a koreai kérdést, csupán a Nyilatkozatban erősítették meg ismételten, hogy Korea „megfelelő időben” független lesz. Egyidejűleg a szovjet és az amerikai vezérkari főnökök megállapodtak, hogy a szovjet hadba lépést követően Korea területén elhatárolják az amerikai és a szovjet hadsereg operatív hadműveleti övezetét, a japán hadsereg kapitulációjának fogadását. Mint azt Truman elnök Emlékirataiban is megerősíti, amerikai részről igyekeztek minél nagyobb terület ellenőrzésük alá vonni Koreában (és Mandzsúriában), főleg a főváros, Szöul és a két legfontosabb kikötő Puszán és Incson biztosítására törekedtek. Mivel csapataik még meglehetősen messze voltak (Okinaván kb. 1000, a Fülöp szigeteken kb. 2800 – 3500 km-re), nem tudták megelőzni a szovjet alakulatokat. Ezért az amerikai katonai vezetés a 38. szélességi fokot javasolta a két megszálló hadsereg elválasztására (felmerült ejtőernyős deszant átdobásának terve is Puszán térségébe, „jelenlétük” demonstrálására). Meglepetésükre szovjet részről különösebb ellenvetés nélkül fogadták el az amerikai tervet, mellyel Anglia és Kína is egyetértett. Később, Douglas MacArthur tábornok szeptember 8-i l. sz. parancsában már hivatalosan is a 38. szélességi fok

szerepelt, mint a japán hadsereg kapitulációjának választóvonal a szovjet és az amerikai csapatok között.⁹

Összhangban a tervezett gyámsági rendszerrel, az 1945 augusztusában a Truman elnök által jóváhagyott amerikai tervezet előírta egy bizottság felállítását is, az amerikai és a szovjet főparancsnokság részvételével, Korea mint egységes terület igazgatására. (A 35 éves japán gyarmati uralom alatt koreai közigazgatás nem volt). Ami azonban még fontosabb volt (és a jövőt tekintve végzetesnek bizonyult), *a megszállási övezetek polgári közigazgatását is adott katonai főparancsnokságra ruházta, azaz a katonai adminisztráció polgári funkciókat is ellátott.* (Hasonló helyzet csak Németországban és Japánban volt, Kelet-Európában nem). Azaz Koreát quasi nem felszabadított országgént, hanem megszállt területként és nemzetként kezelték.

Anélkül, hogy a távol-keleti hadműveletek, valamint a koreai belső fejlemények részleteibe bocsátkoznánk, röviden utalunk arra, hogy Észak-Koreában augusztus közepén a kapituláció ellenére a szovjet csapatoknak még kb. egyhetes harcot kellett vívniuk a japánokkal (közel 2000 katona esett el), míg a szeptember 8-tól partra szálló amerikai hadsereg már semmiféle ellenállásba sem ütközött. Az időközben egész Koreában kibontakozó demokratikus tömegmozgalmat, népképviselői szerveket az amerikai főparancsnokság betiltotta és szétkergette, míg a szovjet katonai vezetés igyekezett azokat politikailag felhasználni (Szöulban már 1945. szeptember 7-én Alkotmányozó Nemzetgyűlés ült össze, mely kikiáltotta a Koreai Népköztársaságot és kormányt alakított).

Így a koreai nép által évtizedek óta joggal várt szabadság és függetlenség, önálló államiság helyett 1945 augusztusában – szeptemberében a 38. szélességi foktól Délre és Északra két megszállási övezet jött létre, saját katonai és polgári közigazgatással. (Ma már csupán, mint történelmi érdekességet említhetjük meg, hogy Sztálin közelmúltban közzétett 1945. szeptember 20-i utasításában megtiltotta, hogy Észak-Koreában szovjeteket, szovjethatalmi szerveket hozzanak létre és szovjet rendszert vezessenek be. Ellenkezőleg, kijelentette: „minden japánellenes demokratikus párt és szervezet részvételével elő kell mozdítani a burzsoá-demokratikus hatalom megteremtését”.¹⁰ Sztálin direktíváját az észak-koreai fejlemények azonban hamarosan túlhaladták, azt feltehetően D. MacArthur említett, a különböző dél-koreai demokratikus pártokat, szervezeteket betiltó, az Alkotmányozó Nemzetgyűlést szétkergető 1. számú parancsára való taktikai reagálásnak is tekinthetjük). A három nagyhatalom, az USA, Anglia és a Szovjetunió külügyminisztereinek 1945 decemberi moszkvai értekezletének határozata értelmében, Koreában:

1. összkoreai ideiglenes demokratikus kormányt kell létrehozni, melynek átadják az ország irányítását,
2. a szovjet és az amerikai főparancsnokság képviselőiből Közös Bizottságot hoznak létre, amely a koreai demokratikus pártokkal, szervezetekkel konzultálva előmozdítja a kormány mielőbbi megalakulását,
3. a Közös Bizottság a koreai ideiglenes kormány részvételével kidolgozza a gyámsággal kapcsolatos javaslatait,
4. a gyámság az ideiglenes kormányon keresztül valósul meg s annak időtartama maximum öt év lehet (az amerikai tíz éves javaslattal szemben), s amely nem hosszabbítható meg.

A moszkvai értekezlet határozatai a gyámsági rendszerről politikai hovatartozástól függetlenül tömeges országos tiltakozást robbantottak ki Koreában. Később azonban a Kommunista Párt, feltehetően szovjet sugalmazásra, megváltoztatta álláspontját, s támogatni kezdte a gyámsági határozatot, ezzel a konzervatív politikai erők malmára hajtva a vizet. A belpolitikai zűrzavarhoz hozzájárult, hogy az amerikai fél, s a katonai-polgári adminisztráció is gyorsan elhatárolta magát a moszkvai külügyminiszteri értekezlet közös határozatától, azt terjesztve, hogy a gyámság kizárólag szovjet kezdeményezés volt. (Nem kizárt, hogy szovjet részről Japánban vártak amerikai „viszonzást”).

Ezek után az 1946 januárjától 1947 szeptemberéig fennálló szovjet – amerikai Közös Bizottság munkájára is mindinkább a koreai helyzet, a koreai kérdés eltérő megközelítése, a kibontakozó nemzetközi hidegháború nyomta rá bélyegét. A Bizottság tevékenységét megbénító formális probléma az volt, hogy mely koreai pártok tekinthetők „demokratikusnak”, bevonhatók-e az ideiglenes kormány előkészítésébe azok a politikai pártok, szervezetek, amelyek ellenzik a nagyhatalmak közös döntését a gyámsági rendszer létrehozásáról? A háttérben azonban már a koreai belpolitikai élet egyre élesebb jobb- és baloldali polarizációja, illetve a fokozódó szovjet – amerikai rivalizálás húzódott meg. Ez tükröződött az ideiglenesnek (?) szánt két megszállási övezet, Észak és Dél fokozódó társadalmi, politikai és közigazgatási elkülönülésében, erősödő konfrontációjában is.

Az önrendelkezés helyi kérdései

Az észak-koreai Ideiglenes Népi Bizottság (1946 február), majd a dél-koreai Demokratikus Képviselői Tanács (1946 február), illetve Törvényhozó Kamara (1946 október) mint polgári közigazgatási kezdeményezések létrejöttével már ekkor kialakulóban voltak két

jövendőbeli szeparatív koreai állam és kormányzat előfeltételei. Mindkét zónában már ekkor megkezdődött a helyi rendfenntartó erők szervezése, melyekhez Dél-Koreában korábban a japán rendőrség szolgálatában állott több tízezer koreai csatlakozott. A két országrész közötti árucseré- és személyforgalom, amelyről az amerikai és a szovjet főparancsnokságnak hosszas vita után 1946. február 5-én sikerült megállapodniuk, hamarosan meg- szakadt, csakúgy, mint a gazdasági és közigazgatási kérdések kölcsönös egyeztetése, koordinálása a két főparancsnokság között. Az északi zónahatár később még a nemzetközi szervezetek képviselői előtt is bezárult.

Li Szin-Man, a dél-koreai politikai élet vezetője 1946 decemberi washingtoni látogatása során már arra igyekezett rávenni az amerikai kormányt, hogy az támogasson egy, az ország egyesítéséig működő kormány létrehozására irányuló választásokat, majd az országegyesítést követő országos általános választásokat. Ezt követően Korea belép az ENSZ-be s a kormány közvetlen tárgyalásokat folytat az amerikai és a szovjet kormánnyal Észak és Dél megszállási rendszeréről, az amerikai csapatok, pedig mindaddig maradjanak Dél-Koreában, amíg mindkét megszálló hadsereget egyidejűleg ki nem vonják. Az Egyesült Államok elutasította Li Szin-Man tervét.¹¹

Közben Koreában a belpolitikai helyzet annyira kiéleződött, hogy D. Hodge tábornok, amerikai főparancsnok 1947 februári jelentésében figyelmeztette Washingtont: a polgárháború elkerülhetetlen, amennyiben az USA és a Szovjetunió nem hoznak haladéktalan intézkedéseket az ország egyesítése érdekében. Mivel az amerikai – szovjet katonai bizottság munkája gyakorlatilag megbénult, MacArthur tábornok javasolta a koreai kérdés átadását az ENSZ Közgyűlésének, hogy az hozzon létre különbizottságot a koreai kérdés rendezése, ajánlások kidolgozása érdekében. Továbbá az Egyesült Államok, Anglia, Kína és a Szovjetunió kormánya dolgozzon ki elfogadható döntéseket az 1945 decemberi moszkvai külügyminiszteri értekezlet határozatainak végrehajtására, egyúttal magas szintű amerikai-szovjet tárgyalásokon vitassák meg a független koreai állam létrehozását. MacArthur javaslatai szolgáltak a továbbiakban Washington Korea-politikájának alapjául.¹²

Az Egyesült Államok 1947 őszén a Szovjetunió tiltakozása ellenére az ENSZ Közgyűlés napirendjére tűzte a „koreai kérdést”, s elfogadtatta az ENSZ Ideiglenes Korea-bizottságának (UNTCOK) létrehozását. A Bizottság feladata a független koreai kormányt létrehozó összkoreai általános választások felügyelete lett. Phenjan – szovjet támogatással – elutasította az ENSZ illetékességét, s nem engedte be a Bizottság képviselőit (a háború utáni rendezés kérdései nem tartoztak az ENSZ hatáskörébe). Így, amerikai nyomásra 1948 májusában, az ENSZ Bizottság felügyelete mellett, a választásokra csak az amerikai megszállási övezetben, Dél-Koreában

került sor. A választások ellen több vezető dél-koreai jobboldali politikus is tiltakozott, joggal tartva az ország végleges kettészakadásától.

Az így összeült Nemzetgyűlés 1948. augusztus 15-én, a felszabadulás 3. évfordulóján kikiáltotta a Koreai Köztársaságot, elfogadta az – amerikai típusú – alkotmányt (elnöki kormányzás) s Li Szin-Mant (1875-1965) választotta meg államfőnek. Az új kormány egész Korea, az egész koreai nép egyedüli törvényes, legitim képviselőjének nyilvánította magát, mellyel az Egyesült Államok és szövetségesei haladéktalanul felvették a diplomáciai kapcsolatokat. Válaszul 1948. augusztus 25-én a phenjani hatóságok is általános választásokat tartottak a szovjet megszállási övezetben s az összeült Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1948. szeptember 9-én kikiáltotta a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot, elfogadta a – szovjet típusú – alkotmányt s Kim Ir Szen (1912-1994) vezetésével megalakította a kormányt, amely ugyancsak egész Korea egyetlen legitim képviselőjének tekintette magát (az Alkotmány szerint a KNDK fővárosa Szöul volt). A phenjani kormányt csak a Szovjetunió és a szocialista országok ismerték el (hazánk 1948. november 11-én). 1949 elején egymástól függetlenül mindkét Korea felvételét kérte az ENSZ-be, de – az Egyesült Államok, illetve a Szovjetunió kölcsönös vétőjával – mindkettejüket elutasították (egyidejű felvételükre csak 1991-ben került sor). 1948. december 12-én az ENSZ Közgyűlés – amerikai és kínai (Kuomintang) javaslatra – a Koreai Köztársaságot ismerte el egész Korea, a koreai nép egyetlen törvényes képviselőjének.

A phenjani kormány megalakulását követően felhívással fordult Moszkvához és Washingtonhoz, hogy vonják ki csapataikat Koreából. A szovjet alakulatok 1948 végére el is hagyták Észak-Koreát, de az Egyesült Államok nem reagált a phenjani javaslatra. Ennek ellenére az amerikai csapatok 1949 nyarán lényegében elhagyták Dél-Koreát, csupán katonai tanácsadók maradtak, míg Északon szovjet tanácsadók működtek a polgári és katonai kormányzati intézményekben.

A koreai háború

A két konfrontáló szeparatív koreai állam megalakulásával, a szovjet, majd az amerikai csapatok távoztával tovább növekedett a feszültség a félszigeten. Az eredetileg csupán az amerikai és a szovjet hadsereget elválasztó 38. szélességi fok zárt határvonallá merevedett, melynek mentén 1948 őszétől egyre gyakrabban került sor kisebb – nagyobb fegyveres incidensekre. Egyes amerikai források szerint ezeket jórészt Dél kezdeményezte. Li Szin-Man elnök és tábornokai nyíltan követelték „az Észak elleni hadjáratot”, de katonailag még nem voltak felkészülve s hiányzott az amerikai – politikai és katonai – egyetértés, támogatás is.

Észak ugyan 1949-1950-ben több – elutasított – politikai javaslatot tett a kapcsolatok felvételére, az ország békés egyesítésére, erőteljesen készült azonban a fegyveres országegyesítésre. Kim Ir-Szennek tervéhez végül is – a kezdeti tartózkodás után – sikerült megnyernie Moszkva és Peking támogatását (Erről ma már számos levéltári publikáció és visszaemlékezés tanúskodik).¹³ 1950. június 25-én a Koreai Néphadsereg a 38. szélességi fok mentén váratlan támadást indított a Koreai Köztársaság ellen, melyet ezt követően a támadás kiprovokálásával, a háború kirobbantásával vádoltak. Az északi csapatok három nap alatt bevették Szöült, s augusztus elejére – a Puszán-Tegu dél-keleti háromszög kivételével – elfoglalták az egész félszigetet. Már-már úgy tűnt, megvalósul Korea fegyveres újraegyesítése Észak által.

Időközben az Egyesült Államok és szövetségesei gyorsan és határozottan reagáltak az észak-koreai agresszióra, Dél esetleges elvesztésére. Washington kérésére az ENSZ Biztonsági Tanácsa Észak-Koreára hárította a felelősséget a háború kirobbantásáért, majd felszólította a tagállamokat, hogy vegyenek részt a szabad világ kollektív védelmében, s a hadműveleteket az ENSZ parancsnoksága alá helyezte (a Szovjetunió 1950-ben, február és július között bojkottálta a BT üléseit, mivel az ENSZ a Kínai Népköztársaság megalakulását követően továbbra is a csangkajsekista kormányt ismerte el). Június 27-én Truman elnök utasította az amerikai légierőt és haditengerészetet, hogy támogassa a dél-koreai hadsereget az északi agresszió visszaverésében és az ENSZ-haderők vezetőjévé D. MacArthur tábornokot, a távol-keleti és a csendes-óceáni amerikai csapatok főparancsnokát nevezte ki. Az ENSZ felhívásának az Egyesült Államokkal együtt 16 tagállam tett eleget,¹⁴ de a külföldi haderő és fegyverzet zömét az amerikai hadsereg adta. A koreai konfliktus napok alatt nemzetközi válsággá, a hidegháború legforróbb pontjává vált (egyek kutatók, politikusok hajlamosak a koreai háború kirobbanását „polgárháború”-nak tekinteni).

1950 szeptemberében az ENSZ-csapatok, mintegy 50 ezer amerikai katona részvételével nagyarányú partraszállást hajtottak végre Incshonnál, Szöul kikötővárosánál, majd a keleti parton, Vonszánnál is. Ezzel az észak-koreai hadsereget a bekerítés fenyegette, és visszavonulásra kényszerült. Az ENSZ-csapatok hamarosan visszafoglalták Szöült, majd októberben átlépték a 38. szélességi fokot, és heteken belül megszállták Észak-Korea területének jelentős részét. Több ponton már megközelítették a koreai-kínai határt is. Most úgy tűnt, Korea egyesítése Dél-Korea (és a Nyugat vagy ENSZ) által valósul meg.

A szovjet és a kínai legfelsőbb vezetés konzultációinak eredményeként 1950 október végén kínai „népi önkéntesek” – lényegében a kínai hadsereg – siettek Észak-Korea megmentésére. A kínai vezetés ugyan egy ideig várakozó állásponton volt (a polgárháború alig

ért véget), és csak akkor döntött a közvetlen katonai segítségnyújtásról, amikor a háború már kínai területet, a mandzsúriai iparvidéket fenyegette. Mao Ce-tung megjegyezte a Politikai Bizottság ülésén: „ha már valahol harcolnunk kell az ellenséggel, akkor ezt jobb más földjén tenni, mint a sajátunkén”.¹⁵

Az első erejű kínai ellentámadás kiszorította az ENSZ-csapatokat és a dél-koreai hadsereget Észak-Koreából, sőt, 1951 januárjában Szöul másodszor is elfoglalták. Márciusban ugyan az ENSZ-haderőknek sikerült visszaszerezni a fővárost, de hamarosan patthelyzet alakult ki a fronton, nagyjából a 38. szélességi fok mentén. 1951 júniusában Nehru indiai miniszterelnök javaslata nyomán a hadviselő felek, az ENSZ-csapatok és az észak-koreai – kínai hadsereg képviselői tűzszüneti tárgyalásokat kezdtek a 38. szélességi foknál fekvő Keszonban, majd Panmindzsonban.

Időközben, 1951 áprilisában Truman elnök D. MacArthur tábornok leváltására kényszerült, mivel az Észak-Kína bombázását, taktikai atomfegyverek bevetését szorgalmazta. A két évig tartó, több ízben is megszakadt tárgyalások végül is 1953. július 27-én fegyverszüneti megállapodás aláírásához vezettek az ENSZ-csapatok, valamint a koreai néphadsereg és a kínai népi önkéntesek főparancsnoksága között. (Li Szin-Man megtagadta a megállapodás aláírását, és ahhoz Dél-Korea hivatalosan azóta sem csatlakozott).

A megállapodás értelmében az Észak- és Dél-Korea közötti fronttól mint demarkációs vonaltól délre és északra 2-2 km-es demilitarizált övezetet hoztak létre. A harcoló felek képviselőiből katonai fegyverszüneti bizottság létesült, valamint Csehszlovákia, Lengyelország, Svédország és Svájc képviselőiből semleges megfigyelő bizottságot állítottak fel a megállapodás ellenőrzésére. A fegyverszüneti megállapodás szabályozta a hadifogolycserét, a tárgyalások egyik legvitatottabb kérdését, egyben előírta, hogy három hónapon belül össze kell hívni az érdekelt államok politikai tanácskozását a külföldi fegyveres erők kivonása és a koreai kérdés békés rendezése érdekében. Erre azonban csak az 1954 március – júniusi genfi öthatalmi csúcstalálkozón került sor, melyre meghívták Dél- és Észak-Korea külügyminiszterek vezette küldöttségét is.

Az „instabil egyensúly” időszaka napjainkig

A koreai kérdés azóta is megoldatlan maradt, a két koreai állam kapcsolatait évtizedekig a konfrontáció határozta meg, és az utóbbi évtizedben is a „feszült egyensúly” jellemezte. A demilitarizált övezetben, valamint a tengeren gyakran került sor – általában Észak-Korea által provokált – fegyveres incidensekre csakúgy, mint fegyveres ügynökök,

terroristák „átdobására” Délre. Végül a kilencvenes években a KNDK lehetetlenné tette a semleges megfigyelő bizottság működését, 1995 májusában „eltanácsolta” a lengyel és a csehszlovák küldöttséget, majd 1996 áprilisában részlegesen is felmondta a fegyverszüneti megállapodást, és demonstrálta katonai jelenlétét a demilitarizált övezetben.

A KNDK gyakorlatilag nem tekinti érvényesnek, vagy inkább a mai viszonyok között alkalmazhatónak az 50 évvel ez előtti kompromisszumot, a fegyverszüneti egyezmény előírásait, bár továbbra is résztvesz a Bizottság esetenkénti ülésein. (2003 júniusában már az egyezmény felmondásával fenyegetőzött).

Közben, még a genfi csúcstalálkozó előtt, 1953. október 27-én az Egyesült Államok és a Koreai Köztársaság kölcsönös védelmi szerződést kötött (mely egyben az amerikai csapatok jelenlétét is szabályozza). A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság csak 1961. július 6-án, illetve július 11-én kötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést a KNDK-val, melynek területén nem tartózkodnak külföldi csapatok (a kínai „népi önkéntesek” 1958 végén már elhagyták Észak-Koreát).

Ezzel az érintett nagyhatalmak ismételten megerősítették jelenlétüket, érdekeltségüket (és szembenállásukat) a Koreai félszigeten, a koreai kérdésben. A nemzetközi tényező, a nagyhatalmi erőviszonyok és politika továbbra is meghatározó maradt s ebben az értelemben a koreai háború kirobbanása, maga a koreai kérdés egyaránt a hidegháború terméke, következménye. További alakulását egy sajátságos „politikai kettős spirál” – a két koreai állam belpolitikai helyzetének és kapcsolatának, valamint az érintett nagyhatalmak Korea-politikájának kölcsönös összefonódása és ellentmondásai határozzák meg.

Megjegyezzük, hogy a legutóbbi időkben megfigyelhető e két tényező esetenkénti (még egyelőre átmeneti jellegű!) szembekerülése (pl. Dél-Korea és az USA viszonyában a társadalmi-politikai közhangulat növekvő Amerika-ellenessége). Egyoldalú amerikai elkötelezettségét Szöul a kínai és orosz orientáció erősítésével igyekszik ellensúlyozni, és hasonló törekvések tapasztalhatók a phenjani politikában is.

A koreai kérdés megoldásában, a két koreai állam közeledésében, majdani egyesítésében, természetesen továbbra is jelentős szerepet játszik mindenkor belső és nemzetközi helyzetük. Az elmúlt évtizedekben Dél-Korea a világ egyik legelmaradottabb országából modern ipari állammá vált, míg Észak-Korea kezdeti előnyét elveszítve, az elhúzódó általános gazdasági és politikai válság szakaszába jutott. Mindkét államban döntő szerepet játszott az államhatalom, a tartalmában és módszereiben sok tekintetben hasonló személyi diktatúra. Míg azonban Kim Ir Szen politikailag és gazdaságilag „bezárta” országát, addig Pak

Csong Hi és utódai szervesen integrálták Dél-Koreát a világgazdaságba, a nemzetközi politikai és gazdasági életbe.

Mindezek ellenére azonban elmondhatjuk, hogy egyrészt a Koreai-félsziget helyzetét, a két koreai állam viszonyát egy bizonyos „instabil egyensúly”, „kiegyensúlyozott feszültség” jellemzi, melynek fenntartásában és megszilárdításában a nagyhatalmak is érdekeltek. Másrészt, a nagyhatalmak jelenléte maga is „geopolitikailag” kiegyensúlyozatlan: míg Oroszország és Kína immár mindkét Koreában jelen van, az Egyesült Államok és Japán – ma még! – formálisan nincs jelen Észak-Koreában (mely utóbbi ezt a körülményt gyakran ügyesen ki is használja politikai taktikázásában, alkudozásában).

Végezetül a két koreai állam viszonyával kapcsolatban szeretnénk felhívni a figyelmet az alábbiakra. Az 1972. július 4-i közös nyilatkozat, de különösen a nyolcvanas-kilencvenes évek óta kialakulóban van közöttük egy kormányzati (állami), gazdasági-vállalati és intézményi, illetve személyi *egyezmény- és kapcsolatrendszer*, egy hullámzó tárgyalási és megállapodási folyamat - de legalább is kialakultak ennek a keretei. Eddig egyelőre szinte minden előrelépést, megállapodást, közeledést visszaesés, feszültségéleződés követett (mondhatnánk „építkezés visszabontásokkal”), de csupán a mindenkori (és majdani) politikai elhatározástól függ az adott szerződések, megállapodások gyakorlati realizálása. Ez vonatkozik a 2000 júniusában Phenjanban tartott első Észak – Dél csúcstalálkozó határozataira is.

Ami pedig Észak-Korea állítólagos nukleáris programját illeti, azt a nagyhatalmak - az USA, Oroszország, Kína és Japán - egyaránt elítélik. S míg Phenjan nukleáris programja feladása ellenében Washingtontól biztonsági garanciákat (rendszere elismerését) követeli, a washingtoni politika nem is annyira a „denuklearizációt”, hanem inkább ennek ürügyén egy kelet-európai típusú „rendszerváltást” szorgalmaz.

Ami a jövőt, az esetleges kiutat s egyben a koreai kérdés rendezését illeti, vannak arra utaló jelenségek, hogy Észak-Korea esetleg fokozatosan megközelítheti egy „fejlődési diktatúra” rendszerét, modernizációs típusát, (nem biztos, hogy Kim Dzsong-Ille!), mint az Dél-Koreában is történt Pak Csong-Hi uralma alatt. Ez azonban nem lesz probléma- és áldozatmentes út a koreai nép számára, Északon és Délen egyaránt. S ekkor még nem szóltunk a nagyhatalmi „pókerjátszmáról”, a „balance of intrigue”-ről, melyekben most Washington kívánja játszani a vezető szerepet mindkét Koreában, jelenleg úgy tűnik, egyre sikertelenebbül.

Jegyzetek

¹ Eberstadt, Nicholas: The End of North Korea, AEI Press, Washington, 1999., p.3.

² Jellemző Taft amerikai hadügyminiszter, a későbbi elnök megjegyzése 1907 októberi tokiói látogatása során: „Japán törvényes alapon valósított meg reformokat egy olyan szomszédos országban, mely archaikus állam, s melyet XV. századbeli módszerekkel, amellet rosszul igazgatnak. (...) Olyan korban élünk, amikor nemzeti kötelesség és a haladást szolgálja az, ha egy erős állam azzal a céllal avatkozik be egy olyan nép ügyeibe, melynek nincs megfelelő kormánya a törvény és a rend fenntartására, hogy segítsen ennek a népnek jobb kormányt alakítani.” Lásd: „Tayo” c. japán lap 1907. november 1., idézi Li Csen Von: Korea rövid újkori története, Szikra, Budapest, 1953, pp. 142-143.

³ A szerző birtokában lévő, eddig nem publikált orosz nyelvű külügyi feljegyzések szerint.

⁴ Csang Kaj-sek (1887-1975) a nacionalista Kína vezetője 1949-ig, majd haláláig Tajvan elnöke.

⁵ The Memoirs of Anthony Eden: The Reckoning. Boston, 1965, p. 438., Ra Jong Il: Overcoming the Trials of the 20th Century, Korea Focus, 1999.Vol.7.No. 5. September-October, p.115.

⁶ Halmosy Dénes (szerk.): Nemzetközi szerződések 1918-1945, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983, pp. 562 – 563.

⁷ U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States. The Conferences of Malta and Yalta. Washington, 1955, pp. 358-360.

⁸ Sherwood R.E.:Roosevelt and Hopkins: An Intimate History .NewYork, 1948, p.777.

⁹ Truman H.S. Memoirs: Year of Decision. Vol.1. Washington, 1956.p. 440.

¹⁰ Vanin,, Ju. V.: A 2.Világháború befejezése és Korea (orosz nyelven), Problemi Daljnego Vosztoka, 1995. No. 6. p. 7.

¹¹ U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, 1947: The Far East, Washington, 1972, pp. 604-605.

¹² ibid, p. 601.

¹³ A szovjet vezetés álláspontjának megváltozását feltehetően a globális nemzetközi helyzetben, 1949-ben bekövetkezett gyökeres változásokban kell keresnünk (a NATO, az NSZK, majd az NDK megalakulása, a kínai forradalom győzelme, stb.), lásd: Faludi Péter: Magyarország és a koreai háború, 1950-1953. Hadtörténelmi Közlemények, 105. évf. 3. sz. 1992. szeptember, pp. 121-122.

¹⁴ Anglia, Ausztrália, Belgium, Dél-Afrika, Etiópia, Franciaország, Fülöp-szigetek, Görögország, Hollandia, Kanada, Kolumbia, Luxemburg, Thaiföld, Törökország, Új-Zéland, USA, de többségük csak jelképes csapatokat küldött.

¹⁵ „Limitations of South Korea – China Military Cooperation” by Chung Chong-wook, Korea Focus, Vol.7. No.5., Seoul, September-October 1999., p. 8.

**Portugál gyarmat, indonéz tartomány, független állam:
Kelet-Timor 30 éve**

Igaz Levente

2003-ban végzett az ELTE-n történelem-portugál szakon, kutatási területe az európai expanzió ibér vonatkozásai és a portugál gyarmati világ története. Jelenleg doktori témájában kutat a Porto Egyetemen.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

Igaz Levente

Portugál gyarmat, indonéz tartomány, független állam: Kelet-Timor 30 éve

A tanulmány a 1975-től indonéz megszállás alatt álló, majd két éve függetlenné vált egykori portugál gyarmat, Kelet-Timor történelmének utolsó 30 esztendejét mutatja be.

Kitér a portugál gyarmati uralom sajátosságaira, az anyaországi politikai fordulat következtében létrejövő hatalmi vákumra és az 1975 végén bekövetkező indonéz invázió körülményeire, az események nemzetközi hátterére. Bemutatja a kelet-timori pártok és politikai irányzatok szerepét, elemzi Dzsakarta a szigetfél tényleges beolvasztását célzó, teljesen elhibázottnak bizonyuló politikáját. A portugál és angol nyelvű források és szakirodalom alapján összefoglalást ad a hidegháború egyik legborzalmasabb genocídiumáról és az ezzel párhuzamosan zajló kelet-timori gerillaháborúról, valamint rámutat az indonéz uralom váratlan összeomlásának tágabb összefüggéseire.

Bevezetés

Kelet-Timor 2004. május 20-án ünnepelte függetlenné válásának második évfordulóját. Az egykori portugál gyarmatbirodalom legtávolabbi, kicsinyke tagja, XX. századi mértékkel is sokat szenvedett a függetlenség kivívásáig. A gyötrelmes, három évtizedes – a világ figyelmét sokáig elkerülő – eseménysor tulajdonképpen csak az 1999-es referendumot követő véres események kapcsán került ismét az érdeklődés középpontjába. Manapság Kelet-Timort a nemzetközi közösség egyik „sikertörténeteként” tartják számon. Ismerve a korábbi és napjaink államépítési-nemzetépítési kudarcait (gondoljunk csak Afganisztán vagy Irak esetére) még világosabbá válik, hogy óriási eredményekről van szó a félsziget-állam esetében, amelyk részben a gyarmati múlt sajátosságaival, részben pedig a délkelet-ázsiai térség, az ezredforduló előtt bekövetkező regionális gazdasági-politikai tényezőinek kivételes együttállásával magyarázhatók.

A tanulmány a Föld legfiatalabb országának a függetlenséghez vezető útját mutatja be. Elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy mik voltak a folyamat nemzetközi mozgatórugói, mit jelentett Kelet-Timor kérdése a nagyhatalmak, az ENSZ, az egykori anyaország, és a 90-es évek végén mély gazdasági-társadalmi válságot megélt Indonézia számára, valamint a kelet-timori ellenállás eseményeit foglalja össze.

Előzmények. A portugál gyarmati múlt sajátosságai

Kelet-Timor függetlenedésében a történelmi, illetve gyarmati múlt bizonyos jellegzetességei meghatározó szerepet játszottak.¹ Az első ezek közül az, hogy a modern Indonézia arculatát kialakító történelmi folyamatok Timort gyakorlatilag nem érintették. A nagy délkelet-ázsiai kereskedelmi útvonalakon, s ennek következtében mind a hindu-buddhista, mind pedig az iszlám hatásokon is kívül maradó szigeten, az 1512-20 között partra szálló portugálok bomlófélben lévő, tradicionális törzsi társadalmakat (királyságokat), önellátó, mindenekelőtt égetéses-irtásos földművelésből élő, animista vallásokat gyakorló lakosságot és – ami jelenleg is sajátos vonása a szigetnek – valóságos nyelvi káoszt találtak.

A nyelvi szempontból ma is tizenkét nagyobb csoportra oszló kelet-timori lakosság (a dialektusok száma harmincnál is több) legnagyobb lélekszámú etnikuma a tetum.² A sajátos, leglátványosabban kétségkívül a misszionáriusi tevékenységben és a sziget lakosságának (pontosabban az elit) katolizálásában megnyilvánuló portugál fennhatóság, a sziget gazdasági javainak kiaknázása miatt, következő időszakban a hollandokkal került többször is vallási felhangokkal színesített gazdasági konfliktusba, ami 1859-ben Timor kettéosztásával került időleges nyugvópontra. Az afrikai portugál területekhez hasonlóan a gyarmattartó nagyhatalmak itt is kevésbé respektálták az érdekeiket megvédeni alig képes Portugália területi jogait.

Forrás: Le Monde Diplomatique

Az 1910-ben létrejött Portugál Köztársaság instabilitása utoljára 1911-13 folyamán teremtett alkalmat a nyugati szomszédoknak arra, hogy a helyi lakosság felkelését támogatva módosítsanak a határvonalon. A második világháború folyamán pedig a hadviselő hatalmak egyszerűen figyelmen kívül hagyták az anyaország semleges státuszát: az 1941-es holland-ausztrál partraszállást követően, 1942 februárjában a japán megszállás, és ezzel együtt a sziget XX. századi történelmének első genocídiuma következett.³

A háború lezárultával Timoron rövid ideig ausztrál adminisztráció működött, majd a sziget visszakerült korábbi birtokosaihoz. Ha Kelet-Timort a többi portugál gyarmat helyzetével hasonlítjuk össze, újabb érdekes, a későbbi történések szempontjából fontos különbségekre bukkanunk. Tény, hogy Angolával, Mozambikkal és Bissau-Guineával összevetve, ahol a salazari rezsim 1961-től véres háborúkra kényszerülve próbálta fenntartani a gyarmati rendszert, Kelet-Timor a „béke szigete” volt a második világháború után, komolyabb, a függetlenséget célul kitűző mozgalom nem alakult ki a portugál gyarmati uralom legutolsó szakaszában sem⁴. Az 1975 decemberében bekövetkező indonéz megszállás ehhez képest meglepően heves ellenállást váltott ki a helyi lakosságból.

A magyarázat részben a portugálok a többi kolóniától eltérő módon megvalósuló jelenlétében kereshető, amely itt valamiféle egységesítő szerepet töltött be, úgy is, mint a terület „etnokulturális egységének”, valamint politikájának védelmezője. A nyelvi sokszínűség ellentmondani látszik ennek az állításnak, ám a portugál-holland területfelosztás a már korábban létező hatalmi formációk határait megtartva történt. A sziget keleti felén korábban létező, bennszülött Bé-Hali „államszövetség” esetében a portugálok érdekes módon mintegy továbbvivői lettek a nyugati szigetféllel szembeni elkülönülésnek, elsősorban a katolicizmuson keresztül megnyilvánuló „luzo-timori” identitás kialakításával, amely mind a kálvinista holland, mind pedig a muzulmán indonéz szomszédságban fenntarthatónak bizonyult⁵.

A jelenség további oka lehet a politikai és a gazdasági hatalom egyfajta elkülönülése is. Kelet-Timoron a portugálok – létszámuknál fogva – sokkal kevésbé tűnhettek gazdasági kizsákmányolónak, mint egyéb gyarmataikon. Az angolai, mozambiki portugál telepesek százezres lélekszámahoz képest, akik szinte teljesen monopolizálták az ottani munkahelyeket, itt mindössze 0,1 százalékot tett ki a fehérek részaránya. Bár az afrikai gyarmatokhoz hasonlóan itt is csak a helyi lakosság töredéke számított jogi értelemben asszimilátnak, a kelet-timori bennszülött asszimiláltak lényegében nem kényszerültek rivalizálni az európaiakkal.

Ez a jelenség (illetve a timoriak ellenszenve) a háború utáni időszakban inkább a létszámában két százalékot kitevő, de a kereskedelmet és a GDP döntő részét kezében tartó

kínai kisebbséggel szemben mutatkozott meg. Kelet-Timor még a XIX század folyamán kialakult párhuzamos gazdaságában (amely a néhány exporttermék mellett kizárólag önellátásra képes bennszülött családi gazdaságokra épült) a Jáváról érkezett kávé ültetvényesei játszották a főszerepet, akik a gyarmati adminisztráció helyi származású hivatalnokai mellett a másik fontos elemét adták az asszimilált bennszülöttek rétegének. Ez a két csoport alkotta az 1960-as évekre kialakuló, elsősorban városi, a portugált többnyire anyanyelvének valló, s így „európai” műveltségű kelet-timori elit magját, amelyik a katolikus sajtóban kezdte hallatni a hangját. Valahol itt kell keresni a „kelet-timori nemzet” fogalmának születését is, amelyben pedig a portugál nyelv – mostanában keveset hangoztatott, de annak idején meglehetősen erőszakos terjesztése⁶ – játszott komoly szerepet.

A nyelvi sokszínűség és a kulturális egység hiánya miatt a portugál a gyarmati világban jól ismert „lingua franca” szerepet töltötte be Kelet-Timoron is, azzal a megjegyzéssel, hogy sosem haladta meg az „adminisztratív”, illetve „kulturális nyelv” szintjét, utóbbi terminust elsősorban a katolikus egyházi tevékenységre értve. Ez a több mint 400 éves luzitán nyelvi jelenlét még a maga hiányos formájában is lényegesen nagyobb hatással volt a helyi lakosságra, mint az indonéz uralom éveiben erőltetett (ráadásul mesterségesen létrehozott) bahasza-indonéz. Ettől függetlenül fontos tudnunk, hogy az egykori anyaország jelenlegi figyelemreméltó erőfeszítései ellenére⁷, manapság is csak 12-14 százalékra tehető a portugált értő és tényleg beszélő kelet-timoriak aránya, ott is elsősorban a középkorúakra jellemző.

Amíg az afrikai portugál gyarmatokon már az 1950-es években megszülettek az első politikai pártok, addig a pártszerveződést a kelet-timori helyi elit egyelőre nem tartotta szükségesnek: a sajtóorgánumban kizárólag a gazdasági problémákat és az elmaradottságot kritizálták.⁸ A politikai pártok „robbanásszerű” megjelenése csak 1974-től, a Caetano-rezsim bukását követően vette kezdetét.

Az anyaországi fordulat következményei. A szomszédok magatartása a hidegháború tükrében

A portugáliai fordulat Kelet-Timoron számos párt megalakulását hozta. Ezek közül a további eseményekben kettőnek lett meghatározó szerepe. Elsőként a „Timori Demokratikus Szövetség” (União Democrática de Timor, UDT) alakult meg (1974. május 11.), amely a portugál jelenlét fenntartását támogatta és az autonómia híve volt, azzal a kitételrel, hogy az anyaországi belpolitikai helyzet radikalizálódása nyomán foglalkozott a függetlenség

gondolatával is. Támogatói között tudhatta nemcsak a kávéültetvényes-hivatalnok elit, de a hagyományos, törzsi hercegségek (suco) vezetőinek egy részét is. A „Timori Szociáldemokrata Szövetség” (Associação Social Democrática Timorense, ASDT, május 20.) ezzel szemben a teljes függetlenséget favorizálta. Rövid átmeneti időszak után, elsősorban az anyaországot megjárta marxista-leninista irányultságú értelmiségiek hatására, 1974 őszén a szövetség felvette a „Független Kelet-Timor Forradalmi Frontja” (Frente Revolucionária de Timor Leste Independente, Fretilin) nevet, s ekként egyértelműen baloldali, „forradalmi” mozgalommá alakult. A mozgalom az analfabetizmus felszámolását és a kínai kereskedelmi monopóliumot szövetkezetek létrehozásával megtörni kívánó propagandája alig fél éven belül látványos sikert hozott: a falusi lakosság tömegével csatlakozott hozzá, és így a párt az „elitista” UDT-vel koalícióban, egy 1975 januárjában kötött választási szövetség nyomán a márciusi választásokon a szavazatok 90 százalékát szerezte meg. A további események megértéséhez tudnunk kell, hogy a párt tömegbázisa a jóval hátrányosabb gazdasági-társadalmi helyzetű rétegekből került ki, valamint támogatói között az UDT-szimpatizáns helyi vezetők ellenlábasai is ott voltak, és ez kezdettől fogva magában hordozta az ellentéteket a két párt között.

A harmadik fontosabb párt, a „Timori Népi Demokratikus Egyesület” (Associação Popular Democrática de Timor, APODETI), volt az, amely megalakulásától (május 27.) fogva az Indonéziához történő csatlakozást támogatta, elsősorban az önálló szigetfél gazdasági életképtelenségét hangoztatva. A kisebb pártok közül említést érdemel még a „Timor Hősi Fiainak Egyesülete” (Klibur Oan Timor Aswain, KOTA), valamint a „Munkáspárt” (Partido Trabalhista), mint meglehetősen szűk támogatottságot élvező pártok, melyeket azonban portugál részről nem ismertek el tárgyaló partnerként.⁹

A pártok természetesen kapcsolatokat kerestek a külvilággal. A Fretilin részéről José Ramos-Horta Dzsakartában illetve az ausztrál kormánnyal folytatott megbeszéléseket, ám egyik szomszédától sem kapott a szigetfél függetlenségét támogató érdemi nyilatkozatot. Arnaldo dos Reis Araújo, az APODETI portugálok által 29 évig bebörtönzött vezetője¹⁰, többszöri dzsakartai látogatásain ugyanakkor arról igyekezett meggyőzni az indonéz vezetést, hogy az Indonéziához történő csatlakozást a kelet-timori lakosság 70 százaléka támogatja. Valójában a csatlakozást – az *integrasi*¹¹ eszméjét – csak a nyugat-timori határ mentén élő lakosság egy része, valamint a főváros kis létszámú muzulmán közösségei támogatták, s az APODETI támogatottsága nem haladta meg az 5%-ot.¹²

Indonézia, legalábbis hivatalosan, sokáig nem mutatott érdeklődést Portugál-Timor iránt. A 60-as években közreadott dzsakartai nyilatkozatok mindvégig azt az elvet hangoztatták, hogy Indonézia csak az egykori Holland Kelet-India területére tart igényt¹³. A

Szuharto-diktatúra a 60-as évek végétől azonban foglalkozni kezdett a kelet-timori portugál uralom megszűnésének, a szigetfél függetlenné válásának s ezzel együtt az integrasi lehetőségével. Az indonéz titkosszolgálat (BAKIN) valamint Suharto „Különleges Műveleti Szolgálata” (Special Operations Service, OPSUS) 1969-re arra a következtetésre jutott, hogy Indonézia keleti szomszédságában fenyegetést jelent egy független, ám indonéz területtel közvetlenül határos új állam létrejötte. Abban az esetben tehát, ha a kelet-timori portugál uralom instabillá válik vagy megszűnik, indokolt a szigetfél bekebelezése.

Három hónappal a lisszaboni fordulat, az úgynevezett „szekfűs forradalom” után, Adam Malik, indonéz külügyminiszter, egyik nyilatkozatában ugyan még elfogadhatónak tartotta a független Kelet-Timor létrejöttét, ám a BAKIN 1974 őszére készen állt az akkor még a békés eszközöket preferáló kelet-timori integrációs tervvel. Ehhez azonban Dzsakartának ki kellett kérnie a Timor-kérdésben, földrajzi közelsége miatt is közvetlenül érdekelt, másik regionális hatalom, Ausztrália véleményét. Gough Whitlam ausztrál miniszterelnök indonéziai látogatásán (Wonosobo, 1974. szeptember 6-8.) az indonéz „ötlet” canberrai támogatásáról biztosította Suharto tábornokot.¹⁴

Az Operasi Komodo (Óriásgyík Művelet) néven ismert terv egyfelől a külföldi kormányokat igyekezett meggyőzni az annexió szükségességéről; részben az Ali Murtopo tábornok által vezetett delegációk látogatásain, részben pedig az Antara Ügynökség hamis híradásain keresztül, amelyek a „kommunista veszélyt” és az „instabilitást” hangoztatták Kelet-Timoron. Másfelől maguknak a timoriaknak a jóindulatát kívánta elnyerni. Amíg a szigeten folytatott integrációs propaganda eredménytelen volt a lakosság túlnyomó többsége által táplált önrendelkezés reményével szemben, addig az Operasi Komodo nemzetközi vonalon gyakorlatilag teljes sikert könyvelhetett el. A nyugati kormányok a hidegháborús viszonyok közepette szabad kezet adtak a kommunista veszéllyel riogató dzsakartai vezetésnek.

Az indonéz nyilatkozatok így 1974 második felétől kezdtek más hangnemet venni.¹⁵ Decemberben Malik már csak két lehetőséget hagyott Kelet-Timornak: vagy betagolódik az indonéz államszövetségbe, vagy fennmarad a sziget portugál domíniuma, ez esetben azonban nemcsak „új terhet jelent Portugália számára, hanem a kelet-timoriak a kolonializmus új formája mellett is döntenek”.

Az indonéz hangnemváltás a portugál uralom szétzilálódásával párhuzamosan következett be. Az 1974 áprilisa után egy ideig a helyén maradó portugál kormányzó ideiglenes utódai nem tudtak úrrá lenni a Kelet-Timoron mindinkább begyűrűző belpolitikai válságon. Az anyaország emellett a pártok szavazóbázisát is tévesen mérte fel: az októberben Timoron

hivatalos látogatást tett Almeida Santos, a portugál kormány koordinációs minisztere (Ministro da Coordenação) távozásakor úgy nyilatkozott, hogy „az UDT a legjelentősebb párt” és „a kelet-timoriak többsége a Portugáliával való kapcsolatok fenntartását óhajtja”, a szigetfél függetlenülését pedig lehetetlennek tartotta. A Spinola bukását követő esetleges portugáliai irányváltás elmaradása kapóra jött az integrasi dzsakartai híveinek: a Santos látogatásával egy időben Lisszabonban tárgyaló Murtopo konstatálhatta, hogy Portugália nem képez akadályt Kelet-Timor indonéz beolvasztásának tervében.¹⁶

Kelet-Timoron a valós politikai hatalom ezekben a hónapokban egy maroknyi baloldali helyi hivatalnok kezébe került. Az államigazgatás néhány rutinfeladat ellátására korlátozódott, s az eddig nem dezertált katonai vezetés, az ideológiai krízis, a korábbi politikai berendezkedés megszűnése okozta vákuum, valamint az események radikalizálódása következtében ez a vezetés semmiféle befolyással nem rendelkezett.

Mindez az említett forradalmi hivatalnokcsoport – most már alig leplezett – támogatását élvező Fretilin-nek kedvezett. A két párt közti politikai küzdelem 1974 őszétől esetenként már a pártok által befolyásolt királyságok közti fegyveres harc formáját öltötte, a polgárháború mintegy előszeleként, amely sokatmondóan jelezte az UDT-Fretilin koalíció fenntartásának esélyeit. Ennek nyomós, ám ugyanakkor egyetlen érve az indonéz megszállástól való – kezdetben közös – félelem volt. Dzszakarta pedig rá is szolgált ezekre az aggodalmakra: az indonéz hadsereg 1975. február 18-án látványos hadgyakorlatot (mintegy „próba-inváziót”) tartott a dél-szumátrai Lampung térségében.

A dekolonizációról illetve a szigetfél jövőjéről szóló tárgyalások 1975 májusában kezdődtek meg a portugál kormány, illetve az UDT-Fretilin koalíció képviselői között, Macaun. (Az APODETI távol maradt a tárgyalóasztaltól.) Az említett ellentétek, valamint az egymás elleni kölcsönös vádaskodások eredményeképpen a két nagy párt szövetsége alig egy hónappal a tárgyalások megkezdése után felbomlott. Az UDT nem volt hajlandó a további együttműködésre a kommunista Fretilin-nel, emez pedig tovább fokozta propagandatevékenységét a belső területeken, készülve a macaui tárgyalások során 1976 októberére kitűzött nemzetgyűlési választásokra. Az 1975/7 számú alkotmányos törvény (a lisszaboni parlament július 17-én fogadta el) emellett 1978-ig irányozta elő a szigetfél portugál adminisztrációját.

A Fretilin a tárgyalások során is folytatott, jól érzékelhetően sikeres propagandája cselekvésre sarkalata az UDT vezetőit, a szervezett demonstrációk és sztrájkok azonban a Fretilin árnyékában semmiféle eredménnyel nem jártak. Az UDT (valamint a kisebb pártok) számára, a hatalom megszerzésére egyetlen alternatíva maradt: az indonéz orientáció. Július

folyamán, valamint augusztus elején a párt vezetőinek dzsakartai látogatásai megszorodtak, Indonézia pedig, a beavatkozás kedvező lehetőségét meglátva, a háttérből támogatta az UDT kétségbeesett puccskísérletét, amellyel a párt a számára végképp kedvezőtlennek forduló eseményeket kívánta megállítani.

Augusztus 11-én az UDT fegyveres egységei Diliben és Baucauban stratégiai fontosságú létesítményeket szálltak meg, körülvették a dekolonizáció levezénylésére az előző év novemberében érkezett utolsó portugál kormányzó, Lemos Pires rezidenciáját, és ultimátumban követelték egy átmeneti, UDT, valamint *mérsékelt* Fretilin-politikusokból álló kormány megalakítását. Pires ugyan nem engedett a radikális Fretilin-vezetők elűzését is magába foglaló követeléseknek, ám az ellenfeleket is hiába próbálta tárgyalóasztalhoz ültetni. A portugál adminisztráció ilyen módon nem tudott beavatkozni az eseményekbe, a kormányzó tehát a portugál zászlóhoz hű katonai egységek maradékának vezetését bennszülött őrmesterekre bízva, elrendelte a civil hivatalnokok és családtagjaik Ausztráliába menekítésének előkészítését. Augusztus 27-én, jobb megoldás híján, Kelet-Timort gyakorlatilag magára hagyva, Ataúro szigetére távozott.

Forrás: Le Monde Diplomatique

Az indonézok felajánlották, hogy a Mon Icid romboló segítségével „védelmet nyújtanak” neki, ám Pires jobban bízott a rendelkezésére álló 70 *nem timori* ejtőernyőssel is bizonyos ideig védhető ataúroi menedékben. A portugálok befolyásolásának, illetve az annexió elfogadtatásának másik indonéz kísérlete is kudarcot vallott: a szeptember elején Dzszakartában tartózkodó Santos visszautasította az indonéz kormány azon memorandumának aláírását, melyben Lisszabon *a rend és a béke visszaállítására indonéz beavatkozást kér* Kelet-Timoron.¹⁷

A Fretilin gyorsan reagált és a két nappal később „ténylegesen” megkezdődött véres polgárháborúban hamar napvilágra kerültek a valós erőviszonyok. Egy hónappal az UDT-akció után, már az ő erői uralták Kelet-Timor legnagyobb részét, beleértve a fővárost és Baucaut is. Az UDT, valamint az APODETI-csapatok szétszilálódtak, vezetőik pedig Indonéziába, illetve Ausztráliába menekültek.

Dzsakarta a Fretilin katonai győzelmét látva a beavatkozás közvetlenebb formái mellett döntött. Az indonéz határt szeptember 24-én elérő, megvert UDT-APODETI egységek csak a Kelet-Timor annexióját elfogadó nyilatkozat aláírása után léphettek indonéz területre, ahol hamarosan lefegyverezték őket. A sajátos indonéz határstratégia részeként a „kommunisták elleni küzdelem” nem állt meg. A Fretilin legkésőbb október elejétől már UDT ruhás *indonéz* irreguláris csapatokkal állt harcban a határterületen.¹⁸

Október 6-án indonéz támadás érte Batugadé kelet-timori határvárost, amely két nappal később „került vissza az UDT ellenőrzése alá”. A Szuharto-rezim terve ekkor már kétség kívül a katonai megszállás előkészítése volt, kisebb, kelet-timori területen lévő támaszpontok kiépítésével, de mindvégig gondosan ügyelve a polgárháborús látszatra.¹⁹

Bizonyos nem várt eseményeket azonban az indonéz vezetés nem tudott elkerülni. Ilyen volt az október 16-án Baliboban, indonéz deszantosok által, különös kegyetlenséggel megölt 5 nyugati (szemtanú) újságíró esete, amely azonban egyik érintett nyugati hatalom véleményét sem változtatta meg Dzsakarta politikájával kapcsolatosan.²⁰

Időközben az UDT, az APODETI, a KOTA és a Munkáspárt küldöttei, immár egyértelműen Dzsakarta akaratának megfelelően, deklarálták pártjaik betagolódását az „Antikommunista Mozgalomba” (Movimento Anti-Comunista, MAC), valamint Kelet-Timor indonéz integrációjáért vívott harc folytatását.

Az UDT veresége egy *de facto* függetlenségi folyamatot indított el Kelet-Timoron. Ám a számos, a dekolonizációs tárgyalásokat újraindítani szándékozó kísérlet ellenére sem jött létre érdemi párbeszéd az Ataúron székelő portugál „közigazgatás”, valamint a Fretilin között.²¹ November folyamán a Fretilin, párhuzamos kormányt létesített az elvben továbbra is Lemos Pires által képviselt portugál adminisztráció mellett. A mindinkább elkerülhetetlennek látszó indonéz támadás árnyékában, 28-án egyoldalúan kinyilvánította a Kelet-Timori Demokratikus Köztársaság függetlenségét, amit azonban a Kínai Népköztársaságon kívül csak néhány, – a portugál uralom alól frissen függetlenülő – afrikai ország ismert el.

Külföldi – elsősorban ausztrál – megfigyelők beszámolói szerint,²² a *jól szervezett és a lakosság körében igen népszerű* Fretilin sikeresen konszolidálta a szigetfél, valamint a saját helyzetét. Ezen beszámolók alapján elmondható, hogy október közepére Diliben helyre állt a

rend és a törvény, az élet a normális kerékvágásába került vissza, annak ellenére, hogy néhány körzetben élelmiszer- és tüzelőanyag hiány volt tapasztalható. A szakirodalom általában kiemeli, hogy a Fretilin mozgalma lényegesen különbözött a volt afrikai portugál kolóniakon tapasztalható, ténylegesen kommunista irányzatoktól. A marxista-leninista ideológia ugyan megjelent, de nem vert gyökeret Kelet-Timoron, a függetlenség eszmei hátterét ehelyett inkább a katolikus egyház által is képviselt tradicionális közösségi szolidaritás és valamiféle helyi populizmus jelentette.²³

Az indonéz híradásokban ugyanakkor a folytatódó polgárháborúról, valamint a *Fretilin által uralt területeken* tapasztalható káoszról és „kommunista terrorról” érkeztek híradások.²⁴ A hatalmát a megközelítőleg milliányi kommunista vagy „kommunista-gyanús” áldozat árán konszolidáló Suharto-rezsim érthető módon aggodalommal tekintett egy vele szárazföldön is szomszédos, független, új államra, ám nem elsősorban annak baloldali vezetése miatt, hanem azért, mert a valójában sosem létező indonéz egységet megkérdőjelező, az integrasi-ellenes mozgalmak számára precedens értékű lehetett.

Az acehi és a nyugat-iriáni szeparatista mozgalmak problémájával, valamint a szigetvilágban időről-időre fellángoló egyéb etnikai-vallási konfliktusokkal terhelt dzsakartai vezetés a kelet-timori kérdés radikális megoldása mellett döntött. A világ legnépesebb muzulmán országának mintegy 3%-os keresztény kisebbsége – soraik között Benny Murdani tábornokkal – az annexió legfőbb belső támogatója volt, egyfelől saját nacionalizmusát bizonyítandó, másfelől pedig a katolikus múltú Kelet-Timoron keresztül kívánta pozícióit erősíteni.

Az annexiót a Vatikán indonéziai nunciatúrája is támogatta.²⁵ Attól függetlenül, hogy mennyiben volt kommunistának tekinthető a kelet-timori Fretilin-berendezkedés, a független szigetfél mintegy „ázsiai Kubaként” a nyugati hatalmak alapvető biztonsági érdekeit sértő tényezőt is jelentett. Így találtak egymásra Indonézia és a nyugati kormányok érdekei. A nyugati kormányok többsége ugyanis a dzsakartai brit nagykövetség véleményének álláspontjára helyezkedett, mely szerint „Kelet-Timor népe nincs az önrendelkezés jogának elnyerésére képes állapotban.” Mivel Indonézia Suharto hatalomra kerülése óta a nyugati tábor egyik legfontosabb ázsiai bástyája volt, az ázsiai kommunizmus terjedésének gátját képző akadály,²⁶ az invázió az Egyesült Államoktól Ford elnök közvetlenül a harci cselekmények kezdete előtt megejtett dzsakartai látogatásán zöld lámpát kapott.

A fentiek mellett, Washington magatartásában a térség a hidegháborús viszonyok között fontos geostratégiai tényezője, a Timortól északra húzódó Ombai-Wetar-szoros játszott még közre.²⁷ Ausztrália esetében a politikai ok mellett gazdasági, érdekek (mindenekelőtt az

olajlobbi) tették világossá Canberra Dzsakartát támogató politikáját.²⁸ A Nyugat támogatása hadianyag, fegyverek és harci eszközök szállításában is megnyilvánult: amerikai és az ausztrál hadianyag-szállításokon kívül brit, francia, német, holland és spanyol támogatásról van bizonyított adat a kelet-timori „elfelejtett háborúban”.

A hidegháború befejeződése és a bipoláris világrendszer megszűnése mit sem változtatott a nyugati hadianyag-szállítások tényén. Indonézia 1990 után is ugyanolyan jó piaci lehetőség volt, mint azt megelőzően. Ez Kelet-Timor szempontjából azt jelentette, hogy a szigetfél a hidegháborús hajsza évei után a kapitalista gazdaságpolitika farkastörvényeinek esett áldozatul, s még egy évtizedig volt kénytelen az indonéz megszállás valóságával szembenézni. A munkáspárti brit kormány, bár megtehetette volna, még 1997-ben sem állította le az eladásokat,²⁹ s titokban az indonéz különleges alakulatok amerikai kiképzőprogramjai is folytatódtak azután, hogy azokat a Kongresszus 1992-ben leállította.

Invázió és ellenállás Kelet-Timoron, az integrasi kudarca

Lopes da Cruz, az UDT vezetőjének még 1975 augusztusában Kutangban tett nyilatkozata, miszerint az indonéz érdekekkel ellentétes módon megvalósuló függetlenség „legfölbbebb egy hétig vagy egy hónapig fog tartani”, december 7-én drámai módon igazolódott be. Az Indonéz Fegyveres Erők (ABRI) jelentős erőket összehívva, az előző hónapok „előkészítő munkái” után már nyíltan, és semmilyen jelentős külföldi hatalom véleményével nem ütközve megkezdték Kelet-Timor invázióját. Dilit hadihajókról, illetve a levegőből történő intenzív bombázás után ejtőernyősökkel foglalták el. Dzsakarta tagadta, hogy reguláris csapatai is részt vettek volna a főváros, majd Baucau megszállásában, azt hangoztatva, hogy a városokat az UDT/APODETI-egységek *indonéz önkéntesekkel* kiegészített akciója *szabadította fel*, akik a MAC kérésére csatlakoztak a Fretilin elleni harchoz.

Portugália agresszióinak nyilvánítva az indonéz beavatkozást a Biztonsági Tanács összehívását kérte, majd megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Dzsakartával. Az ENSZ ugyan csak a Kelet-Timor sorsának rendezésére való, Lisszabonnak adott felhatalmazást ismerte el, s a BT első ízben december 22-én hívta fel Indonéziát csapatai visszavonására – ám az elítélő határozatot minden eredmény nélkül hosszabbították meg ezután minden évben. Az (indonéz hadsereg által egyébként tiszteletben tartott) ataúroi utolsó portugál bázis elhagyása ugyanakkor újabb segítséget nyújtott Dzsakartának az integráció megvalósításában.

Kelet-Timor jogi beolvasztása a következő lépésekben történt meg: 1976. január 13-án az indonéz vezetés UDT és APODETI tagokból álló átmeneti, (báb)kormányt létesített Diliben, Arnaldo dos Reis Araújo „vezetése” alatt. Május 31-én a látszólagosan választott, valójában kijelölt képviselők közül álló „Nemzetgyűlés” külföldi delegációk jelenlétében, egyhangúan kérte Timor Indonéziába olvasztását. A már katonailag ellenőrzött területekre küldött, „a kérelem őszinteségét ellenőrző” missziók kiküldése, valamint az indonéz alkotmány azon pontjának módosítása után, amely megtiltja az idegen területek integrációját, Dzsakarta végül augusztus 17-én nyilvánította ki Kelet-Timor (Timor Timur), mint 27. tartomány Indonéziához történő csatlakozását.

Az okkupáció ténye és körülményei alapvetően változtatták meg a kelet-timori politikai csoportok pozícióját. A korábbi ellenfelek rövid időn belül közeledni kezdtek egymáshoz, felismerve a maguk és a megszállók közti kulturális különbségeket. Ez az uralomváltás idején még csak gyökereiben meglévő kelet-timori identitástudat folyamatosan formálódott a korrump indonéz adminisztráció, a timoriak teljes háttérbe szorítása és mindenekelőtt a hadsereg kezdetől fogva végletekig brutális viselkedését látva.

A hivatalosan az integrasi és Timor „újraegyesítésének” eszméjét hirdető indonéz vezetés, az invázió kezdetétől elképesztő és indokolatlan kegyetlenséggel lépett fel az ellenségnek tekintett helyi lakosokkal szemben. A kirabolt Diliben szisztematikus embervadászatot rendeztek az elsősorban Jáváról származó hadosztályok, illetve ejtőernyős elit-egységek,³⁰ és ezek során a kínai lakosságot sem kímélték. Mivel az indonézek gyakorlatilag semmilyen külföldi megfigyelőt nem engedtek be a harci övezetbe, az invázió eseményeiről lényegében csak a túlerő elől a partvidékről a nehezen megközelíthető területek felé visszavonuló Fretilin-vezetés által három éven keresztül sikeresen működtetett rádióállomás (Radio Maubere) tájékoztatott, a hivatalos indonéz híradásoktól természetesen eltérő módon.

Az ausztrál felderítés 1975 december végén 15-20.000 indonéz katonáról tett jelentést Kelet-Timoron. Az indonéz katonák létszáma végül elérte a 32.000 főt (nem számolva a 10.000 Nyugat-Timoron állomásoztatott tartalékot). A megszállókkal szembeni fegyveres ellenállás fő erejét a Fretilin-miliciák (Forças Armadas de Libertação Nacional de Timor Leste, Falantil) alkották (kb. 7000 fő, akik a portugál időkben már letöltötték katonai szolgálatukat). Ehhez csatlakoztak az egykori portugál hadsereg azon egységei (2500 fő Hermenegildo Alves vezetésével), amelyek a polgárháború alatt a Fretilin oldalán álltak. Az ellenállás emellett bizonytalan számú önkéntes, ám katonai formációt nem alkotó egyéb fegyveressel is számolható.³¹

Az UDT fegyvereseinek maradéka az indonéz megszállással szembesülve ugyancsak fegyveres harcba kezdett.³² Ezek a fegyveres csoportok, bár nem azonos célokért, de azonos ellenféllel szemben harcoltak, így a mérsékelt Xavier do Amaral elnöklete alatt bizonyos együttműködés is kialakult közöttük.

A lakosság bizalmát élvező, s a hátrahagyott portugál készletekből, – legalábbis könnyű fegyverekkel – viszonylag jól felszerelkezett Fretilin sokáig képes volt hatásosan ellenállni az elit egységek kivételével gyengén kiképzett, korrupt tisztek által vezetett indonéz csapatoknak, amelyek az első kudarcok hatására demoralizálódni kezdtek.³³ A Fretilin ugyanakkor az általa ellenőrzött területeken (1977 második feléig a szigetfél mintegy 80%-a) közigazgatást és adminisztrációt létesített, megszervezte az alapfokú oktatást, a terménybetakarítást, valamint az egészségügyi ellátást, magában foglalva a tradicionális alapanyagokból készült gyógyszerek gyártását is. Az ellenállás első szakasza katonai szempontból egyfajta állóháborúnak is minősíthető, melyben az indonézek 3 hetesre tervezett inváziója egyértelmű kudarcot vallott.

A timoriak ellenállásának sikerességét látva az indonéz hadsereg 1977 szeptemberében megkezdte „bekerítési és megsemmisítési” hadjáratsorozatát, amelynek sikerében a frissen vásárolt amerikai és brit harci gépek komoly szerepet játszottak.³⁴ Az ABRI a népiertás és a helyén maradó polgári lakosságot sújtó terror fokozásával, a Fretilin kézen lévő területek falvainak bombázásával, a mezőgazdasági területek, illetve a takarást nyújtó vegetáció felégetésével, vegyi fegyverek (napalm) alkalmazásával, valamint a civil lakosság „stratégiai falvakba”, azaz gyűjtőtáborokba telepítésével kívánta megtörni a Fretilin erejét. Az eredmény nem maradt el: a borzalmas hadjáratban sikerült megsemmisíteni az ellenállók ellátásának csaknem teljes bázisát. 1977. szeptember 7-én Xavier do Amaralt a Fretilin Központi Bizottsága az indonézekkel való megegyezés kísérletének vádjával elmozdította elnöki pozíciójából, s novemberben a „keményvonalas” Nicolau Lobatot nevezte ki elnöknek.

Az elszigetelt és világ közvéleménye számára elfeledett ellenállás kezdte a kimerülés jeleit mutatni. 1978 augusztusában Amaral fogságba, majd egy táborba került, a tűzharcban megsebesült, majd elfogott Lobato pedig, feltehetőleg indonéz „segédlettel”, életét vesztette az öt Dilibe szállító repülő fedélzetén (december 31).

Az addigi vezetőinek 80%-át elvesztett és a fokozódó indonéz nyomás miatt válságos helyzetbe került ellenállást a szigetfél keleti területein 1979-től a Központi Bizottság három túlélő tagjának egyike, Alexandre (Xanana) de Gusmão szervezte újra. A korábbi ideológiai ellentétet innentől mindinkább felváltotta az „egy célért küzdünk” nézet, s ennek megfelelően számos volt UDT-, sőt APODETI-tag is csatlakozott a mindinkább az egységes kelet-timori nép reprezentánsaivá váló gerillákhoz. Az 1981. március 1-8-i „nemzeti

kongresszuson” a Nemzeti Ellenállás Forradalmi Tanácsa (Conselho Revolucionário da Resistência Nacional, CRRN) a Fretilin felettes szerveként Gusmãot választotta a párt elnökévé, valamint a Falantil katonai vezetőjévé. Az 1979-es és 1981-es újabb indonéz hadjáratok nem tudták megtörni a Fretilin ellenállását: a létszámukban megfogyatkozott milíciák ekkortól már véglegesen a gerillaharcra rendezkedtek be.

A Fretilin 1980. június 10-11-én maga a főváros ellen intézett támadást. Az akció a hadjárat legborzasztóbb retorzióit váltotta ki az indonézek részéről. Diliben újabb százak vesztették életüket, egy 600 főnyi csoportot Ataúrora deportáltak. Az ABRI a megtorló új hadművelet (Operasi Keamanan) részeként, 40.000 polgári lakos „élő láncként” maga előtt terelésével is megpróbálkozott, a Fretilin-harcosok azonban átcsúsztak a gyűrűn.

1981 őszén az indonézek minden korábbinál véresebb népiirtást rendeztek, ám a lemészárolt civilek száma eltörpült a járványok és az alultápláltság következtében az elsősorban a gyűjtőtáborokban elhunytakéhoz képest.³⁵ Lopes da Cruz már 1976 februárjában 60.000 kelet-timori áldozatot rótt fel Dzsakartának. Indonéz önkéntesek novemberben 100.000 halottról számoltak be. Pontos kimutatást azonban aligha lehet az áldozatok számáról készíteni: a szerényebb számítások is 200.000 ezer főre teszik a halottakat, ami a konfliktus előtti kelet-timori lakosság harmada.³⁶ Az emberi áldozatok számába nagymértékben belejátszott a szigetfél állatállományának csaknem teljes (90 %-os) elpusztítása, valamint a mezőgazdasági területek szisztematikus felégetése következtében fellépő éhínség, a gyűjtőtáborokban őrzött lakosságnak pedig az indonéz katonaság megtiltotta, hogy élelmet szerezzen.³⁷

A timori tragédiára felfigyelő külföldi reakcióknak 1982-ben kezdtek halvány jelei mutatkozni. Ezt megelőzően, az ausztrál és brit sajtóban is megjelent szórványos tudósításoknak semmiféle hatása nem volt. A katolikus források beszámolóí nyomán a pápa május 16-án kinyilvánította, hogy nem ismeri el Kelet-Timort mint Indonézia részét. Az új portugál elnök, António Ramalho Eanes pedig a problémával kapcsolatos új politikát hirdetett az indonéz okkupációval szembehelyezkedő, luzofon nemzetek „közös frontját” hívva életre.

1983-ban az indonézek, nem annyira a timoriak szimpátiájának elnyerésére, mint inkább a külföld reakcióinak hatására, az addigi módszerek helyett tárgyalásos eszközökhöz folyamodtak. Március 20-án tárgyalások kezdődtek a Fretilin vezetősége, indonéz részről pedig Purwanto ezredes között, melynek eredményeképpen – bár Dzsakarta a nemzetközi egységek beengedésére irányuló követelést elutasította – négy hónapos fegyvernugvásról született megállapodás. Az indonéz vezetés Purwantot elmozdítva, röviddel később ismét háborús eszközökhöz nyúlt: augusztus 8-án újabb hadjárat vette kezdetét.

A fegyverszünet hónapjai azonban újabb lendületet adtak az ellenállóknak. Gusmão meghirdette a „valamennyi timori nacionalista összefogásának” politikáját, ami végül az UDT és a Fretilin 1986 márciusában történelmi egymásra találása után (Együttműködési Megállapodás, Acordo de Convergência), 1987-ban tett pontot a Fretilin „marxista” korszakára. 1987. december 7-én a Fretilin-elnök kinyilvánította a Falantil semlegességét, majd egy évvel később, kilépett a Fretilinből, ezzel is deklarálva a korábbi ideológiai irányvonallal történő szakítást.

A CRRN-t felváltó CNRM (Maubere Ellenállás Nemzeti Tanácsa, Conselho Nacional da Resistência Maubere) ugyancsak 1988-ban jött létre, amely Gusmão-t már mint *semleges politikust* választotta az ellenállás legfőbb katonai vezetőjévé.

Az előzetes tapogatózások után 1985-ben újra létrejövő portugál-indonéz diplomáciai kapcsolatok továbbra sem változtattak a kelet-timoriak ellenállását megtörni szándékozó indonéz katonai akciók tényén. A december 9-i, a Timor-tenger olajforrásaiból való közös részesedést hangoztató ausztrál-indonéz kormánynyilatkozat³⁸ is jelezhetette, Dzsakarta továbbra is nyugodtan tevékenykedhet Kelet-Timoron.

Az ugyanezen évben meghirdetett ötéves, körülbelül 95.000 timori nőt érintő születésszabályozási programmal egyidejűleg az indonéz vezetés meggyorsította a Szuharto-rezsim által másutt is szívesen alkalmazott betelepítéseket. Timor esetében ez értelemszerűen muszlim bevándorlókat jelentett. A mindemellett folyamatos, a Fretilin-gerillák elszigetelését és most már kifejezetten Gusmão kézre kerítését célzó, újabb katonai akciók azonban továbbra sem hoztak eredményt. Az ABRI által létrehozott, a sziget keleti felét lezáró „sorompókon” is átjutó harcosok esetenként a nyugat-timori határ közelében is felbukkantak, 1988 decemberében pedig újra a főváros szomszédságában támadtak.³⁹

Timor visszakerül a „világtérképre”

Ebben a folyamatosan fennálló véres patthelyzetben került sor II. János Pál pápa négyórás, Diliben tett látogatására 1989. október 12-én. A katolikus egyházfő által celebrált mise után, a fővárosi, már az indonéz oktatási rendszerben (tehát kizárólag bahasza-indonéz nyelven) tanult fiatalok megszállás-ellenes demonstrációt tartottak, amely jelzésértékűnek számított. Az integrasi kudarcának látványos jele, a kelet-timoriak „átnevelésének” sikertelensége azonban csak az egyik tényező volt ebben a kudarcban. Az indonéz vezetés a megszállás éve alatt számos olyan, egyébként a szigettenger egyéb pontjain is elkövetett, hibás

lépést tett, amelyek feltehetőleg a népirtás borzalmas eszköztára nélkül is meggátolták volna a kelet-timoriak integráció iránti szimpátiájának kialakulását.

A portugál időkben a gyarmati adminisztrációba nagymértékben beemelt kelet-timori elit mellőzése,⁴⁰ a muszlim földművesek betelepítése, a helyi lakosok propagandaszerűen primitívnek és elmaradottnak való ábrázolása mellett Dzsakarta gazdasági ténykedése is saját maga ellen hangolta az embereket: a rúpiára való áttérés miatt a lakosság elvesztette befektetéseit, az indonéz iparcikkek dömpingje tönkretette a gazdaságot, a helyieket pedig kizárta a szénhidrogén-források és a kávéültetvények jövedelméből.⁴¹

A pápalátogatás utáni brutális indonéz rendőri fellépést a külföldi sajtó is megörökítette, s ez volt az a tény, amely mintegy „visszahelyezte” a térképre Timor szigetét. Innentől kezdtek megszorodni a kelet-timori tragédiával foglalkozó tudósítások. A portugál parlamenti delegáció 1991-es látogatásának hírére kelet-timoriak ezrei készültek a fővárosban újabb demonstrációra. Az indonéz hatóságok válasza egy újabb mészárlás volt, ezúttal a Santa Cruz temetőben, melynek 241, nem sokkal korábban meggyilkolt társuk sírjánál kegyeletüket lerovó fiatal esett áldozatul.⁴² A jelenlévő külföldi újságírók döbbenetes képei ezúttal bejárták a világot, s a timori ellenállás a nemzetközi figyelem látóterébe került.

1992. november 20-án az ABRI elfogta, majd 20 év börtönre ítélte Xanana Gusmāot.⁴³ Az ellenállás vezetője azonban, mint afféle „timori Mandela” az őrizetből is képes volt a függetlenség ügyét előmozdítani. Az 1993 májusában rendezett nyilvános tárgyaláson ismét kinyilvánította a kelet-timoriak igényét az önrendelkezés és a függetlenség iránt. Az irányítóját vesztett fegyveres ellenállásra ugyanakkor komoly csapást mért Gusmāo fogsága. Az 1994-re már csak mintegy 400 gerillával rendelkező Falantil innentől kezdve egyértelműen visszavonulásra kényszerült.

A most már nemzetközi szintésre került kelet-timori kérdést azonban ekkor már egyéb, békésebb eszközökkel is napirenden lehetett tartani, ezek közül kiemelkedett az indonéz megszállás óta emigrációban élő (1983-tól a Szentszék kelet-timori adminisztrátora), Carlos Felipe Ximenes Belo püspök vezette katolikus, erőszakmentes ellenzéki mozgalom,⁴⁴ amelynek terjedésében, indirekt módon, maguk a megszállók is közreműködtek.

Az 1975-ös invázió kezdetekor ugyanis a kelet-timoriak még csak körülbelül egyharmada volt a katolikus egyház híve. Az animizmust el nem ismerő indonéz törvények előírása alapján azonban minden állampolgár valamelyik nagy világvallást volt köteles követni, ez pedig – Dzsakarta céljaival ellentétesen – szintén hozzájárult ahhoz, hogy a lakosság mind szélesebb rétege forduljon a katolicizmus felé. 1996-ban a kelet-timoriak már több mint 90%-a vallotta magát katolikusnak. Az indonéz iskolarendszert hathatósan ellenpontosította az

(alapfokú) egyházi oktatás, amely a Fretilin példáját követve a portugál helyett ekkorra már hosszú ideje a tetum nyelvet használta. Ez újabb lökést jelentett a kelet-timori (maubere) nemzet egybekovácsolódásához.

1994. november 12-én, Bill Clinton amerikai elnök indonéziai látogatását megelőző napon 29 fiatal kelet-timori nyomult be a Szuharto elnök palotájának közelében lévő dzsakartai amerikai nagykövetség területére. Az akcióban, majd ezt követően az egyéb nyugati követségekre való behatolásokban a timoriakat segítő indonéz szimpatizánsok is részt vettek, és az újságíróknak átadott petícióban a fiatalok nemcsak Gusmão és a bebörtönzött kelet-timoriak, hanem *valamennyi* indonéz politikai fogoly szabadon bocsátását követelték. A Kelet-Timor függetlenségéért küzdők és az indonéz demokraták egymásra találása fontos lépés volt a mozgalom történetében, csakúgy, mint az 1996-ban Belo püspöknek és Ramos-Hortának ítélt Nobel-békedíj.

Ezek az események azonban önmagukban aligha lettek volna elegendők a Timor-kérdés megoldására. A Szuharto-rezsim nacionalista hangulatkeltése, a kormányzati erők politikája, a sajtó ellenőrzése és manipulációja, valamint részben az iszlám szolidaritás miatti, az indonéz értelmiség részéről megnyilvánuló közöny és a problémának való hátat fordítás bizonytalan ideig a holtpontra tarthatták volna Kelet-Timor ügyét. 1997-1998-ban azonban az addig látványosan fejlődő Indonézia gazdasága drámai válságon ment át – 1998 januárjában a rúpia kiérdemelte a "világ legrosszabban teljesítő valutája" címet, 2,5 millió ember veszítette el az állását, a Nemzetközi Valutalap pedig kemény intézkedések bevezetését követelte a jelentős segélyek folyósítása fejében.

A gazdasági problémák egybeestek azzal az időszakkal, amikor a várt monszun elmaradt (a dél-amerikai El Nino jelenségének következtében), és így a hatalmas tüzek sok millió hektár indonéz erdőt semmisítettek meg. Sulawesi és Kalimantan szigetek lángokban álltak, az egész szigetvilágot heteken át vastag füst borította. A természeti katasztrófa következtében repülőtereket zártak be, hajók ütköztek össze a tengereken, és a lakosok légzési nehézségekkel küszködtek. Bármilyen furcsa, ez volt az az eseménysor, amely háttérrel adott a kelet-timori függetlenség megvalósulásának.

A Szuharto-rezsim bukásától a függetlenség kivívásáig

1998. április 25-én, a portugáliai Penicheben összeülő Timori Nemzeti Konvenció (Conselho Nacional de Timor Leste, CNRT) jóváhagyta Kelet-Timor népének Függetlenségi

Nyilatkozatát (Carta Magna de Liberdades, Direitos, Deveres e Garantias do Povo de Timor Leste), elnökéül pedig Gusmãot választotta.

A gazdasági krízis, az elemi erővel felszínre törő etnikai-vallási összetűzések, a rendszeressé váló, demokratikus változásokat követelő diáktüntetések közepette, a nepotizmussal és korrupcióval vádolt Szuharto – bár márciusban hetedszerre is elnökké választották – nem tudta megőrizni pozícióját. Május 20-án éjjel, a további kelet-timori eseményekben is fontos szerepet játszó védelmi miniszter, (az ABRI főparancsnoka) Wiranto tábornok közlése nyomán, miszerint a hadsereg “nincs a támogatása folytatására kész állapotban”, lemondott elnöki pozíciójáról.⁴⁵ Utóda, – átmeneti szereplőként – a korábbi alelnök, a nem túl népszerű Habibie lett,⁴⁶ aki a gazdasági reformok, demokratikus intézkedések foganatosításának ígérete mellett az autonómia biztosítása révén kísérelte megoldani Kelet-Timor kérdését.

Az ennek jegyében június 6-án Diliben megtartott találkozón azonban a timoriak egyértelműen a teljes függetlenség iránti igényüket nyilvánították ki. 1998 őszén a szigetvilág központjaiban a parázsló feszültségek újból tömeges tüntetésekké változtak át, és véres összecsapások sorát eredményezték a hadsereg és a diákok között. A felekezeti atrocitásokkal, illetve a már 1997-ben is több száz halottal járó kalimantani eseményekkel⁴⁷ a háttérben, 1999. január 27-én sokak számára meglepő, ugyanakkor kétségtelenül az Indonéziára nehezedő nemzetközi nyomással magyarázható hírt tett közzé az indonéz hírközlési miniszter: a dzsakartai kormányzat kész kiüríteni a szigetfelet, ha a kelet-timoriak „nem kívánnak a számukra biztosított széleskörű autonómiával az indonéz nemzeten belül maradni.”

Az ENSZ égisze alatt megkezdődő tárgyalások során az indonéz fél visszautasította a portugál kormány békefenntartók küldését sürgető javaslatát azzal az indokkal, hogy a timori etnikumok közötti „összecsapásokat” csak ők képesek megátolni. Kelet-Timor azonban ebben is különbözött Indonézia más régióitól: néhány esetet leszámítva, itt még az indonéz katonaság nyilvánvaló provokációira sem sikerült a szigetvilág egyéb részein tapasztalt atrocitásokhoz hasonlókat gerjeszteni.⁴⁸

A lakosság a május 5-én New Yorkban aláírt egyezmény értelmében a szigetfél sorsát eldöntő, augusztus 30-án megtartott népszavazástól való elrettentésére tett kísérleteik is eredménytelennek bizonyultak. A referendumon ugyanis, annak ellenére, hogy a milíciák a nyílt erőszaktól sem riadtak vissza a szavazóhelységek közelében,⁴⁹ a 451 792 főnyi szavazásra jogosult kelet-timori 98,6%-a adta le a voksát. A szavazók 78,5%-a elutasította a Dzsakarta által felkínált autonómiát.

A szavazás, illetve a kevésnek bizonyuló ENSZ-rendőr és megfigyelő visszavonulása után az indonézpárti milíciák⁵⁰ a hadsereg támogatását maguk mögött tudva véres megtorlásba kezdtek. Dilit gyakorlatilag lerombolták, az infrastruktúra nagy része megsemmisült, több százezer timorit űztek el újra lakhelyéről, és a szigetfél XX. századi történetének harmadik genocídiumában emberek újabb százait ölték meg.⁵¹ A pusztítással lényegében Kelet-Timort az újrakezdés gazdasági alapjaitól fosztották meg.

Az agresszióról szóló tudósítások és képek ezúttal érdemben is megszólították a világot. Indonézia a nemzetközi felháborodás hatására szeptember 12-én végül beleegyezett az ausztrál vezetésű ENSZ-erők (INTERFET) helyszínre küldésébe, majd a kelet-timori átmeneti ENSZ-igazgatás (UNTAET) felállításába. A 9150 katonából és 1640 polgári alkalmazottból álló misszió feladata a függetlenség kikiáltásáig tartó átmeneti időszakban a közigazgatás megszervezése, a segélyek folyósítása, az újjáépítés támogatása, valamint a biztonság megteremtése volt.⁵² Ez utóbbi jelentette a legnehezebb feladatot az elsősorban Nyugat-Timorról visszatérő óriási létszámú menekült,⁵³ valamint az indonézbarát-milíciák továbbra is folytatódó tevékenysége miatt.

Az INTERFET-erők október 26-ra vonták Kelet-Timor teljes egészét ellenőrzésük alá. Az utolsó indonéz egységek november 1-jén hagyták el a szigetfél területét. November 30-án találkozóra került sor a szeptember elején szabadon bocsátott Gusmão⁵⁴ és Indonézia új, első demokratikusan megválasztott elnöke, Abdurrahman Wahid között. December 1-jén pedig, 24 év emigráció után, José Ramos-Horta is visszatért Kelet-Timorra.⁵⁵

2000. február 23-án az INTERFET átadta mandátumát az UNTAET-nek, március folyamán, számos, a békefenntartók és a lakosság ellen irányuló fegyveres támadás nyomán a nyugati határzónát "különösen veszélyes területnek" nyilvánították. Július 15-én megalakult Kelet-Timor Átmeneti Kormánya, CNRT- és UNTAET- tisztviselők részvételével.

2001 áprilisában mutatták be a sajtónak az indonéz kormány titkos jelentését a 99-es agresszióról. Ebben az indonéz legfelsőbb katonai vezetés, így Wiranto tábornok felelősségéről is szó esett. Májusban a CNRT feloszlott, s ezzel Gusmão, az ebben végzett elnöki – gyakorlatilag államszervezői – tevékenysége is befejeződött. 2001. augusztus 17-én az új indonéz elnök, Megawati Szukarnoputri asszony, korábbi nacionalista retorikájának ellentmondóan, elismerte a válni készülő Kelet-Timor jogát az elszakadásra. A szigetfél a függetlenséget választó referendum második évfordulóján megtartott első "elismert" nemzetgyűlési választásán a Fretilin a szavazatok 57,3%-át szerezte meg. Mandátumot szerzett a Demokratikus Párt (Partido Democrata, Fernando de Araújo), a Szociáldemokrata Párt (Partido Social Democrata, Mário Carrascalão), valamint a politikába visszatérő, veterán

Francisco de Amaral által "feltámasztott" Fretilin-jogelőd, ASDT, továbbá az Abílio Araújo vezette Timori Nacionalista Párt (Partido Nacionalista Timorês) is.

2002. február 23-án, a CNRT feloszlása után a Kelet Timori Tervezési Bizottságban, valamint a veteránokat tömörítő szövetségben tevékenykedő Gusmão bejelentette, hogy hajlandó megmérteni magát az április 14-i elnökválasztáson. Ezt 86%-os többséggel megnyerte és 17-én Kelet-Timor köztársasági elnöke, valamint a márciusban kibocsátott alkotmány értelmében a védelmi erők főparancsnoka lett. Ezenközben (március 14.) a Dzsakartában felállított emberjogi törvényszéken megkezdődtek a 99-es agresszió vádlottainak pererei. A 18 katona, rendőr, milicista illetve polgári tisztviselő között kiemelkedik Abílio José Osório Soares tábornok, Kelet-Timor volt indonéz kormányzója, valamint Timbul Silaen volt rendőrfőnök neve.⁵⁶

2002. május 20-án, az ENSZ és 92 ország, köztük az Egyesült Államok, Ausztrália, Portugália, valamint Indonézia küldöttségeinek jelenlétében, sor került a világ 192. államának függetlenségi ceremóniájára. Kelet-Timor függetlenné, ám egyszersmind Ázsia legszegényebb országává is vált. Az új állam iparral gyakorlatilag nem rendelkezett, 70%-os munkanélküliséggel és 40%-os analfabetizmussal kezdte önálló létezését. Életbevágóan fontos volt tehát a Mari Alkatri külügyminiszter és ausztrál kollégája által a függetlenség napján aláírt szerződés a Timor-tengeri szénhidrogén-mezőkről, melynek értelmében az ausztrál kormány a bányászott kőolaj és földgáz után járó illeték 90%-át átengedi Kelet-Timornak. Az IMF 1999-es elemzése szerinti 220 millió dolláros bruttó nemzeti össztermék közel ötszörösére rúgó, Canberra által 2004-től 20 éven keresztül utalt összeg jó eséllyel megalapozza majd Kelet-Timor gazdasági talpraállását.

Összefoglalás

Tanulmányunkban Kelet-Timor gyarmati múltjának legfontosabb sajátosságait, a szigetfél Indonézia egyéb területeitől való különbözőségének okait, a függetlenné válás nemzetközi hátterét, illetve annak legfontosabb eseményeit tekintettük át.

Földünk legfiatalabb állama létrejöttének hosszú évekig tartó, arányaiban a „népirtások századának” legborzalmasabb genocídiumait is felülmúló történetét megismerve megállapítható, hogy a végül sikeres önállósági folyamathoz korántsem volt elegendő az adott terület etnikai-kulturális – Kelet-Timoron még részben vallási – különbözősége, hasonlóan fontos tényező volt a nemzetközi viszonyok átrendeződése is. Ez egyrésről a nagy- és

regionális hatalmak érdeklődésének felerősödését, másrésről Indonézia, geostratégiai és gazdasági pozíciójának (egymástól ugyan független, de együttesen különösen súlyos következményekkel járó) meggyengülését jelentette.

E két, a cikkben bemutatott együtthatónak az adott pillanatban bekövetkező együttes jelentkezése a kivételesnél is ritkább, „szerencsés”, avagy „véletlen” történelmi eseményként is értékelhető. A kelet-timori nép egy cél érdekében történő egységesülése, illetve több mint negyedszázados, állhatatos, a nagyhatalmak árnyékában hosszú ideig reménytelennek látszó küzdelme azonban mindenképpen figyelemre méltó és emlékezetes folyamat volt és marad a XX. század utolsó harmadának történelmében.

Jegyzetek

- ¹ A gyarmati Timor kitűnő összefoglalását adja Geoffrey C. Gunn *Timor Loro Sae: 500 Years* c. munkája. Portugál kiadása (Timor Loro Sae: 500 Anos) a Livros do Oriente köteteként, 1999-ben jelent meg.
- ² Timor középső régiójában kb. 300 ezer fő. Nyugat-Timoron ugyanakkor – a maga megközelítőleg 700 ezres lélekszámaival – az atoni a legjelentősebb etnikum.
- ³ Nincsenek pontos adatok a japán megszállás alatt elpusztított bennszülöttek számára vonatkozólag, de az 1930-as és 1947-es népszámlálás adatai közötti különbség, valamint a természetes népességnövekedési ráta figyelembevételével kb. 60 000-re teszik az áldozatok számát. Lásd: Dunn, J.S., *Timor, a Betrayed People*, Jacaranda Press, Milton, Queensland, 1983, p. 26. A portugál nyelvű szakirodalom 40 000 áldozatról tud. Lásd: Moreira, Adriano; *O drama de Timor*, Editorial Intervenção, Braga, 1977, p. 20.
- ⁴ 1945-ben Portugál-Timor „problémamentesen” került vissza a háború előtti portugál koloniális viszonyok közé. 1951-től, hasonlóan a többi portugál kolóniához, Kelet-Timor is „tengerentúli provincia” státuszt kapott, s ekként tagolódott a salazari Estdo Novo kereteibe. A következő évtizedek egyetlen fegyveres konfliktusa egy Sulawesiről (Celebesz) érkező, a dzsakartai kormány elleni 1958-as felkelésben résztvevő indonéz tisztii csoport kezdeményezésére történt, 1959-ben. Bár felmerült a gyanú, hogy a „szervezők” indonéz ügynökök, a portugál csapatok által keményen levert akció inkább egy menekült regionális vezetőkől álló csoport új bázis létesítését célzó kísérletének tűnik. Megjegyzendő, hogy a csoport propagandája Timor „újraegyesítése” volt. Lásd: Taylor, John G: *Indonesias's forgotten war*, Zed Books, London and New Jersey, 1991, pp. 14-15, pp. 21-22.
- ⁵ A portugál gyarmattartókhoz való lojalitás jellemző megnyilvánulása volt a portugál lobogó, nyilvánvalóan totemisztikus alapokon nyugvó kultusza. Lásd: Tomaz, Luís Filipe, *De Ceuta a Timor*, Lisboa. 2ª Edição, Difel, 1998. p. 604.
- ⁶ Sajátos ellentmondás figyelhető meg a portugál nyelv kötelező tanulása illetve az oktatás hatékonysága és eredménye között: bár 1954-74 között az alapfokú oktatásban részesülők száma 8 000-ről 57 000 főre nőtt, s a tanköteles korú gyerekek beiskolázottsága 1973-74-ben elérte a 77%-ot, a lakosság 93 százaléka a Caetano-rezsim utolsó évében is analfabétának számított. A középfokú oktatást egyetlen gimnázium képviselte, 1970 előtt pedig évente mindössze 2 kelet-timori származású diák folytatott felsőfokú tanulmányokat. Lásd: Taylor, pp. 17-18.
- ⁷ Portugália számos ösztöndíjjal, tanárok küldésével, valamint portugál nyelvű rádióműsorokkal (Rádio Televisão Portuguesa Internacional, Rádio Renascença) támogatja a portugál nyelv oktatását és terjesztését, ám egyelőre nem lehet tudni, hogy az új ország jelenlegi 4 hivatalos nyelve közül melyik is lesz a domináns. A Jornal de Notícias 2001. január 17-i híradása szerint a portugál kormány által biztosított 500 egyetemi és főiskolai helyre majdnem négyszeres volt a túljelentkezés és a vizsgázók az angol és a portugál mellett a bahasza-indonéz nyelven való vizsgázásra is lehetőséget kaptak, mivel jó részük ezt a nyelvet ismerte a legjobban.
- ⁸ A szigetfél ugyan rendelkezett kőolaj, emellett réz, arany, valamint mangánkészletekkel, ám ezek közül csak a kőolaj kitermelését folytatták korlátozott mértékben, azt is ausztrál kézben lévő cégek. Kiepített utak jószerivel csak a fővárosban és környékén léteztek de a gazdasági helyzetet a Kelet-Timoron működő egyetlen bank (Banco Nacional Ultramarino) egy adata is jól jelzi, miszerint az egy főre jutó bruttó nemzeti össztermék éves összege 40 dollár körül mozgott a portugál uralom utolsó éveiben. Lásd Moreira, p. 14.
- ⁹ A portugál szakirodalom egy része egyértelműen indonéz bábakodással létrejött, az integráció folyamatát segítő pártoknak tartja ezeket. Lásd: António Barbeado de Magalhães: *Timor Leste na Encruzilhada da Transição Indonésia*, Gradiva Publicações, Lisboa, 1999, p. 115.
- ¹⁰ A börtönbüntetést a japán megszállókkal való együttműködéséért kapta.
- ¹¹ Integrasi (bahasa-indonéz) = integráció, tehát a szigetvilág még nem Indonéziához tartozó részeinek beolvasztása, illetve az ezt támogató dzsakartai politikai irányzat.
- ¹² Lásd: Magalhães: p. 114.
- ¹³ A dzsakartai vezetés sem Borneó északi, sem pedig Timor keleti részét nem tekintette az államszövetségbe foglalandó területeknek. Új-Guinea addig holland uralom alatt álló fele ennek megfelelően (Nyugat-Irian) került indonéz megszállás alá 1963-ban. Lásd: Moreira, pp. 74-76.
- ¹⁴ Lásd: Magalhães, p. 123.
- ¹⁵ Októberben az ENSZ Közgyűlésén a portugál kolóniákról szóló kérdéssel kapcsolatban felszólaló indonéz küldött úgy nyilatkozott, hogy: "Amennyiben Portugál-Timor népe, 400 év gyarmati elkülönülés után, az indonéz néppel való egyesülés mellett dönt, úgy Indonézia kész közreműködni ebben a folyamatban". Idézi: Moreira, pp. 85-86.
- ¹⁶ A pillanatnyi portugál álláspont egybeesett Malik nyilatkozatával: vagy indonéz integráció, vagy portugál égisz alatti önkormányzat.
- ¹⁷ A portugál kormány attitűdje a „Lisszabon felelősségét” hangsúlyozó ausztrálok kritikáját vonta maga után. Tény, hogy Santos, hazatérése után megpróbált előmozdítani egy, a három párt közötti újabb macaui találkozót, ez azonban a portugál kormányzati krízis miatt nem realizálódhatott.
- ¹⁸ A CIA jelentései, valamint ausztrál sajtóforrások alapján tudjuk, hogy Dzsakarta már szeptember folyamán küldött irreguláris egységeket kelet-timori területre. Lásd: Taylor, pp. 58-59.

¹⁹ Október 16-án, a Maliana elleni támadás során az indonéz egységek, azonosításukat meggátolandó, jelzés nélküli egyenruhában és régi, szovjet gyártmányú fegyverekkel harcoltak. Lásd: Taylor, p. 60.

²⁰ A két brit, két ausztrál és egy új-zélandi újságíró holttestét hiába álcázták portugál uniformissal, az érintett titkosszolgálatok rövid időn belül pontos információkkal rendelkeztek az eseményről és a tettesekről. Ennek ellenére a hozzátartozók tudakozódására mind a brit, mind az ausztrál kormány tagadta, hogy bármit is tudna. Az UDT és APODETI vezetők nyilatkozatai pedig a "kommunista újságírók saját felelősségét" emelte ki.

²¹ A Fretilin azzal vádolta a kormányzót, hogy támogatta az UDT augusztusi puccsát, Pires pedig a Diliből való „kényszer” távozását rótta fel.

²² Lásd: Australian Council for Overseas Aid (ACFOA) októberi jelentése, Canberra, 1975. november, valamint Gietzelt és Ken Fry ausztrál parlamenti képviselők beszámolója. Utóbbiban egyértelműen a polgárháborús állapotok megszűnéséről esik szó. Idézi: Moreia: p. 45.

²³ Lásd: Gunn: p. 297., Moreia: pp. 46-47.

²⁴ Az indonéz rádióadásokban a Fretilin ellen, a magántulajdon semmibevételétől kezdve egészen a gyermekkorú, illetve a menekülésre képtelen, idős lakosok elleni csonkításos merényletekig, minden vád elhangzott ebben az időszakban.

²⁵ A Vatikán a későbbiekben is az Indonéziával való jó viszony fenntartását preferálta. 1989-ben, a pápalátogatás szimbolikus jelentőségű évében, a több mint 100 katolikus püspök által aláírt, a Ximenes Belo által szorgalmazott népszavazás kiírását támogató leveleket a Vatikán titkára visszatartotta, s így azok sosem kerültek az ENSZ elé. Lásd: Magelhães, p. 120.

²⁶ Az 1975-ös indonéiai események – a Lol Non vezette Amerika-barát kambodzsai rezsim bukása, a Vörös Khmerek bevonulása, végül pedig Saigon eleste – szinte sokkolták a nyugati tábor kormányait.

²⁷ A szorosban húzódó tengerárok ugyanis mélysége révén a két óceán közötti lehallgathatatlan, stratégiailag kulcsfontosságú átjáróként funkcionált az amerikai atom-tengeralattjárók számára.

²⁸ Ausztrália és Indonézia nem rendezte a gazdag, Timor-tengeri szénhidrogénmezők feletti tengeri határait, ám a canberrai kormány Dzsakartával egyszerűbbnek ítélte az egyezkedést, mint a független Kelet-Timorral. Az ausztrál cégek pedig az olaj kizárólagos kitermelésének lehetősége miatt lobbiztak az indonéz annexiós politika mellett.

²⁹ Lásd: Corbyn, Jermy: Fegyverek a halálosztagoknak, Eszmélet, 44. szám

³⁰ Egy Timorról Darwinba küldött levél alapján január közepére 2000 főt, a főváros férfilakosságának majd 80 %-át gyilkolták meg. Lásd: Taylor, 68.old.

³¹ Ezek létszámát 10-20.000-re teszik. Lásd: Jurquet, Jacques: *Os Senhores da Morte*, Campo da Letra, Porto, 1999, p. 17.

³² Említést érdemel egy a portugál "fennhatóság" nevében, portugál zászló alatt, Aquiles őrmester irányításával működő egység. Ezt a Fretilin számolta fel.

³³ António Barbossa, Falantil-vezető későbbi interjújában azt állította, hogy 1976 folyamán a nyugati frontot mindössze 1800 fegyverrel tartották az elfoglalt településekről tovább nyomulni képtelen indonézekkel szemben. A fővárosból csak a 24 órára tervezett hadművelettel szemben, három hét után sikerült kivenni a Fretilin-egységeket.

³⁴ Bronco OV-10 repülő Kelet-Timoron való bevetéséről 1977 februárjától van adat. 1978 áprilisában a British Aerospace Company nyolc Hawk típusú harci gépet adott el az indonéz légierőnek, Dzsakarta pedig még ugyanezen év augusztusában tizenhat A-4 bombázót vásárolt az amerikai kormánytól. Taylor: pp. 202-203.

³⁵ Az Association Press híradása szerint 1980 folyamán 150 ilyen tábor volt Kelet-Timoron. Taylor: p. 204

³⁶ Vannak, akik ennél is többre, 300.000-re becsülik az elpusztult népességet. Indonéz katonai forrásokra hivatkozva Magelhães csupán az első 6 háborús év végéig 44%-os emberveszteségről ír a konfliktus előtti 696.000 főnyi lakosságból. Lásd uo.: p. 130.

³⁷ Az 1979 októberében segélyprogramját megkezdő Nemzetközi Vöröskereszt egyik jelentésében a Hatolia-tábor 8000 lakójának körülményeit úgy minősítette, hogy „olyan rossz, mint Biafra, és olyan súlyos, mint Kambodzsá”. Lásd uo.: p. 97.

³⁸ Uö.: p. 206.

³⁹ A Falantil ezúttal újra a főváros közelében támadott, 84 főnyi emberveszteséget okozva az ABRI-nak, ami számos timori származású katona dezertálását eredményezte az indonéz kötelékekből

⁴⁰ Az invázió után csak néhány UDT- illetve APODETI- vezetőt emeltek ki, juttattak pozícióhoz.

⁴¹ A kávéültetvényekre indonéz tábornokok egy csoportja tette rá a kezét.

⁴² Indonéz források szerint is „legalább” nyolcvanán haltak meg. Lásd Jurquet: p. 27.

⁴³ Az indonéz televízió által december 2-án közölt, Gusmão, az annexiót elfogadó és az ellenállók fegyverletételét sürgető „nyilatkozata” ellenére kevesen gondolták, hogy meghajolt volna a megszállók előtt.

⁴⁴ Ebben sajátos, animista gyökerű irányzatok is jelen voltak, mint például a messianisztikus Santo António-mozgalom, mely Diliben 1988-ra datálhatóan kezdett terjedni. Lásd: Gunn: pp. 310-311.

⁴⁵ Lásd: Magelhães, p. 157.

⁴⁶ Az egymással rivalizáló Wiranto és Prabowo tábornokok időleges kompromisszuma révén. Lásd uo: pp. 158-159.

⁴⁷ A Szuharto-rezsim betelepítési politikája Kalimantanon produkálta a legelborzasztóbb összecsapásokat: a fejedéssz hagyományaikhoz visszatérő dajak törzsek 1997-től éveken keresztül folytatták a betelepített, őket kisemmiző maduraiak elleni törzsi háborút.

⁴⁸ Nyugat-Timoron 1998 végén történtek felekezeti összecsapások a keresztény helyiek illetve a muszlim bugi bevándorlók között. A kelet-timori ellenállás szerepe ebben az időszakaszban a provokáció válasz nélkül hagyása volt. Lásd Magelhães, p. 147.

⁴⁹ A népszavazás előkészítését az ENSZ kelet-timori missziója (UNAMET) végezte. Lásd Corbyn írását az Eszmélet 44. számában

⁵⁰ Az egyik leghírhedtebb ilyen az Eurico Guterres vezette Aitarak („Tüske”)-csoport volt. A minden kétséget kizárólag indonéz támogatást élvező „hadúr” az atambuai UNHCR-alkalmazottak meggyilkolásában való közreműködés vádjával, 2000 októberében történő letartóztatása után nyíltan bosszúállással fenyegetőzött. Lásd Magyar Hírlap, 2000. október 4.

⁵¹ Ausztrál forrás (www.moreorless.au.com) szerint az áldozatok száma ezernél is többre tehető.

⁵² Szeptember 17-én az ausztrál légierő segítségével megkezdődött az élelmiszer- és egyéb segélyek menekülttáborokba juttatása, 20-án pedig, az első 2300 ausztrál, brit, új-zélandi és thaiföldi békefenntartó érkezésével beindult a Stabilizációs hadművelet.

⁵³ Az otthonukból elűzöttek közül körülbelül 250.000 fő választotta a Nyugat-Timorba menekülést.

⁵⁴ 1999 februárjától már nem börtönben, hanem a dzsakartai Salemba-negyedben házi őrizetben tartották fogva.

⁵⁵ Ezek az események az indonéz válság újabb súlyosbodásával egyidejűleg történtek: a ma már egyértelműen rossz választásnak minősíthető Wahid éppúgy nem tudott úrrá lenni a problémákon, mint Habibie. A populista ellenjelölt, Megawati Sukarnoputri asszony (Sukarno, Indonézia megteremtőjének lánya, egyébként Wahid alelnöke) hívei akcióinak hatására, újra rohamrendőrséget kellett bevetni az indonéz nagyvárosokban és az ország, pár hónap nyugalom után ismét az erőszak szélén táncolt.

⁵⁶ 2003 októberéig összesen 367 indonéz és kelet-timori személyt idéztek a bíróság elé, köztük a 2001-ben, hosszas huzavona után pozíciójából elmozdított Wiranto tábornokot is, ám mindössze 36, kivétel nélkül kelet-timori vádlottat ítélték el. Indonézia nem ismerte el az ítéleteket.

**A fejlődő államok részvétele az ENSZ békefenntartó tevékenységében –
különös tekintettel Pakisztánra**

Lehoczki Bernadett

2003-ban végzett a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem (BKÁE) Nemzetközi Kapcsolatok szakán, diplomamunkáját az ENSZ békefenntartó tevékenységéről írta. Ugyanebben az évben második helyezést ért el az OTDK-n. Jelenleg a BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskolájának első éves hallgatója.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

<http://alapitvany.kul-vilag.hu>

<http://www.nato-kozpont.hu>

Lehoczki Bernadett

**A fejlődő államok részvétele az ENSZ békefenntartó tevékenységében – különös tekintettel
Pakisztánra**

Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának állandó tagjai és a fejlődő világ államai között a békefenntartás terén tapasztalható munkamegosztás vizsgálata után a tanulmány a világ legaktívabb békefenntartója, Pakisztán ENSZ-missziókban való részvételét mutatja be. Olyan kérdésekre keresi a választ, hogy a békefenntartásban való szerepvállalás hol helyezkedik el az ország külpolitikájában, milyen motivációk húzódnak mögötte, és hogyan hat az Indiával való versengésre.

Bevezetés

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) a II. világháborút követően jött létre, első sorban egy újabb világháború kitörésének megakadályozása végett. Az Alapokmány¹ végső formába öntésére összeülő San Franciscó-i konferencián (1945. április 25 - június 26.) a résztvevők a világszervezet egyik legfontosabb feladatául a nemzetközi béke és biztonság fenntartását jelölték meg. A békefenntartás szó ennek ellenére nem szerepel az Alapokmányban, ezért a szervezet ezen tevékenysége „ad hoc alapon, az Alapokmány gyakorlati alkalmazása során alakult ki”². Mégis, mára az ENSZ békefenntartás a világszervezet legnagyobb nyilvánosságot kapó, legköltségesebb, legtöbb embert foglalkoztató, ugyanakkor legvitatottabb tevékenysége.³

Egy békefenntartó akció megkezdésének elengedhetetlen feltétele, hogy az ENSZ egyes tagállamai csapatokat ajánljanak fel az adott misszióba. Azokat a tagállamokat, amelyek felajánlását elfogadják, résztvevő államoknak (contributing states) nevezzük. Az Alapító Atyák eredeti elképzelése és az Alapokmány ideális érvényesülése esetén az ENSZ békefenntartó erejét elsősorban a nagyhatalmak adták volna. Ezt támasztja alá a roosevelti négy, majd „öt csendőr gondolat”, a Biztonsági Tanácsra (BT) ruházott hatalom és az állandó tagok különleges szerepe a békefenntartás terén.⁴ Érthető okokból a hidegháborús konfliktus idején nem volt megvalósítható ez az elképzelés, sőt az akkor felállított missziókban szinte egyáltalán

nem vettek részt a BT állandó tagjai, így azokat a világ más államainak csapataiból kellett felállítani.

A hidegháborús szembenállás végével a Biztonsági Tanács döntéseit nem korlátozták tovább a nagyhatalmak vétói. Többek között ennek köszönhető, hogy a kilencvenes évek elején ugrásszerűen megnőtt az ENSZ békefenntartó missziók száma.⁵ A kialakulóban lévő hidegháború utáni világrendben úgy tűnt, hogy az államokon belüli (intra-state) konfliktusok egyre inkább átveszik az államok közötti (inter-state) konfliktusok helyét. Ez a jelenség óriási kihívás elé állította a világszervezetet, és erre a kihívásra válaszul jelent meg az ún. második generációs békefenntartás, amely a következőképpen jellemezhető:

„... egyre inkább kiterjed a belső polgárháborús helyzetekre is... Az ENSZ-akciónak új, korábban nem létező feladatokat is vállalnia kellett. Így az adott országban közre kellett működnie a jogrend biztosításában, esetleg a hatalom demokratikus úton (választások) történő átadásában... Az akció humanitárius célokat is szolgálhat... a békefenntartó tevékenység multifunkcionálissá vált, a korábbi egysíkú, a feleket szétválasztó funkcióhoz képest”⁶.

E folyamatokkal párhuzamosan a békefenntartásban résztvevő államok száma is megsokszorozódott: míg a hidegháború idején átlagosan 10-15 állam vett részt egy akcióban, a kilencvenes évek első felében 25-40 államból toboroztak katonákat egy-egy misszióhoz.

A hidegháború időszakában első sorban az ún. klasszikus békefenntartók, mint Kanada, az európai semleges és a skandináv államok, illetve az El Nem Kötelezettek Mozgalmának képviselői vettek részt az ENSZ-missziókban, de körük a kilencvenes években rengeteg új békefenntartó állammal bővült ki, számos új országcsoporthoz csatlakozott hozzájuk.

Egy valami azonban változatlan maradt, az országok régen is és ma is jól felfogott politikai érdekeiknek megfelelően vettek és vesznek részt az ENSZ akcióiban, a részvétel motivációja szinte minden esetben politikai, gazdasági, vagy társadalmi érdekek kielégítése. A legtöbb állam tehát saját nemzeti érdekei által vezérelve küld békefenntartókat, ami gyakran veszélyezteti a missziók pártatlanságát. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy vajon nem hatékonyabb-e a békefenntartás, ha a résztvevőket politikai, gazdasági, vallási, stb. érdekek fűzik a konfliktushoz, hiszen ez biztosítja, hogy valóban segíteni próbálják a béke és biztonság helyreállítását, ezen kívül, amennyiben a résztvevő államok a konfliktus régiójából kerülnek ki, kulturálisan közelebb állhatnak a szembenálló felekhez, jobban megérthetik a konfliktust kiváltó okokat, a háttérben húzódó érdekeket.

Ezen felül, az egyes államok miért ajánlanának fel akár egyetlen katonát is, hogy az veszélyeztesse életét egy olyan válság megoldásáért, amely közvetlenül nem érinti az adott

ország stratégiai érdekeit? Hogyan lehetne elvárni bármely ország kormányától, hogy békefenntartókat küldjön, és katonái életét kockáztassa egy ilyen konfliktusban?

A kilencvenes évek ENSZ békefenntartó misszióiban résztvevő államok körét vizsgálva az egyik legszembetűnőbb tendencia a fejlődő államok egyre erőteljesebb szerepvállalása. Jelenleg a tíz legtöbb kéksisakost adó ország mindegyike a fejlődő világ tagja, és ők a világon szolgáló ENSZ békefenntartók 61 százalékát teszik ki. Jelentős szerepet játszanak tehát a harmadik világ országai az ENSZ békefenntartó tevékenységében, nélkülük valószínűleg számos misszió létre sem jöhetne.

Ma már evidenciának számít, hogy az Észak-Dél ellentét a nemzetközi kapcsolatok szinte minden aspektusára kihat, és a XXI. század egyik legnagyobb kihívása. A békefenntartás terén különösen érdekes munkamegosztás alakult ki a fejlett és fejlődő államok között, és véleményem szerint azért fontos ennek a kapcsolatnak a vizsgálata, mert a jövőbeli missziók hatékonyságát, sikerét nagyban befolyásolja a két csoport közötti együttműködés, összehangolt munka.

Tanulmányom első felében a BT állandó tagjai⁷ és a fejlődő államok közötti, fentebb említett munkamegosztást járom körül, majd a fejlődő államok közül is a legintenzívebb békefenntartó, Pakisztán szerepvállalását vizsgálom részletesen, mivel ez az ország a harmadik világ békefenntartói tevékenységének általános jellemzőit hordozza, rajta keresztül jobban megérthető, és közelebb hozható a két csoport közötti kapcsolat a békefenntartás terén.

Munkamegosztás a békefenntartás terén

A szakirodalomban állandó vita tárgya, hogy egy békefenntartó akció sikeres lehet-e, ha a résztvevő államok a fejlődő világ képviselői, illetve hogyan hat a missziók sikerességére a nagyhatalmak részvétele. A BT állandó tagjai részvételének hátránya, hogy erősítheti a misszió politikai állásfoglalását és emelheti politikai érzékenységét, nagyobb sajtófigyelem övezi az eseményeket, és magasabbak lesznek a kívülállók elvárásai.⁸ Mivel a BT állandó tagállamainak a világon szinte mindenhol vannak bizonyos érdekeik, részvételük előítéletet gerjeszthet a konfliktusban álló felekben. A nagyhatalmak részvételével felállított missziókon belül gyakran fordulnak elő súrlódások az egyes kontingensek között, gyengítve a békefenntartó tevékenység hatékonyságát.

A kisebb nemzetek, vagy a fejlődő államok részvétele hitelesebben demonstrálja az erőik nemzetközi jellegét.⁹ Jocelyn Coulon kutató mindezek mellett két további negatív hatást

említ: az egyik, hogy a nagyhatalmak részvételének mindig megvan az „ára” – politikai és katonai motivációkat sejtene a szomáliai, a boszniai és a ruandai missziókban való részvételek mögött –, a másik pedig a szembenálló felek mindig megkísérlik a nagyhatalmakat saját oldalukra állítani, ahogy az Szomáliában is történt.¹⁰

Ugyanakkor természetesen előnyei is lehetnek a nagyhatalmi részvételnek, ezek bevonásával nagyobb erők és jobb felszerelés áll a békefenntartók rendelkezésére – ami a fejlődők részvétele esetén a legkevésbé sem jellemző –, az állandó tagok részvétele növeli a misszió tekintélyét, és a nagyhatalmak is fokozottabban elkötelezettjei lesznek az akció sikerének.¹¹ Mindemellett erősebb nemzetközi támogatást vonz és magasabb presztízt ad a nagyhatalmak részvétele.¹²

Az elmúlt évtizedben azonban az a tendencia látszik erősödni, hogy a nagyhatalmak kivonulnak a békefenntartás gyakorlati oldaláról, azaz megállnak a missziókról való döntéshozatalnál, és nem kockáztatják katonáik épségét az akciók helyszínén. A kilencvenes évek elején még úgy tűnt, a BT állandó tagjai egyre több kéksisakost hajlandók küldeni, de feltehetően a szomáliai, boszniai kudarcok hatására „előreengedték” a fejlődő világ képviselőit. Érdekes módon ez a jelenség a BT-n belül is megjelenik, mivel míg a kilencvenes években az Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia voltak a legaktívabbak, jelenleg az öt állandó tag közül az egyetlen harmadik világbeli ország, Kína adja a legtöbb kéksisakost. Egyre határozottabban körvonalazódik az a munkamegosztás, miszerint a BT állandó tagjai – természetesen a nem állandó tagokkal együtt – felállítják a missziókat, döntenek azok mandátumáról, de a gyakorlatban nagyrészt a fejlődő államok a „végrehajtók”.

Hatáskörök és döntéshozatal a békefenntartó missziókban

Az ENSZ-missziók működése azon alapszik, hogy a konfliktusban érdekelt és érintett felek elfogadják az ENSZ szerepvállalását. A békefenntartás során az ENSZ három politikai funkciót lát el: ügyintéző, közvetítő és jótálló is egyben.¹³ A szervezetben belül az ENSZ fő politikai szerveinek, a Biztonsági Tanácsnak és a Közgyűlésnek az ENSZ Főtitkárával szoros együttműködésben kell dolgoznia a missziók eltervezésétől azok befejezéséig.

A BT közreműködése a békefenntartásban már a misszió elfogadása előtt megkezdődik. A béketeremtés hagyományos eszközeivel, például közvetítéssel, a feleket a megegyezés irányába mozgíthatja el, ugyanakkor kibocsáthat olyan ajánlásokat vagy döntéseket,

amelyekben felhívja a feleket, hogy bizonyos alapelvek mentén rendezzék a köztük lévő konfliktust. Az ilyen típusú határozatok már jóval a második generációs békefenntartás megjelenése előtt léteztek, de az új békefenntartás megjelenésével ezek a határozatok nagymértékű ENSZ bevonást szentesítenek, és csapatok felállítását jelzik előre. Ezzel a tevékenységgel a BT segít lerakni a missziók alapjait.

Miután a felek elérik a politikai megállapodást, a BT szerepe két lépcsőből áll. Először, hivatalos szavazás útján megerősíti a békefenntartó misszió felállítását. Az ehhez szükséges határozat elfogadásához a 15 tagból kilenc igenlő – az Alapokmány szóhasználatával „egybevágó” – szavazat kell, köztük az öt állandó tagé.¹⁴ Ezek a határozatok jellemzően jóváhagyják a Főtitkár által előkészített részletes jelentést, amely tartalmazza a tervezett akció mandátumát és időtartamát; hivatalosan létrehozza az erőket; felhívja a hadviselő és más érintett feleket, hogy tegyenek meg bizonyos lépéseket a misszió hatékonysága érdekében, valamint felkéri a Főtitkárt a döntés végrehajtására, és a BT fejleményekről való tájékoztatására.¹⁵

Másodszor, a Tanács felügyeli a végrehajtás folyamatát. Míg az első generációs békefenntartás esetében a BT tulajdonképpen csak meghosszabbította vagy lezárta a missziókat, a második generációs már a BT folyamatos figyelmét igényli. Előfordul, hogy a rendezés előrehaladtával az adott helyzethez kell igazítani a mandátumot, esetleg új rendelkezéseket kell kibocsátania. Szélsőséges esetekben előfordulhat, hogy kényszerítő intézkedéseket kell hoznia, például gazdasági szankciókat kénytelen bevezetni annak érdekében, hogy az ENSZ betölthesse a rendezés jótállója szerepét.¹⁶

A Közgyűlés az Alapokmány 14. cikke szerint:

„megfelelő intézkedéseket ajánlhat minden olyan helyzet békés rendezése érdekében, amely – véleménye szerint – a nemzetek általános jólétének vagy a közöttük fennálló baráti kapcsolatoknak gyengítésére vezethet.”

Mindemellett, hogy elkerüljék a BT munkájával való összeütközést, a 12. cikk értelmében

„Mialatt a Biztonsági Tanács valamely viszály vagy helyzet tekintetében a jelen Alapokmány által ráruházott feladatokat végzi, a Közgyűlés e viszály vagy helyzet tekintetében nem tehet ajánlásokat, ha csak a Biztonsági Tanács eziránt nem keresi meg”.

Mivel az Alapokmány a BT-t elsődleges felelősséggel ruházta fel a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában, a két szerv közül a missziók felállítását illetően a BT kompetenciája

gyakorlatilag kizárólagos. A Közgyűlés másodlagos szerepét erősíti két további tényező. Egyfelől a BT az Alapokmányból fakadó hatalmához való ragaszkodását nehéz lenne megváltoztatni, különösen azokban az esetekben, amikor a békefenntartó misszió tartalmaz katonai komponenst. Másrészt a Közgyűlés tagjainak nagy száma lehetetlenné tenné a gyors, hatékony döntéshozatalt. Egy mandátum részleteinek megvitatása jóval nehezebb lenne, mint a BT-ben, és nagyobb lenne a kockázat, hogy egyes államok oda nem kapcsolódó témákat vonnának be a vitába.¹⁷

Az 1950-ben hozott Uniting for Peace (UfP) határozat célja az volt, hogy a BT napirendjéből minél több témát áthelyezzen a Közgyűlés napirendjébe, és a nagyhatalmi egyhangúság hiánya esetén képes legyen határozatot hozni. A törekvés azonban nem érte el tervezett célját a kollektív biztonság területén, igaz, az 1956-os UNEF I (UN Emergency Force) esetében Közgyűlés a UfP alapján dönthetett.¹⁸

1962-ben jóváhagyhatta az UNTEA-t és az UNSF-t (UN Security Force) Nyugat-Iriánban Hollandia és Indonézia kérésére, de ezekhez a missziókhoz nem is kellett a BT jóváhagyása. 1960 szeptemberében pedig a Közgyűlés átvette a kongói akció felügyeletét, amikor a szuperhatalmak közötti feloldhatatlan helyzet miatt a BT nem foglalkozhatott tovább a konfliktussal.¹⁹

Az ENSZ Közgyűlésének a békefenntartásra való befolyása csekély. Az a szerv, amelyben a szervezet minden tagállama képviselteti magát, másodlagos szerepet tölt be az ENSZ három politikai funkcióját illetően. Adminisztrátorként ugyan jóváhagyja az akciók költségvetését, de nem vizsgálhatja meg azok mandátumát, mielőtt megkezdénék működésüket, és a felállított missziók menetére sincsen hatással. Magas taglétszáma miatt közvetítőként keveset tud tenni a végrehajtás során felmerülő problémák kiküszöböléséért.

Bár a Közgyűlés békefenntartást érintő határozataiból hiányzik a BT döntéseinek politikai és jogi súlya, jótállóként van bizonyos szerepe, hiszen a békefenntartás folyamatát támogató határozat elfogadása jelzi az egyes kormányok pozitív hozzáállását a politikai rendezéshez.²⁰

Míg az ENSZ főtitkári funkció mindig is együtt járt a „csendes diplomácia” eszköztárának felhasználásával, a színpad mögötti türelmes, sok időt és fáradságot igénylő közvetítő és békéltető tevékenységgel, az ENSZ békefenntartás ad hoc jellege hozzájárult a főtitkári feladatok bővüléséhez.²¹ Míg kezdetben kizárólag az erők ügyintézője volt, mára a BT mandátumok általános keretében ő a missziók haderejének kizárólagos parancsnoka. Fontos azonban megjegyezni, hogy ez csak a békefenntartó akciókra jellemző. Az olyan kikényszerítő

akciók esetében, mint a haiti, a ruandai, a szomáliai vagy a boszniai küldetés, a Főtitkárnak nem volt politikai ellenőrző ereje a csapatok felett. Ezeket a missziókat politikailag és katonailag is egy-egy ország- vagy ország csoport irányította, egy meglehetősen tág BT mandátum alatt, bár a Főtitkárnak legtöbbször itt is rendszeres jelentést kell tennie az erők előre meneteléről.²²

A Főtitkár hatáskörének vannak jogi határai. Hasonlóan a BT-hez és a Közgyűléshez, nem cselekedhet az Alapokmánnyal ellentétesen, nem dönthet olyan területeken, amelyek más szervek hatáskörébe tartoznak, és természetesen a BT (különleges esetben a Közgyűlés) jóváhagyása nélkül a Főtitkár nem állíthat fel békefenntartó missziót.²³

A fentebb leírtakból egyértelműen kiderül, hogy az ENSZ békefenntartó misszióiban ugyan a Biztonsági Tanács, a Közgyűlés és a Főtitkár is részt vesz, a főszerep egyértelműen a BT-é, illetve a Főtitkáré. A hidegháborús nagyhatalmi konfliktus idején még egy-egy kivételes esetben rábízták a Közgyűlésre a misszió felállítását engedélyező határozat jóváhagyását, mára azonban gyakorlatilag elvesztette szerepét ezen a téren. Mindebből az következik, hogy a harmadik világ államai csak abban az időszakban lehetnek közvetlen hatással az ENSZ-békemissziók felállítására, amikor a BT nem állandó tagjai közé választják őket.²⁴

A békefenntartás intézményi hátterét az 1992-ben, Boutros-Boutros Ghali korábbi ENSZ Főtitkár által létrehozott Békefenntartó Tevékenység Főosztálya (Department of Peacekeeping Operations – DPKO) biztosítja, amely minden békefenntartó misszió megtervezéséért, előkészítéséért, vezetéséért és irányításáért felelős, valamint segíti a BT és a Közgyűlés munkáját a békefenntartás terén. Ez a szerv felel az akciók gyakorlati megvalósításáért, így az itt dolgozók államok közötti megoszlása jól tükrözi, hogy az egyes országok képviselői milyen súllyal vesznek részt az ENSZ békefenntartó missziói megtervezésében és végrehajtásában.

A DPKO-n dolgozó személyzet „földrajzi megoszlása” reprezentatívnak mondható, a békefenntartásban résztvevő államok túlnyomó többsége képviselteti magát, 2000-ben például a 83 kéksisakost küldő állam közül 69 állam képviselője dolgozott az osztályon. Nagyjából egyenlő számú ország képviseltette magát Amerikából és a Karib-térségből; Európából; Afrikából és Ázsiából. Ugyanakkor ez a reprezentativitás meglehetősen egyoldalú, mivel az osztályon dolgozó 192 szakember állampolgárságát vizsgálva azt látjuk, hogy a fejlett, iparosodott országok képviselőinek aránya kétharmad.²⁵ A világon működő ENSZ-missziókba küldött katonák száma tehát nem arányos a DPKO-ban való részvétellel, azaz a békefenntartás végrehajtására vonatkozó döntéshozatalban való szereppel.

Az osztály 192 szakértői pozíciójából 29-et tölt be amerikai szakértő, amellyel az Egyesült Államok magasan a legnagyobb képviseletet adja az országok között, annak ellenére, hogy a békefenntartásban való részvétele erősen korlátozott, nem hajlandó csapatokat küldeni a veszélyesebb, nagyobb kockázattal járó missziókba, és a mai napig nem törlesztette minden adósságát a világszervezet felé. Az öt állandó BT tag 51 helyet foglal el a szakértők között, tehát a pozíciók több, mint negyedét a nagyhatalmak képviselői töltik be. Japán és Németország, az állandó tagságra legesélyesebb két állam hat-hat helyet foglal el a DPKO-ban. Ezzel szemben a jelenleg legtöbb kéksisakost adó két ország, Pakisztán és Banglades mindössze egy-egy fővel képviseltetik magukat.²⁶

Pakisztán részvétele az ENSZ békefenntartó misszióiban

Pakisztán jelenleg nyolc ENSZ békefenntartó misszióban 7997²⁷ fővel vesz részt, akiknek 90 százaléka az afrikai kontinensen szolgál. Az ország 2002 decembere óta áll az ENSZ békefenntartó listájának élén, azaz a világ minden országa közül ő küldi a legtöbb kéksisakost²⁸. Közel tízszer annyi civil rendőrt, katonai megfigyelőt és katonát bocsát a világszervezet misszióinak rendelkezésére, mint az állandó BT tagok közül a legtöbb békefenntartót adó Kína, és több, mint tizenötször annyi békefenntartót ad, mint a világ legnagyobb katonai hatalma, az Egyesült Államok.

A hidegháború közel ötven évében Pakisztán mindössze négy békefenntartó misszióba küldött kéksisakosokat. Az állam függetlenségének elnyerése (1947. augusztus 15.) után 13 évvel vett részt az első ENSZ akcióban. Az 1960-ban felállított kongói misszió (ONUC – UN Operations in the Congo) foglalkoztatta a legtöbb kéksisakost a hidegháború időszakában, számos állam itt kezdte békefenntartói tevékenységét, köztük Pakisztán is. Az ország 400 főt bocsátott az ENSZ rendelkezésére, akik logisztikai feladatokat – fegyverek, felszerelés, tartálékok, élelmiszeradagok szállítása – láttak el.

Két évvel később küldött először katonákat ENSZ-misszióba, Nyugat-Iriánba (UN Security Force). A misszió felállításakor az ENSZ felkérte a régió országait, hogy azonnal küldjenek 1000 katonát, de egyetlen ország sem jelentkezett – kivéve Pakisztánt. Elismerésül a pakisztáni Szaiduddin Khan ezredet nevezték ki parancsnokká. Ismét két évet kellett várni a következő Pakisztán részvételével zajló misszióra, ez az ENSZ Jemeni Megfigyelő Missziója volt (UN Yemen Observation Mission), amelyben Iszlamábád 1964 és 1989 között vett részt megfigyelőkkel.

Ez az időszak egyértelműen Pakisztán nemzetközi szerepkeresésének ideje, a többi korábban gyarmati sorban lévő országhoz hasonlóan Pakisztán is a hidegháborúba csöppenve kereste helyét a nemzetközi politikában. A függetlenség elnyerése utáni első években Pakisztán – Indiához hasonlóan – az el nem kötelezettséget helyezte külpolitikája középpontjába; ugyanakkor belépett a Brit Nemzetközösségbe, és ENSZ-beli aktív szerepvállalásával igyekezett jó benyomást kelteni a nemzetközi közösségben.

Az ország külpolitikájának irányváltását jelezte, hogy 1953-ban elfogadta az Egyesült Államok katonai és gazdasági segélyre vonatkozó ajánlatát, cserébe a nemzetközi

kommunizmus megfékezését célzó szövetségben való tagságért. 1954-ben Pakisztán Kölcsönös Védelmi Egyezményt írt alá az Egyesült Államokkal, majd ugyanebben az évben belépett a SEATO-ba (South-East Asian Treaty Organization). 1955-ben Nagy-Britanniával csatlakozott – Irán, Irak és Törökország mellett – a szovjetellenes Bagdadi Paktumhoz, amely a biztonság és védelem terén irányozott elő együttműködést.²⁹

A békefenntartói „szárnypróbálgatások” után Pakisztán a hidegháború további időszakában egyetlen misszióban sem vett részt, ami elsősorban a határain kialakuló nemzeti biztonságát fenyegető konfliktusokra vezethető vissza. Csak az utalás szintjén említem az Indiával való feszült viszonyt,³⁰ a belpolitikai élet instabilitását és az afganisztáni eseményeket. Előbb Zulfikar Ali Bhutto (1971-1977) vette át a hatalmat Pakisztánban, aki külpolitikájában a „bilateralizmusra” helyezte a hangsúlyt.³¹ Majd 1977-ben Ziaul Hakk vezérkari főnök került hatalomra, akinek uralma alatt a Pakisztán és az USA között meglevő hűvös viszony az 1979-es afganisztáni szovjet beavatkozás hatására jelentősen megváltozott.³²

1989-től azonban, ahogyan arra korábban már utaltam, jelentős növekedés tapasztalható a békefenntartó missziók számában, és ezzel párhuzamosan Pakisztán szerepe is egyre hangsúlyosabbá vált. Az ország részt vett az 1989 áprilisától 1990 márciusáig tartó UNTAG (UN Transition Assistance Group) misszióban, amely Namíbia függetlenségének elnyerését ellenőrizte. Pakisztán – egykori gyarmatként – részvételével a dekolonizációs folyamat melletti elkötelezettségét kívánta demonstrálni, illetve a gyarmati sorból felszabaduló államok támogatását igyekezett kifejezni.³³

Motivációk az 1990-es években

A fejlődő világ – így Pakisztán – ENSZ-missziókban való részvételének legfőbb indokát a gazdasági előnyökben szokták megjelölni. Való igaz, hogy ezen államok katonái békefenntartóként otthoni fizetésük többszörösét kapják, de leegyszerűsítés lenne csupán ezzel magyarázni a szegény államok békefenntartásban való részvételét. Pakisztán esetében Kabilan Krishnasamy tanulmányában a következő fontos motivációkat említi az ENSZ- missziókban való részvételre – természetesen az anyagi megfontolások mellett.

Az ország igyekszik pozitív politikai imázst építeni, és kedvező benyomást kelteni a nemzetközi közösségben – ezzel is ellensúlyozva belpolitikai nehézségeit, a gyenge politikai intézményeket, az állandóan változó vezetést, az alkotmányos válságokat, a katonai puccsokat

és a katonai vezetés jelentős befolyását. (A demokratizálódás kudarcai miatt Pakisztánt gyakran emlegetik „failing” vagy „failed state”-ként).

Iszlamábád békefenntartó tevékenysége jó eszközként szolgál a nemzetközi vélemény alakításában, amely mellesleg az ország politikai és biztonsági érdekeit is szolgálhatja. A pakisztáni vezetők szemében az ENSZ kiváló fórum, hogy befolyásolják a nagyhatalmak viselkedését, és így – ha közvetve is – a BT kasmíri vitát érintő határozatait.

A szomáliai misszió hátterében egyértelműen az a megfontolás állt, hogy a nukleáris programja okozta feszült amerikai-pakisztáni viszonyt enyhítse Pakisztán kitartó szövetségesként való megjelenése. Mindemellett Pakisztán azzal is „igazolta” részvételét, hogy muszlim országgént különleges kulturális és vallási kapcsolatokat ápol Szomáliával. A bosznia-hercegovinai ENSZ-misszióban való pakisztáni részvétel egyértelműen annak tudható be, hogy az ország növelni igyekezett befolyását az Iszlám Konferencia Szervezetében – kihasználva, hogy az iráni csapatok részvételét visszautasították.

Harmadszor, az indiai-pakisztáni kapcsolat történelmét vizsgálva nyilvánvaló, hogy Pakisztánt az Indiával való versengés is hajtja. A térségben egyértelműen ez a két ország a fő békefenntartó, így a kilencvenes években kialakult közöttük egyfajta rivalizálás a „régió fő békefenntartója” posztért. A békefenntartásban résztvevő államokat vizsgálva érdekes munkamegosztás figyelhető meg India és Pakisztán között. Nincs olyan térség, ahol a két ország együttesen aktívan szerepel a missziókban. Bangladdal és Indonéziával kiegészülve osztják fel egymás között a konfliktusos térségeket: a Közel-Keleten India, Indonézia; Ázsiában és Afrikában Pakisztán és Banglades; Európában Pakisztán, Indonézia és Banglades; Amerikában pedig India a legaktívabb.

Regionális hatalomként India már a hidegháború alatt meglehetősen aktív szerepet játszott az ENSZ-békefenntartásban, az 1956-ban felállított UNEF-ben például több mint 12.000 katonával vett részt 11 éven keresztül, és a hidegháborús missziók túlnyomó többségében részt vállalt.³⁴ Jelenleg India „csak” negyedik a békefenntartók között, maga elé engedve Banglades és Pakisztánt.

Végül, a békefenntartás Pakisztán katonai érdekeit is szolgálja. Az ENSZ-missziókban való részvétel során a pakisztáni kéksisakosok modern katonai ismereteket sajátíthatnak el, olyan katonai technikával ismerkedhetnek meg, amelynek kifejlesztése nem áll módjukban.³⁵ Ez utóbbi motiváció egyébként számos más harmadik világbeli ország esetében is érvényes.

A következőkben három olyan, a kilencvenes években felállított missziót mutatok be, amelyekben Pakisztán jelentős szerepet játszott, és amelyek jól példázzák a békefenntartói tevékenység előtt álló új kihívásokat.

Kambodzsa

Az UNTAC³⁶ (UN Transitional Authority in Cambodia) misszió 1992 márciusában kezdte meg működését, és szeptemberben már 15.900 katona szolgált 11 országból, amelyek közül öt (Banglades, India, Indonézia, Malájzia és Pakisztán) a térséghez tartozott. Érdekes módon a misszió civil személyzetének kijelölése nagyobb nehézségekbe ütközött, mint a katonák toborzása. Az ENSZ ekkor még csekély tapasztalattal rendelkezett e téren, és nehezen találtak civil irányításban képzett szakértőket.³⁷ A világszervezet óriási kihívás előtt állt, hiszen ez volt az egyik első misszió, amely során demokratikus választásokat kellett felügyelnie. Pakisztán ekkor még nem rendelkezett olyan békefenntartói múlttal, mint a hidegháború idején is aktívan résztvevő államok, ráadásul ez a misszió merőben különbözött korábbi tapasztalataitól.

A pakisztáni kontingens fő feladata az volt, hogy biztosítsa a demokratikus választások biztonságos levezénylését. A pakisztániak azonban nem „ragadtak le” ennél a feladatnál, és lépéseket tettek a választások helyi támogatásának elősegítéséért. Kulturális fesztiválokat, játékokat és sporteseményeket szerveztek a helyi közösségeknek, amely egyfelől segítette a békefenntartók helyiekkel való ismerkedését, és az ott élő különböző etnikumok találkozásához is hozzájárult.

Mindemellett a kontingens angol nyelvórákat szervezett a helyieknek, míg a pakisztáni kéksisakosok megkezdték a khmer nyelv elsajátítását, ezzel is hangsúlyozva a kambodzsai kultúra és szokások felé való elhivatottságukat. Az UNTAC egész Kambodzsára kiterjedő kampánya részeként a pakisztáni kontingens programot indított a helyiek választásokról való informálása és a szavazás fontosságának hangsúlyozása érdekében. Az UNTAC parancsnokának indítványozására a pakisztániak rádióállomást létesítettek, amely a misszió és a helyi lakosság közötti „szövetséget” volt hivatott erősíteni. A kontingens tapasztalatai azt mutatták, hogy kisebb csoportokban nagyobb eredmények érhetők el, ezért erősítették a személyes kommunikációt kisebb helyi csoportokkal, az ENSZ által készített videókat vetítették nekik a szabad és tisztességes választások jelentőségének hangsúlyozása céljából.³⁸

Érdekes paradoxon, hogy Pakisztán kéksisakosai ekkora lelkesedéssel vetették bele magukat a kambodzsaiak „demokratikus útra terelésébe”, hiszen Pakisztánban a belpolitikai berendezkedés meglehetősen távol áll a demokráciától, és nem volt ez másképp az elmúlt ötven évben sem.

Szomália

1991 novemberében súlyos harcok törtek ki két szomáliai hadúr, Mohamed Farah Aidid ezredes és Ali Mahdi Mohamed között. Mivel a Vöröskereszt élelmiszer-szállítmányait megszakították a harcok, a szomáliai lakosság egy részét éhhalál fenyegette. Az ENSZ 1992 augusztusában 4 200 fős békefenntartó misszió (UNOSOM I – UN Operation in Somalia) felállításáról fogadott el határozatot, az élelmiszer szállítmányok biztosítására. Pakisztán az egyetlen ország volt a világon, amely csapatokat ajánlott föl a misszióba, de 500 fős kontingense túl kicsinek és gyengén felszereltnek bizonyult a nehézfegyverekkel harcoló bandák lefegyverzésére.³⁹

A pakisztáni békefenntartók szeptemberi megérkezésüket követően hónapokig a mogadishui repülőtér barakkjaiba szorultak.⁴⁰ 1992 novemberében az Egyesült Államok gyalogos katonákat ajánlott a segélyszállítmányok védelmére, ami után hamarosan 34 másik állam is csapatokat küldött Szomáliába amerikai parancsnokság alatt.

Az UNITAF (Unified Task Force) keretében Szomália déli részén megkezdtek az élelmiszerszállítást és -elosztást. Pakisztán ebben az akcióban is részt vállalt, de a konfliktus eszkalálódása, valamint, hogy Aidid csapatai pakisztáni békefenntartókat ejtettek csapdába, közülük 24-et megöltek, és 59-et megsebesítettek⁴¹, erősítette az otthoni elégedetlenséget.

A legtöbb kritika azért érte a pakisztáni vezetést, mert láthatólag követte az „amerikai vonalat”, és az eredetileg humanitárius-békefenntartó akció helyett belement az Aidid ezredes ellen a társadalmi igazság nevében indított hajtóvadászatba. Ellenzéki politikusok a kormány szemére vetették, hogy

„Nigéria, Zimbabwe, Botswana, Szaúd-Arábia, Egyiptom, Kuvait és az Egyesült Arab Emírátsok, sőt még India is a humanitárius szerepvállalásra korlátozta tevékenységét. Csak az amerikai és a pakisztáni csapatok vesznek részt a harcokban.”⁴²

Mindezek ellenére a pakisztáni kontingens tovább harcolt Aidid csapatai ellen, sőt, amikor két amerikai helikoptert lelőttek Mogadishu közepén, önként jelentkezett, hogy

amerikai és malájziai csapatokkal együtt kimentse az amerikai katonákat. A harc azonban annyira szervezetlen volt, hogy pakisztáni csapatok tüzet nyitottak az Aidid által emberi pajzsaként használt tömegre, és húsz civil megöltek. A történetekért a Washington Post fegyelmetlenséggel vádolta a pakisztáni csapatokat, de a Clinton-kormány védelmére kelt, és Madeleine Albright akkori külügyminiszter „érthetőnek” nevezte a pakisztáni csapatok szomáliai incidensét.⁴³

A szomáliai tapasztalatok fontos fordulóponthoz jelentettek a pakisztáni hadsereg további szerepvállalásában. A pakisztáni vezetés egyrészt felülvizsgálta az ország szomáliai szerepét, másrészt pedig újragondolta az államokon belüli konfliktusok kezelését célzó ENSZ-missziókban való részvételt.

Egy 1994-ben, a békefenntartásról szóló nemzetközi szemináriumon Abdul Waheed, a pakisztáni hadsereg vezérkari főnöke hangsúlyozta, hogy a Biztonsági Tanácsnak a jövőben világos és célszerű mandátumot kell megfogalmaznia a missziók számára, és kritikát fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a béketeremtő akciók nem rendelkeznek megfelelő biztonsággal, információval, rugalmasan reagáló parancsnoki struktúrával és tartalékokkal.⁴⁴

Természetesen ez nem jelentette azt, hogy Pakisztán nem vesz részt több misszióban, csupán tudatosítani igyekezett, hogy megfelelő harctéri stratégiákat kell kidolgozni az olyan alapvetően „hibrid” természetű missziók számára, amelyek békefenntartói és béketeremtői elemeket is tartalmaznak.

Bosznia

Jugoszlávia felbomlása során 1992. február 19-én a BT határozatot hozott az UNPROFOR Horvátországba küldéséről. Ennek keretében március-július között 14 ezer fős nemzetközi kontingenst küldtek a horvátországi válságzónákba, majd a boszniai harcok eszkalálódásával párhuzamosan a BT kiterjesztette az UNPROFOR hatáskörét Boszniára⁴⁵ is. Ekkor toborzási problémákkal került szembe az ENSZ. Franciaország, Nagy-Britannia, Kanada és Spanyolország a kitűzött 25 000 békefenntartó felét ajánlotta föl, és úgy tűnt, többre nemigen hajlandóak.

Jelentkeztek államok a harmadik világból, de ők nem rendelkeztek a saját védelmükhöz szükséges katonai felszereléssel, és katonáik helyszínre szállítását sem tudták megoldani. Egy ország csoport azonban készségesen vállalkozott volna csapatok küldésére. Az Iszlám Konferencia Szervezetének tagjai 1993. július 13-án találkoztak Iszlámábádban, és 18 000

katonát ajánlottak föl, köztük 10 000 iránit. Boutros-Boutros Ghali ENSZ-főtitkár, Clinton amerikai elnök, illetve a francia és brit vezetés azonnal visszautasították a felajánlást, arra hivatkozva, hogy az ENSZ nem fogadhat olyan katonákat, akik nem rendelkeznek békefenntartói tapasztalatokkal.⁴⁶

Az iráni csapatok jelenléte Boszniában erősítette volna a szerb nacionalista propaganda azon állítását, hogy Bosznia iszlám fundamentalisták kezére kerül. Feltehetően azonban nem ez volt az egyetlen oka az iráni csapatok visszautasításának, hiszen az ENSZ elfogadta olyan muszlim országok felajánlásait, mint Egyiptom, Pakisztán, Malájzia, sőt Törökország, akinek Boszniához való történelmi kötődése egyértelmű. Nyilvánvalónak tűnik tehát, hogy egyértelműen az Iráni Iszlám Köztársaságot kívánták a balkáni konfliktuson kívül tartani, a boszniai hadseregben szolgáló mudzsahed harcosok jelenlétét és befolyását az európai biztonságot fenyegető kihívásként értelmezték.⁴⁷

Az UNPROFOR részét képező pakisztáni kontingens (Pakistan Battalion – PAKBAT) tevékenységében a szélesebb közösségi támogatás erősítése, a helyi lakossággal való szorosabb kapcsolat kiépítése nyert prioritást – és ez jellemezte a legtöbb Szomália utáni pakisztáni részvétellel működő ENSZ-missziót. Tuzlában a pakisztáni kéksisakosok élelmiszert és ruhát biztosítottak a lakosság számára, segítették az infrastruktúra fenntartását, sőt két kórházat, és mobil orvosi csapatot is létrehoztak.⁴⁸ Pakisztán civil programja Boszniában sikeresnek bizonyult, a Bosnian News Magazine a következőket írta róla: „A PAKBAT Boszniában ... humanitárius segítséget nyújtott, tanított az iszlám értékeiről, és mindenek felett, folyamatos orvosi ellátást biztosított kórházaiban”.⁴⁹

Pakisztán jövője a békefenntartásban

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás után valamelyest gyengült a pakisztáni részvétel az ENSZ-missziókban, amit az is mutat, hogy a Sierra Leone-i misszióból 4 000 katonát hívtak vissza. Az Oszama bin Laden felkutatását célzó akciók, és az amerikaiak által vezetett afganisztáni hadműveletek – az 1999 októbere óta hatalmon lévő Pervez Musaraf rezsimének támogatásával – pakisztáni katonák felsorakozását kívánták az afgán-pakisztáni határon. A 2001. december 13-i, az indiai parlamentet célzó terrorista támadás után pedig az indiai vezetés erős nyomására a pakisztáni kormánynak lépéseket kellett tennie a Kasmír indiai ellenőrzés alatt álló részein tevékenykedő terrorista csoportok megfékezésére.⁵⁰

2004. május 28-án, az ENSZ Békefenntartók Nemzetközi Napja alkalmából a Pakisztáni Külügyminisztérium és az iszlamábádi ENSZ Információs Központ közös szemináriumot rendezett „Pakisztán az ENSZ-békefenntartásban” címmel. Riaz H. Khokhar pakisztáni külügyminiszter a fórumon kijelentette, hogy országa a következő hónapokban további 1700 katonát küld Burundiba és Elefántcsontpartra⁵¹, és ennek eredményeként közel 10 000 pakisztáni kéksisakos fog három kontinens – Afrika, Ázsia és Európa – ENSZ-misszióiban szolgálni, tovább erősítve az ország afrikai szerepvállalását.

Mindemellett Khokhar arról is beszámolt, hogy Pakisztánban a közeljövőben Békefenntartó Oktatói Intézet (Peacekeeping Training Institute) létesül, amelyről tárgyalások folynak a DPKO-val.⁵² Úgy tűnik tehát, Pakisztán elégedett a békefenntartói tevékenységből származó előnyökkel, és a jövőben is külpolitikája meghatározó eleme marad az ENSZ-ben való aktív fellépése.

Konklúzió

Míg a kilencvenes évek elején az állandó BT-tagok jelentős számú kéksisasokot küldtek az egyes missziókba, az évtized végére békefenntartóként betöltött szerepük halványulni látszik, szemben a fejlődő államokkal, amelyek közül a legnagyobb békefenntartók kerülnek ki jelenleg. A két országcsoport részvételének jellege között is eltérés mutatkozik, hiszen míg a nagyhatalmak koncentráltan, nagy csapatokkal vesznek részt egy-egy számukra fontos misszióban, a fejlődők által küldött kéksisasokosok több akcióra oszlanak szét, a nagyhatalmak által küldött kéksisasokosok száma tehát erősen változó, míg a fejlődő államoké sokkal egyenletesebb, kiegyensúlyozottabb. Mindemellett meg kell jegyezni, hogy a regionális hatalmi státuszra törekvő fejlődő államok, mint India vagy Nigéria, legtöbbször szintén egy vagy két misszióba küldik békefenntartóik jelentős részét, és máshol csak jelképes a részvételük.

Másik fontos különbség, hogy a nagyhatalmak inkább aszerint válogatnak a missziók között, hogy melyikben való részvételük szolgálja stratégiai érdekeiket, míg a fejlődő világ képviselői a különböző nemzetközi fórumokon gyakran hangoztatják a regionális rendezésbe vetett hitüket, és ennek megfelelően legtöbbször és legtöbb katonával az országukhoz közel eső akciókban vesznek részt. Természetesen e jelenség mögött gazdasági tényezők is állhatnak, egyes fejlődő államok nem rendelkeznek megfelelő anyagi forrásokkal ahhoz, hogy egy-egy távolabbi misszióba hosszabb ideig csapatokat küldjenek.

A két csoport között a békefenntartás terén fennálló munkamegosztás erőteljes posztgyarmatosítói viszonyokat idéz; míg a nagyhatalmak „agyként” működve döntenek a missziók szinte minden paraméteréről, elsősorban a fejlődő államok küldik a nagyhatalmak által megtervezett akciót a terepen végrehajtó kéksisasokosokat.

Ez a nagyhatalmak számára kényelmes megoldás hosszú távon a fejlődők gyengébb elkötelezettségéhez, alacsonyabb szintű felelősségvállalásához vezethet. Ha ezek az államok továbbra sem érzik, hogy a „rendszerhez tartoznak”, részt vesznek a missziót megelőző munkában is, előfordulhat, hogy lanyhuló lelkesedéssel vesznek majd részt a békefenntartásban.

A nagyhatalmak gyakran vádolják a világszervezetet azzal, hogy békefenntartó tevékenysége tehetetlen, nem megfelelően hatékony. Egyrészt nem szabad elfelejteni azt a szakirodalomban gyakran hangoztatott megjegyzést, miszerint az ENSZ – hasonlóan a többi nemzetközi szervezethez – „csak arra képes, amit a tagállamok megengednek neki”. Másrészt a

BT állandó tagjai részéről különösen visszás ez a vád, mivel ők – eltekintve a hidegháború időszakának kivételeitől – a felálló missziók mindegyikét jóváhagyják, sőt megtervezésükben aktívan részt vállalnak, a katonai erőről és a használható fegyverekről is ők dönthetnek. Felmerül a kérdés, hogy amennyiben a nagyhatalmak egyetértenek minden megszavazott határozattal, és elkötelezettek azok végrehajtása felé, miért csak azokban a missziókban vesznek részt, amelyek politikai vagy gazdasági érdekeiket szolgálják? Ezen felül, ha már nem vesznek részt egy-egy békemisszióban, miért hibáztatják a világszervezetet annak sikertelenségéért?

A világ legaktívabb békefenntartójaként jegyzett Pakisztán, számos más fejlődő világbeli országhoz hasonlóan, szinte „válogatás” nélkül hajlandó katonákat küldeni egy-egy misszióba, gyakran ott vesz részt, ahova semelyik más állam nem küldene katonákat, mert túlságosan veszélyesnek ítéli meg az adott akciót. Pakisztán esetében is jellemző, hogy gyakran nem rendelkezik a megfelelő logisztikai ellátással, és felszereléssel, ami elsősorban az ország gazdasági helyzetének tudható be.

Ugyanakkor, Pakisztán jelentős tapasztalatokat szerzett békefenntartói tevékenysége során, a helyi lakossággal való direkt kommunikációban és a misszió velük való elfogadtatásában. Ahogyan arra Kofi Annan jelenlegi ENSZ-főtitkár is rámutatott, a békefenntartók és a civil lakosság közötti kétirányú kommunikáció elengedhetetlen feltétele a békefenntartó tevékenység hosszú távú sikereinek.

Felhasznált irodalom

- Bourantonis, Dimitris: *Reform of the UN Security Council and the Non-Aligned States*, International Peacekeeping, V. évfolyam, Spring 1998, Number 1, pp. 89-109.
- Brynjar, Lia: *Islamist Perceptions of the United Nations and its Peacekeeping Missions: Some Preliminary Findings*, International Peacekeeping, V. évfolyam, Summer, 1998, Number 2, pp. 38-63.
- Bullion, Alan: *India in Sierra Leone: A Case of Muscular Peacekeeping?*, International Peacekeeping, VIII. évfolyam, Winter 2001, Number 4, pp. 77-92.
- Coulon, Jocelyn: *Soldiers of Diplomacy: the United Nations, Peacekeeping, and the New World Order*, Toronto, University of Toronton Press, 1998
- Durch, William, J. (szerk.): *The Evolution of UN Peacekeeping – Case Studies and Comparative Analysis*, New York, Saint Martin's Press, 1993
- Findlay, Trevor: *Challenges for the New Peacekeepers*, Oxford, Oxford University Press, 1996
- Gazdag, Ferenc: *Biztonságpolitika*, Budapest, SVKH, 2001
- Juhász, József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*, Budapest, Aula, 1999
- Krishnasamy, Kabilan: *Pakistan's Peacekeeping Experiences*, International Peacekeeping, IX. évfolyam, Autumn 2002, Number 3, pp. 103-120.
- Krishnasamy, Kabilan: *„Recognition” for Third World Peacekeepers: India and Pakistan*, International Peacekeeping, VIII. évfolyam, Winter 2001, Number 4, pp. 56- 75.
- Lorenz, Joseph P.: *Peace, Power, and the United Nations: A Security System for the Twenty-First Century*, Oxford, Westview Press, 1999

Prandler, Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Budapest, Aula, 2001

Prandler, Árpád: *Az ENSZ szerepe a konfliktuskezelésben és a békefenntartásban*, ENSZ-Akadémia, Magyar ENSZ Társaság, 1993, pp. 29-38.

Ratner, Steven R.: *The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict after Cold War*, New York, St. Martin's Press, 1995

Tisovszky, János: *Az ENSZ és a békefenntartás*, Magyar ENSZ Társaság, 1997

White, N. D.: *Keeping the Peace: The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security*, Manchester, Manchester University Press, 1997

Pakistan Celebrates International Day of UN Peacekeepers

UN Information Center, Islamabad, Weekly Newsletter, 2004. június 1.

<http://www.un.org.pk/unic/publicationsframe.htm>

Pakistan's Foreign Policy

<http://www.pakistan.gov.pk/foreignaffairs-division/policies/pak-fpolicy>

Contributors, 2004 május

<http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributorindex.htm>

Cambodia – UNTAC, Background

http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/untacbackgr1.html

Jegyzetek

- ¹ Az ENSZ Alapokmánya 1945. október 24-én lépett hatályba, azóta ez a nap az ENSZ napja.
- ² Prandler, Árpád (szerk.): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*, Budapest, Aula, 2001, p. 133.
- ³ Tisovszky, János: *Az ENSZ és a békefenntartás*, Magyar ENSZ Társaság, 1997, pp. 7-8.
- ⁴ Id. (1997), p. 30. oldal
- ⁵ 1948 és 1988 között mindössze 12 békefenntartó misszió állt fel, míg 1988-1996 között 30 misszió kezdte meg tevékenységét.
- ⁶ Prandler (2001), p. 135.
- ⁷ A tanulmányban a „BT állandó tagjai” (Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Nagy-Britannia és Oroszország) és a „nagyhatalmak” kifejezéseket egymás szinonimájaként használok.
- ⁸ Findlay, Trevor: *Challenges for the New Peacekeepers*, Oxford, Oxford University Press, 1996, p. 20.
- ⁹ Gazdag, Ferenc: *Biztonságpolitika*, Budapest, SVKH, 2001, p. 193.
- ¹⁰ Coulon, Jocelyn: *Soldiers of Diplomacy: the United Nations, Peacekeeping, and the New World Order*, Toronto, University of Toronto Press, 1998, p. 189.
- ¹¹ Gazdag (2001), p. 193.
- ¹² Findlay (1996), p. 21.
- ¹³ Ratner, Steven R.: *The New UN Peacekeeping: Building Peace in Lands of Conflict after Cold War*, New York, St. Martin's Press, 1995, p. 55.
- ¹⁴ Prandler (2001), p. 130.
- ¹⁵ Ratner (1995), p. 61.
- ¹⁶ Id. (1995), p. 62.
- ¹⁷ Id. (1995), p. 65.
- ¹⁸ White, N. D.: *Keeping the Peace: The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security*, Manchester, Manchester University Press, 1997, p. 226.
- ¹⁹ u. o..
- ²⁰ Ratner (1995), p. 68.
- ²¹ Prandler, Árpád: *Az ENSZ szerepe a konfliktuskezelésben és a békefenntartásban*, ENSZ-Akadémia, Magyar ENSZ Társaság, 1993, p. 37.
- ²² White (1997), p. 230.
- ²³ Ratner (1995), p. 71.
- ²⁴ A BT nem állandó tagjait rotációs rendszerben választják, a méltányos földrajzi megoszlás elve, illetve az adott állam a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához való hozzájárulása szerint.
- ²⁵ Krishnasamy, Kabilan: „Recognition” for Third World Peacekeepers: India and Pakistan, *International Peacekeeping*, VIII. évfolyam, Winter 2001, Number 4, p. 69.
- ²⁶ Id. Krishnasamy (2001), p. 70.
- ²⁷ Közülük 175 civil rendőr, 81 katonai megfigyelő, és 7741 fő katona.
www.un.org/Depts/dpko/dpko/contributors/index/htm
- ²⁸ 2002 decemberében Bangladesztől vette át ezt a „címet”. Az ország egyébként azóta második helyen áll Pakisztán mögött.
- ²⁹ *Pakistan's Foreign Policy* www.pakistan.gov.pk/foreignaffairs-division/policies/pak-fpolicy. A Bagdadi Paktum 1959-ben, Irak kiválásával CENTO-vá (Central Treaty Organization) alakult.
- ³⁰ 1965-ben háború tört ki India és Pakisztán között a kasmíri kérdés kapcsán, amelyet 1966-ban, a taskenti konferencián rendeztek, Alekszej Ny. Koszigin közvetítésével. 1971. március 26-án Kelet-Pakisztán kikiáltotta a Bangladesi Népi Köztársaságot, ennek eredményeként polgárháború tört ki az új állam és Nyugat-Pakisztán között, amelybe India is bekapcsolódott.
- ³¹ „Egyenlő bánásmódban” részesítette a szembenálló szuperhatalmakat, Pakisztán kilépett a SEATO-ból, a CENTO feloszlott az iráni sah 1979 márciusi bukása eredményeképpen, és Pakisztán csatlakozott az El Nem Kötelezettek Mozgalmához.
- ³² Washington politikai, gazdasági és katonai segélyben is részesítette a kommunizmus elleni harcban frontországga vált államot. Az ország északnyugati határmenti régiója több, mint 3,2 millió afgán menekültet szívott fel, ami rendkívüli gazdasági nehézségeket jelentett a helyi lakosság számára, és társadalmi feszültségek hordozójává vált. Ezt az időszakot részletesebben elemzi Csicsmann László: *Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában*, Kül-Világ, 2004/2
- ³³ Krishnasamy, Kabilan: *Pakistan's Peacekeeping Experiences*, *International Peacekeeping*, IX. évfolyam, Autumn 2002, Number 3, p. 105.
- ³⁴ Ebből a szempontból tehát „lépéselőnyből” indult Pakisztánnal szemben, sokkal több békefenntartói tapasztalatot szerzett a hidegháború időszakában. Új feladatokkal bővült ki a békefenntartás, amihez új tapasztalatok kellenek, Pakisztán tehát könnyen felzárkózhatott, hiszen a kilencvenes években több kéksisakost küldött. Mindemellett az

indiai hadsereg az 1999-es Pakisztánnal való kargili konfliktust és a Sierra Leone-i missziót követően újraértékelte a békefenntartásban való jövőbeli szerepét. Problémák adódtak a hadseregen belüli motiváltsággal és közhangulattal, így a toborzást a békefenntartást nem éppen teljes valóságában bemutató fényképekkel kellett ösztönözni. India a jövőben feltehetően folytatni fogja az ENSZ-missziókban való aktív részvétel politikáját, de valószínű, hogy sokkal kritikusabb és reflexívebb hozzáállás fog meghonosodni az indiai vezetésben, és minden akció megkezdése előtt mérlegelni fogják annak lehetséges előnyeit és hátrányait. Bullion, Alan: *India in Sierra Leone: A Case of Muscular Peacekeeping?*, International Peacekeeping, VIII. évfolyam, Winter 2001, Number 4, p. 89.

³⁵ Krishnasamy (2002), p. 114.

³⁶ 1978. december 25-én vietnami csapatok számos határincidens után bevonultak Kambodzsába, hogy megdöntsék a Pol Pot-rezsimet, és új, Vietnam-barát politikai vezetést juttassanak hatalomra. A vietnamiak kihasználták a nép elégedetlenségét és 1979. január 7-én elfoglalták a fővárost, Phnom Penht, ahol Heng Szamrin vezetésével új kormány alakult. Ennek eredményeként Kambodzsában polgárháború tört ki, a következő négy fél között: királyságiak (FUNCINPEC – Egyesült Nemzeti Front egy Független, Semleges, Békés és Együttműködő Kambodzsaért); „nem-kommunisták” (KPNLF-Khmer Népek Nemzeti Felszabadító Frontja); Vörös Khmerek, Pol Pot vezetésével (Democratic Kampuchea) és a Vietnamt támogató kommunisták, a fent említett Heng Szamrin irányításával. A polgárháború eszkalálódása eredményeként az ENSZ-főtitkára jószolgálatlaltal igyekezett a feleket megbékíteni, csekély eredménnyel. 1989 július-augusztusában a polgárháborúban részt vevő négy oldal, valamint 17 ország képviselői találkoztak a Párizsi Konferencián, és október 23-án az ENSZ és a négy erő békeszerződést írt alá, amely a konfliktus lezárását és Kambodzsa választásokra való felkészítését tartalmazta. A vietnami csapatok szeptemberben elhagyták az országot. A BT 1992 februárjában felállította az UNTAC-ot, amelynek feladatai a tűzszünet betartatása, a külföldi erők visszavonása, a polgárháborús felek lefegyverzése, valamint szabad és tisztességes választások megszervezése voltak. A kambodzsai missziót máig az ENSZ egyik legösszetettebb akciójaként tartják számon.

UNTAC – Background http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/untacbackgr1.html

³⁷ Ratner (1995), pp. 166-167.

³⁸ Krishnasamy (2002), pp. 106-107.

³⁹ Durch, William, J. (szerk.): *The Evolution of UN Peacekeeping – Case Studies and Comparative Analysis*, New York, Saint Martin's Press, 1993, pp. 472-473.

⁴⁰ Lorenz, Joseph P.: *Peace, Power, and the United Nations: A Security System for the Twenty- First Century*, Oxford, Westview Press, 1999, p. 109.

⁴¹ Durch (szerk.) (1993), p. 473.

⁴² Krishnasamy (2002), p. 109.

⁴³ u. o.

⁴⁴ Id. Krishnasamy (2002), p. 110.

⁴⁵ Juhász, József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*, Budapest, Aula, 1999, pp. 231-255.

⁴⁶ Coulon (1998), pp. 126-127.

⁴⁷ Brynjar, Lia: *Islamist Perceptions of the United Nations and its Peacekeeping Missions: Some Preliminary Findings*, International Peacekeeping, V. évfolyam, Summer, 1998, Number 2, p. 53.

⁴⁸ Krishnasamy (2002), pp. 110-111.

⁴⁹ Idézi Krishnasamy (2002), p. 111.

⁵⁰ Id. (2002), p. 118.

⁵¹ United Nations Publication Centre, Islamabad <http://www.un.org.pk/unic/publicationsframe.htm>

⁵² u. o.

**A terror elleni háború első állomása:
Afganisztán újjáépítésére és biztosítására tett törekvés
értékelése, két évvel a Talibán bukása után**

Mark Sedra

A Bonn International Center for Conversion (BICC) munkatársa, 2002 júniusa óta dolgozik a BICC poszt-talibán Afganisztán kutatásán, ahol elsősorban a biztonsági szektor reformjával foglalkozik. A Torontói Egyetemen diplomázott történelem és politikaelmélet szakon, 2003-tól a London School of Economics doktorandusza.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

<http://alapitvany.kul-vilag.hu>

<http://www.nato-kozpont.hu>

Mark Sedra:
A terror elleni háború első állomása:
Afganisztán újjáépítésére és biztosítására tett törekvés értékelése, két évvel a Talibán bukása után¹

A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a tálib rendszer összeomlása utáni Afganisztánban mennyire voltak sikeresek nemzetközi közösség rendezésre irányuló erőfeszítései.

Részletesebben foglalkozik Afganisztán nemzetközileg felügyelt reformjának öt pillérével: a katonai, rendészeti, igazságszolgáltatási reformokkal, a kábítószer elleni küzdelemmel, illetve a korábbi harcosok leszerelésével és a társadalomba való visszaintegrálásával. Ezek mellett különös hangsúlyt fektet a nemzetközi adományok felhasználásának hatékonyságára.

2003. május 1.-én Donald Rumsfeld amerikai védelmi miniszter Kabulban tett látogatása során diadalmasan jelentette ki, hogy „a jelentős harci tevékenység” Afganisztánban lezárult, és hogy „az ország nagy része már biztonságos”. Rumsfeld, gúnyt űzve azokból az elemzőkből és kritikusokból, akik vitatták ezt az optimista értékelést, „vasárnapi szakértőknek” csúfolta őket. Négy hónappal később, 2003. szeptember 7-én, Kabulba visszatérve Rumsfeld üzenete nagyon megváltozott. Az afgán fővárosban járt, hogy támogatást nyújtson az egyre törekényebb Afgán Átmeneti Adminisztrációnak (ATA), amelyet a bizonytalanság fojtogatott, és azért erőlködött, hogy előre léphessen a recsegő-ropogó újjáépítési folyamatban.

A védelmi miniszter meglepetésszerű látogatása Kabulban (és Bagdadban) jelezte Washington növekvő idegességét, azt, hogy a két, Amerika vezette államépítési projekt egyre

¹ A tanulmány eredetileg a 2003. október 9-13. között, Como-ban tartott, a terrorizmussal Pugwash konferencia egyik előadásához készült. Marc Sedra, a Bonn International Center for Conversion (BICC) munkatársa, Afganisztánnal kapcsolatban rendszeresen jelennek meg publikációi. A fordítást Venczel Zoltán, a Magyar-Nemzetközi Fejlesztési és Együttműködési Társaság (HUN-IDA) munkatársa, a BIGIS végzős hallgatója készítette. Tekintettel arra, hogy a tanulmány majd egy évvel ezelőtt készült, néhány alkalommal a fordító kiegészítésekkel látta el a munkát olyan helyeken, ahol az akkori állapotokhoz képeset jelentős változás történt. Ezért a könnyebb érthetőség kedvéért, eltekintve az eddigi gyakorlattól, lábjegyzet alkalmaztunk a végjegyzetek helyett. A hivatkozások hevenyészett volta annak köszönhető, hogy a tanulmány megírásakor a szerző nem számolt a későbbi publikálás lehetőségével. (a ford. megjegyzése)

bizonytalanabbá vált. Ahogy Irakban, az utóbbi három hónap eseményei Afganisztánban is figyelmeztetőek. A Talibán bukása óta a 2003. év augusztusa számított a legvéresebb hónapnak. Két nap alatt, augusztus 12-13. között az ország különböző részein több mint 50 afgánt öltek meg elszigetelt támadások során.

Számos tényező és körülmény vezetett Afganisztán biztonsági dilemmájához. A Talibán és az amerikaiak vezette szövetséges csapatok közötti alacsony intenzitású háború az utóbbi hat hónapban számottevően kiterjedt. Továbbra is heves összecsapások törtek ki a hadurak között, elsősorban az északi Mazar-i Sarif körül. A kábítószer-kereskedelem egyre gyorsabban nőtt. A bűnözési arány, jellemzően főleg a lopás, a zsarolás és a nemi erőszak pedig emelkedett.

A biztonság hiányából fakadó közvetlen emberi és anyagi káron túl a humanitárius és fejlesztési munkára ható közvetett hatás is mérhetetlenül nagy volt. Az ENSZ állítása szerint az ország egyharmadába nem tudtak eljutni munkatársai, és több jelentős nemzetközi humanitárius szervezet, mint pl. a Vöröskereszt, az Orvosok Határok Nélkül, és a Világélelmezési Program (WFP) visszavonta nemzetközi apparátusát az ország különösen veszélyes területeiről. A WFP számításai szerint 1.3 millió veszélyeztetett körülmények között élő afgán nem jut majd a szükséges támogatáshoz a visszavonások miatt.

A humanitárius segítség csökkenése és az újjáépítés lelassulása előidézte a lakosság növekvő haragját is. Ez a frusztráció az Ideiglenes Adminisztráció felé irányult, és néhány esetben a kormányellenes csoportok támogatásában öltött testet. Habár kevés afgán sírta vissza a Talibánt, nem volt nehéz olyanokat találni, akik nosztalgiával beszéltek a mozgalom által biztosított biztonságról és stabilitásról. Végeredményben a Talibán legnépszerűbb lépése az volt, hogy megtisztította az országot a haduraktól.

Afganisztán fontos szakaszába lépett az államépítési folyamatnak, hiszen az elkövetkezendő tíz hónapban választások lesznek, és feláll az alkotmányozó gyűlés, a Loja Dzsirga. Csakhogy az elmúlt időszak eseményei miatt sok afgán és más érintettek is kétségüket fejezték ki, hogy a jelenlegi állapotban ezek a lépések kivitelezhetőek-, sőt egyáltalán szükségesek-e. A nemzetközi donorok több lépést is tettek az afgán biztonsági válság megoldása felé, de a nemzetközi támogatás jelenlegi szintje egyszerűen nem összemérhető az újjáépítési és a biztonsági kihívásokkal. Nem csak, hogy több segélyre volna szükség, hanem a forrásokat Afganisztán azonnali szükségletei felé kell irányítani: ez a biztonság és a béke megteremtése az több oldalról is szorongatott lakosság számára.

Szakadár csoportok

2003. késő augusztusában és szeptemberében, a dél-afganisztáni Zabul tartományban, amerikai katonák és repülők támogatásával, több mint 1000 afgán katona vett részt a Hegyi Vipera (Operation Mountain Viper) nevű, 12 napos hadműveletben, melyek során 300 tálib katona ellen indítottak támadást. A lázadók elleni eddigi legsúlyosabb összecsapásban 124 tálib harcos, öt kormánykatona és a különleges erők egyik katonája vesztette életét. Habár az amerikai katonai vezetők és afgán kollégáik büszkék voltak arra, hogy felmorzsolták a tálib erőket a harcokban, Khalil Hotak, Zabul tartomány hírszerzésének igazgatója az AFP újságírójának adott interjújában őszintébben nyilatkozott az összecsapás kimeneteléről és hosszú távú jelentőségéről: „Jelenleg nincs több ellenség a területen, de soha sem lehet tudni mi fog történni holnap. Várjuk, hogy mikor bukkannak elő újra”, magyarázta.² Hotak megjegyzése tisztán példázta annak a nehézségét, és gyakran a hasztalanságát, amelyet egy olyan ellenség elleni küzdelmet jellemez, aki képes erőteljesen támadni, majd sebesen és könnyen eltűnni, beolvadva a helyi közösségekbe, vagy a határon átszökve Pakisztánba.

Az amerikai és afgán katonák ellen végrehajtott zabuli nagyarányú támadás nem a tálib vagy szakadár csoportok jellemző stratégiája Afganisztánban. Tanultak a szövetséges csapatokkal való összecsapásokból a Tartós Szabadság (Enduring Freedom) hadművelet kezdeti időszakában, és most ehhez igazították taktikájukat. Egyre gyakorlottabban használják a rajtaütésszerű támadásokat, tipikusan a pakisztáni határ túloldaláról kiindulva. Annak érdekében, hogy destabilizálják az afgán kormányt, és hogy kisiklassák az újjáépítési folyamatot, figyelmüket az afgán biztonsági csapatokra, az ATA köztisztviselőire, a segélymunkásokra, és a kormányhoz hű civilekre irányították, így elkerülve az összecsapást a nehézfegyverekkel rendelkező, jól képzett szövetséges csapatokkal. Az úgynevezett puha célpontok elleni támadások ellenére, az elmúlt három hétben négy amerikai katona vesztette életét a tálibokkal folytatott harcokban, akik átlagosan napi 15 támadást hajtottak végre amerikai csapatok ellen.

A lázadó Talibán rendezte sorait és újraszerveződött, és egyre szervezettebb és pimaszabb támadásokat hajtott végre. Omar molla, akinek sikerült leráznia egy elfogására indított intenzív amerikai embervadászatot, létrehozott egy 10 fős tanácsot, és vezetőket nevezett ki, akik minden afgán tartományban ellenőrzik a katonai akciókat. A csoport mozgókiképzőtáborokat hozott létre Afganisztánban és Pakisztánban, propagandakampányt indított

² AFP, 2003. szeptember 4.

újoncok beszerzésére és kormányellenes hangulat szítására, továbbá megszilárdította kapcsolatait a Hizb-i Iszlami, Gulbuddin Hekmatiar, korábbi miniszterelnök által vezetett fundamentalista, nyugatellenes szervezetével. Úgynevezett „éjszakai leveleket” vagyis propagandairatokat használva, a Talibán jelentős befolyásra tett szert délen, ahol a pastu lakosság többsége kiábrándult az újjáépítés lassú üteméből fakadó jelenlegi hatalmi felosztásból, a fővárosban tapasztalt politikai képviselő hiányából, és a nagyurak újonnan felbukkanásából. Khalil Hotak állítása szerint „Zabul tartomány mintegy 80%-a hűséges a Talibánhoz”.³

A Talibán alkotja az ellenálló csoportok magját, amelyek al-Kaida és Hizb-i Iszlami egységekből állnak. Úgy tartják, hogy legalább 1000 tálib felkelő működik délen, és hasonló számú Hizb-i Iszlami harcos keleten, ahol a leginkább támogatottak. Jelentések szerint középszintű al-Kaida vezetők tértek vissza Afganisztánba, hogy sejteket hozzanak létre, és pénzügyi forrásokat, illetve logisztikai segítséget nyújtanak a Talibánnak. A tálib vezetés és az al-Kaida pénzbeli jutalmat ígér a szövetséges és afgán kormánykatonák elleni egy-egy támadásért, 5000 USD-t egy amerikai katona megöléséért. Ez a pénzbeli jutalom vonzónak bizonyult a délen élő afgánok számára, akik kiábrándultak a kormányból és az amerikai jelenlétből, és a családjuk eltartásáért küzdenek.

A tálibok megerősödésének egyik legfőbb oka a Pakisztántól kapott menedék és támogatás. A Talibán jelenléte Pakisztánban, mind az afgán határ menti vidéken, mind az olyan városi központokban, mint Quetta, nyilvánvaló. Az afgán határ mellett elterülő, nagyrészt törvény nélküli Független Törzsi Sávban (a terület Pakisztán Északnyugati Határtartományának – NWFP – része)⁴, a pastu többségű lakosság régóta komolyan támogatja a szintén pastu gyökerű Talibán mozgalmat. A tálibok mellett szóló grafiti gyakori látvány Quetta utcáin, ahol tálib vezetők nyíltan találkoznak, és *madrászák* (vallási iskolák) szerte a vidéken buzdítják diákjaikat, hogy csatlakozzanak a Talibán vezette *dzsíhádh*hoz az amerikai csapatok ellen.

Talán a Talibán leghevesebb támogatója Pakisztánban a NWFP kormányzata. Ez a hat iszlamista pártból álló koalíció, a Muttahida Madzslisz-e Amal (MMA), amely menedéket és segítséget is nyújt a korábbi afgán rezsimnek. A pakisztáni hadsereg és a titkosszolgálat, az Interservice Intelligence (ISI) titkos támogatást nyújtott a táliboknak, mióta a korai kilencvenes években hatalomra jutottak. Miközben a pakisztáni elnök, Pervez Musarraf nyíltan

³ AP, 2003. szeptember 2.

⁴ Független Törzsi Sáv: Federally Administered Tribal Areas – FATA, Északnyugati Határtartományában North-West Frontier Province – NWFP (a ford. megjegyzése)

támogatja az amerikai hadjáratot, és elkötelezte kormányát a Talibán megsemmisítésére, a pakisztáni hadsereg és titkosszolgálat egy jelentős része megtartotta kapcsolatát a tálib mozgalommal. Az ilyen jellegű kapcsolatokra szolgál bizonyítékul, hogy augusztusban a pakisztáni kormány több közép szintű tisztet tartóztatott le a hadseregben, akik gyaníthatóan a Talibánhoz kötődő szélsőséges iszlamista csoportokkal álltak kapcsolatban.

A lakosság támogatása, valamint a Talibánnak a NWFP-ban és a biztonsági szolgálatokon belül gyakorolt befolyása megnehezíti Musharraf kormányának erőfeszítését, hogy teljesítse azt az amerikai követelést, miszerint tagadja meg a Talibántól a menedéket, és törje le a határon átnyúló aktivitást. Habár a pakisztáni hadsereg hatásosnak bizonyult az al-Kaida elleni küzdelemben, amelyet Khalid Seikh Mohammed 2003. márciusi elfogása, és az októberi al-Kaida tábor elleni támadás (12 halálos áldozat) is bizonyít, a tálib mozgalom ellen keveset tudott tenni. Ez súlyosan megterhelte az afgán-pakisztáni kapcsolatokat, és éles Pakisztán-ellenes érzéseket váltott ki Afganisztánban, amely a kabuli pakisztáni nagykövetség kifosztásában, és határ menti összecsapásokban csúcsonódott ki.

A két szomszédos ország közötti kapcsolatok rendezése érdekében az Egyesült Államok nemrég felállított egy háromoldalú bizottságot, de Washington erőfeszítései eredménytelennek bizonyultak. Hogy Pakisztánt cselekvésre készítse, az afgán kormány egy listát adott át a pakisztáni és amerikai hatóságoknak, amely a Pakisztánban működő tálib vezetők neveit és tartózkodási helyeit tartalmazza. Mindeztidáig azonban semmilyen lépés nem történt Pakisztán részéről.

Mint politikai és társadalmi mozgalom, a Talibán súlyosan meggyengült. Nincs olyan helyzetben, hogy egyedül képes legyen megdönteni az afgán központi kormányzatot, és ez a helyzet nem is fog változni mindaddig, amíg a koalíciós katonák és a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (International Security Assistance Force – ISAF) az országban maradnak. Csakhogy a Talibán sikeres gerilla-mozgalomként szervezte újra magát, amely képes kihasználni a kormány gyengeségét, és bomlasztani, sőt, megbénítani az újjáépítési folyamatot. Kandahár korábbi rendőrfőnöke szerint a Talibán mozgalom „most a legerősebb, mióta megdöntötték hatalmukat”⁵. A hadurak és a kábítószer-kereskedelem destabilizáló hatásával együtt, a tálibok okozta veszély jelentősen megnőtt.

⁵ *TIME*, 2003. augusztus 31.

A hadurak

A központi kormányzat minden erőfeszítése ellenére a hadurak megtartották befolyásukat Afganisztán politikai és gazdasági életére. Azért bizonyul nehéznek ezeknek a személyeknek az eltávolítása, mert saját hadsereget tartanak, és a kábítószer-kereskedelemből, külföldi államok segélyéből, és különböző bűntevékenységből fedezik tevékenységüket. A kormánynak 2003. késő nyarától hozott döntései mindenestre reményt ébresztettek, hogy ez a sziszifuszi küzdelem megnyerhető.

2003. augusztus elején Karzai elnök átalakítást rendelt el az államigazgatás magasabb szintjein, amely több erős és ellentmondásos tartományi vezetőt érintett. Gul Agha Serzait, aki jelentős hatalommal bír délen és egyben Kandahár vezetője, megfosztották pozíciójától, és városfejlesztési és lakhatási miniszterré nevezték ki. Hamidullah Tokhit, a központi hatalom akarátának minduntalan ellenálló Zabul kormányzóját, egy másik tartomány, Wardak kormányzójává nevezték ki. Talán a legnevesebb személy, akit Karzai átalakítása érintett, Ismail Khan, Herát kormányzója volt. Khan megtarthatta kormányzói pozícióját, de megfosztották parancsnoki tisztjétől, ragaszkodva ahhoz a kormányzati politikához, miszerint külön kell választani a civil és a katonai tisztségeket.

Habár ez az átalakítás fontosnak tűnik, nem valószínű, hogy hatással lenne az érintett kormányzók hatalmi befolyására. Serzai továbbra is egy komplex klientúra feje maradt, amely átfogja Kandahár katonai, gazdasági és politikai életét. Helyére ráadásul szóvivője, Juszuf Pastun került. Khan leváltása csupán szimbolikus jelentőségű, mivel ezt lehetetlen kikényszeríteni. A patronáláson alapuló kapcsolat, amelyet Khan épített ki katonai vezetőivel Nyugat-Afganisztánban, biztosítani fogja, hogy habár többé nem ő a terület haderőinek parancsnoka, a háttérben komoly befolyása lesz a katonai döntésekre.

Nem ez az első alkalom, hogy a kormány átszervezésekkel próbálja hatalmát érvényesíteni a hadurak felett. 2003. májusában Karzai elvette Rashid Dostum tábornoktól a védelminiszter-helyettesi tárcát, és védelmi és katonai ügyekben illetékes elnöki tanácsadónak nevezte ki. Ez a pozíció megkívánja Dostum állandó jelenlétét Kabulban. A lépés, miközben Afganisztánban és a nemzetközi közösségben meglepetést keltett, nem sok gyakorlati hatást ért el, hiszen Mazar-i Sarifben a feszültség nem csökkent, és Dostum még mindig nem költözött a fővárosba.

A kormányzókat érintő személycserék mellett szeptemberben bejelentették a Hadügyminisztériumot érintő, régóta várt reformokat is. Habár Fahim tábornok, a

hadügyminiszter, az ország egyik legerősebb hadura megtarthatta pozícióját, az afgán kormány 22 új kinevezést hagyott jóvá. Ezek a döntések azt a célt szolgálták, hogy a minisztérium állománya tükrözze az ország etnikai sokszínűségét, és hogy utat engedjenek a nemzeti leszerelési, demobilizációs és reintegrációs (disarmament, demobilization, and reintegration – DDR) programnak, amelyet addig Fahim vonakodása akadályozott.

A reformok következtében egy pastu, Abdul Rahim Wardak tábornok lett a szárazföldi erők vezérkarifőnök-helyettese, és három további helyettesként egy hazarát, egy üzbéget és egy pastut neveztek ki. Annak ellenére, hogy a kinevezések jelentősek, a minisztérium három legmagasabb pozíciójából kettőt még mindig az Északi Szövetség tádzsik többségű Sura-i Nizarja birtokol, amelynek vezetője Fahim. Az sem világos még, hogy vajon az új kinevezettek megfelelő hatalmat kapnak-e. „Remélem, ez így fenntartható, és az újonnan kinevezett emberek a munkakörüknek megfelelő hatalommal bírnak majd.” – jelentette ki Sir Mohammad Karimi tábornok, a védelmi minisztérium újonnan kinevezett hadműveleti vezetője. Hozzátette, nem fogja munkáját folytatni, ha „minden döntés a védelmi miniszter jóváhagyásától függ,” ahogy ez korábban történt.⁶

Még túl korai lenne megmondani, hogy a reformok, amelyek 2003. szeptember 23-án léptek érvénybe, kielégítik-e az afgánokat, különösen a regionális parancsnokokat, akiket elkeserített a szinte csak tadzsikokból álló Sura-i Nizar aránytalanul nagy befolyása. A legtöbb hadúr és katonai parancsnok, különösen a pastuk lakta délen, állhatatosan utasította el fegyverei átadását a védelmi minisztériumnak, amiről azt gondoltak, hogy az egyik rivális frakció ellenőrzése alatt áll. A minisztériumban történt korábbi kisebb reformok nem csillapították a regionális vezetők, különösen a pastuk aggodalmait. Annak ellenére, hogy az átalakítások révén pastu származású katonai vezetők kerültek be a minisztériumba, ezek főleg Fahim-pártiak voltak, így nem bizonyultak elfogadhatónak a szkeptikus pastu lakosság számára. Miközben sok afgán és nemzetközi szereplő óvatos optimizmussal reagált a legújabb reformokra, elégedetlenkedő hangok is hallatszottak, főleg pastuk részéről. Hasmát Ghani Ahmadzai, egy befolyásos pastu törzs vezetője, és Asraf Ghani Ahmadzai afgán pénzügyminiszter testvére határozottan kijelentette, hogy a változások „szimbolikusak, és nem hatásosak.”⁷

⁶ Integrated Regional Information Networks, 2003. szeptember 24.

⁷ *Radio Free Europe*, 2003. szeptember 25.

A biztonsági szektor reformja

Mivel Afganisztán nem rendelkezik olyan katonai erővel, amely képes betölteni a Talibán bukásával kialakult vákuumot, a biztonság helyreállításának nagy része a „biztonsági szektor reformja” (security sector reform – SSR) folyamatra hárul. Az SSR célja az, hogy hatékony állami-biztonsági struktúrát hozzon létre, amely átveszi a külföldi katonai segélynyújtás helyét, ám ez egy hosszú távú folyamat, amely megkövetel egy minimális biztonsági környezetet. Az SSR, mint valami csodaszer lett kikiáltva Afganisztán jelenlegi biztonsági problémáira, azonban az országban uralkodó állapotokat ismerve nem meglepő, hogy a folyamat gyötrelmesen lassú ütemben halad. A biztonsági szektor reformjának menetrendje öt elemből áll, és mindegyiket egy-egy külföldi donor-állam támogatja: a katonai reformokat az Egyesült Államok, a rendőri reformokat Németország, a lefegyverzési, leszerelési és reintegrációs programot (disarmament, demobilization, and reintegration program – DDR) Japán, a jogi reformokat Olaszország, a kábítószer elleni küzdelmet az Egyesült Királyság.

Katonai reform

Az afgán katonai reform központi célja egy reprezentatív (minden etnikai csoportot képviselő) és professzionális Afgán Nemzeti Hadsereg (Afghan National Army – ANA) felállítása. A kiképzési folyamatot sokan úgy tekintik, mint az egész államépítési vállalkozás lakmuszpróbáját. Egy olyan erő hiányában ugyanis, amely vállalja és képes fenntartani a központi kormány akaratát Kabulon kívül, a biztonsági szektor reformja értelmetlenné válik. Ezért az elvárások a születendő afgán hadsereggel szemben igen nagyok.

Az amerikaiak által támogatott kiképzési programot a toborzás, az erőforrások és az újoncok etnikai összetételének problémája is hátráltatja. Az akadályok miatt a program 2003. szeptemberéig csak 5-6 ezer katonára terjedt ki. Annak ellenére, hogy a hadsereg első zászlóaljai jól vizsgáztak a kezdeti bevetésükkor, legalább 5-10 évre van szükség ahhoz, hogy a haderő elérje a szükséges 70000-es létszámot, ami már elegendő a biztonsági kockázatok elhárításához.⁸

⁸ Hamed Karzai elnök 2009-re szeretné elérni ezt a létszámot. Az afgán nemzeti hadsereg jelenleg 7000-ből áll, de a toborzást nehezíti a magas dezertálási arány (10 %), továbbá a hadurak vonakodása attól, hogy saját embereikkel járuljanak hozzá a hadsereg létszámának növeléséhez. (a ford. megjegyzése)

Rendőri reform

Németország (mint az afgán rendőri reform támogatója) legfőbb eredménye a kabuli rendőr-akadémia újjászervezése volt, amely diplomát és magasabb szintű képzést nyújt. Az Akadémia 2003. augusztusában indította első osztályát 1500 fővel, amely a biztonsági reform egyik sikertörténetének számított. Az intézmény tevékenységének kiegészítése és a reformfolyamatok felgyorsítása érdekében, az Egyesült Államok támogatásával létrejött a Nemzeti Rendőrképző Központ (National Police Training Center – NPTC) Kabulban, ahol a közrendőrök kapnak továbbképzést. Mivel az ország 73000 rendőrtisztjének többsége soha nem kapott rendőri kiképzést, sőt alapvető oktatásban sem részesült, ezek a kezdeményezések csak az első lépést jelentik az ország rendfenntartással összefüggő problémáinak megoldása felé.

Lefegyverzési, leszerelési és reintegrációs program

Afganisztán lefegyverzési, leszerelési és reintegrációs programja (disarmament, demobilization, and reintegration program – DDR) talán a világ legvitatottabb ilyen jellegű kezdeményezése, annak ellenére, hogy a programot gyakorlatilag még el sem indították. A DDR célja az afgán környezetben nem a fegyverek összegyűjtése (amely lehetetlen), hanem, ahogy a program különleges megbízottja, Kenji Isezaki fogalmazott „a fegyveres alakulatok felosztatásának felügyelete”.⁹ A jelenlegi kezdeményezés, az Afgán Új Kezdetek Program (Afghan New Beginnings Programme – ANBP), csakúgy, mint a korábbi tervek, jól elő van készítve, és anyagilag biztos talajon áll. A fő probléma nem technikai vagy gazdasági, hanem politikai. A Védelmi Minisztériumban uralkodó tadzsik Sura-i Nizar frakció tagjai lehetetlenítik el a programot. Az ANBP elindításához az újonnan bejelentett reformok lehetnek a katalizátorok.

Jogi reform

2002. november 28-án, az olasz kormány és az ENSZ Fejlesztési Program (UNDP) támogatásával, egy, a jogi reformokat felügyelő bizottság kezdte meg tevékenységét. A csoport feladata az afgán igazságszolgáltatás kereteinek újjáépítése, amelyet a polgárháború teljesen

⁹ Institute for War and Peace Reporting, 2003. augusztus 27.

elpusztított. Két hónappal később Olaszország és a UNDP meghirdetett egy kétéves projektet, amely az „Afganisztán igazságszolgáltatási rendszerének újjáépítése” címet viselte. A projekt első fázisa a következőket érintette: bíróságok újjáépítése és ellátása felszereléssel; bírók és jogi szakértők oktatása; a jogi rendszer adminisztrációs kapacitásának növelése; szemináriumok és képzések szervezése a jogi rendszer hivatalnokainak.

Az ország jogi rendszeréről folyó vizsgálatból kiderült, hogy a magasztos célok ellenére az első nyolc hónap alatt gyakorlatilag semmi nem történt. Mindeközben a rendőri reformok meghaladják a jogi szektor reformját, az ország bíróságai megtelni látszanak, ami a rendőrséget és az egyéb biztonsági szerveket tarthatatlan helyzetbe hozta. Amíg a jogi reformok nem lépnek életbe, addig a büntetlenség kultúrája, amely áthatja Afganisztánt, nem fog megszűnni.

Kábítószer-ellenes tevékenység

2002-re Afganisztán visszanyerte helyét, mint a világ vezető ópiumtermelő országa.¹⁰ Ez az állapot korábban egy rövid időre megszűnt a tálibok alatt, akik 2001-re sikeresen visszaszorították a termelést. Az ENSZ Kábítószer és Bűnözési Irodája (UNODC) becslése szerint 2002-ben több mint 74000 hektár földterület szolgált mákgubók termesztésére, amelyből 3400 tonna ópium készült. A kereskedelemből származó bevétel meghaladta a 1.2 milliárd dollárt, ami az ország GDP-jének 20%-át jelentette. Afganisztán lakosságából 3-4 millió ember érintett közvetve vagy közvetlenül a kábítószer-kereskedelemben. Talán a legijesztőbb vonása a máktermelés fellendülésének, hogy az országban megjelentek a kábítószer-laboratóriumok is.

2002. január 17-én az Afgán Ideiglenes Adminisztráció (Afghan Interim Administration – AIA),¹¹ hogy megállítsa a kábítószer-termelést, betiltotta a gubótermesztést és a heroin-fogyasztást, és angol támogatással bevezetett egy agresszív gubóirtási programot. A program már a kezdetektől fogva rosszul szervezett és eredménytelen volt. 350 dollárt ajánlott minden *dzsirib* (egy-ötöd hektár) gubó elpusztításáért, annak ellenére, hogy a termelők ennek a dupláját is megkapták, ha a nyílt piacon adták el a mákgubót. Sok farmer állította, hogy nem volt megfelelően kompenzálva a növényeik elpusztításáért. A 34 millió dolláros program

¹⁰ Ez az állapot azóta sem változott. 2003-ban 6 százalékkal 3600 tonnára nőtt a termelés, így Afganisztán biztosította a világ ópiumtermelésnek 75 százalékát. Becslések szerint 2004-ben tovább fog nőni a termelés, amely elérheti a 4000 tonnát is. (a ford. megjegyzése)

¹¹ A Rendkívüli Loja Dzsirga 2002. júniusi ülése után az Afgán Átmeneti Adminisztráció (ATA) vette át az Afgán Ideiglenes Adminisztráció (AIA) helyét.

gyászos bukására elég bizonyíték az a tény, hogy a gubótermesztés nőtt a célterületeken, ami arra készítette az angol és ATA tisztviselőket, hogy feladják a programot.

A kábítószer-elhárítási tevékenység keretében Anglia 70 millió fontot ígért három évre egy kábítószer-ellenes csoport létrehozására. Ebből a pénzből 50 angol vámszakértő kezdte meg egy kábítószer-ellenes csoport kiképzését az afgán rendőrségen. A kiképzettek fogják majd alkotni a magját az afgán rendőrségen belül annak az új, drogtörvényt végrehajtó osztálynak, amelynek a neve Kábítószer-elleni Igazgatóság (Counter Narcotics Directorate – CND) lesz. Anglia arra is ígéretet tett, hogy ellátja az afgán határőrséget modern eszközökkel, amelyekkel az eldugott helyeket is gyorsan elérhetik, és le tudják zárni a pakisztáni, iráni, és tadzsik határokon áthaladó kábítószer-kereskedelmet.

Azonban Mirvas Jasini, a CND vezetője szerint az angol ígéretek közül nagyon kevés realizálódott. „Többet vártam Mr. Blairtól”, jelentette ki Jasini. „Pénzügyi támogatásra és segítségre van szükségünk... az embereim elhivatottak... de csak pár tízezer dollárt kaptak a britektől, még csak nem is pár százezret”¹². Az afgán tisztviselőket ismételve, Antonio Maria Cost, a UNODC igazgatója a közelmúltban kijelentette: „Megtudtam, hogy a CND tőkéje csak három millió dollár, és a pénzt nem is folyósították, miközben a CND-nek egy 1.2 milliárd dolláros droggazdasággal kell harcolniuk. Ennek semmi értelme”.¹³

Habár az Átmeneti Adminisztráció és az angolok által bevezetett kezdeményezések hasznosak, mégis súlyosan alulfinanszírozottak, és képtelenek megoldani a kábítószertermelés alapproblémáját: a termesztők számára életképes alternatív megoldást nyújtani. A mákirtás mellett párhuzamosan több forrást és energiát kellene befektetni az alternatív terményekbe és vidékfejlesztési programokba. A kormány nem rendelkezik elegendő kapacitással és erővel ahhoz, hogy az eldugott termőhelyeken visszatartsa a máktermesztést. Ehhez társadalmi bizalomra lenne szüksége, ami egy hosszú folyamat eredménye. Olyan országokban, mint például Thaiföld, Törökország és Pakisztán, amelyek hasonló problémákkal néztek szembe, 15-20 évbe tellett a termelés csökkentése. Az afgán program elkeserítő eredményeinek fényében talán generációkra van szükség ahhoz, hogy érzékelhető haladást érjen el Afganisztán.

Akadozó újjáépítés

Afganisztánban a biztonság hiányának egyik legfontosabb oka az újjáépítés lassú üteme, amely abból fakad, hogy az országba nem irányul elegendő donor-támogatás. A 2001.

¹² *UK Mirror*, 2003. augusztus 2.

januári tokiói donor-konferencián a nemzetközi közösség 5.2 milliárd dollárt ígért Afganisztán újjáépítésére, egy 5 éves perióduson keresztül. A Világbank becslése alapján azonban ugyanennyi idő alatt legalább 30 milliárd dollárra lenne szüksége Afganisztánnak. A 2002-re előirányzott 2.1 milliárd dollárból 1.84 milliárd (88 %) érkezett meg. Habár ezek az összegek elég magasak egyéb konfliktus után álló országokhoz képest, az egyenlőtlenség nyilvánvalóvá válik mihelyt a segélyeket egyénekre lebontva nézzük. A Koszovónak nyújtott egy főre jutó segély 1999. és 2001. között 288 dollár volt, Boszniában 1996. és 1999. között 326 dollár, Ruandában pedig 193 dollár 1994-ben. Ezzel szemben Afganisztánban 2002-ben 63 dollár volt, ami 2003-2006 között 42 dollárra fog csökkenni.¹⁴

A segély legnagyobb hányadát az azonnali humanitárius támogatásra és katasztrófa-elhárításra költötték (45%), a források többsége nemzetközi NGO-kon és privát vállalkozókon keresztül (55%) került az országba a kormányzat helyett. A jelenlegi segélyezési mechanizmus egyik általános kritikája, hogy túl sok pénz lett kiosztva az NGO-k számára, akiket nehéz koordinálni és irányítani. A legtöbb afgán kormánytisztviselő egyetért abban, hogy az NGO-knak utalt pénzek többsége elveszett. Habár az effajta vád az NGO-k felé jellemző a konfliktus utáni államokban, ahol a civil szervezetek könnyű bűnbaknak számítanak mind a nemzeti kormányok, mind a nemzetközi donorok szemében, az mindenképpen fontos érv, hogy az ATA-nak közvetlenül átutalt összegek feltűnően alacsonyak. 2002-ben a források csupán 16%-át irányították közvetlenül a központi kormányhoz.

A kabuli kormány képtelen fenntartani az afgán nemzetnek ígért békét, nélkülözi az újjáépítéshez szükséges forrásokat, és a tisztviselőket sem tudja kifizetni. Egy olyan országban, ahol a központi kormányba vetett bizalom nagyon törekeny, ez komoly visszalépésnek számít. A források visszaesésének egy másik eredménye a kormányzat növekedő korrupciója. A tisztviselők fizetése veszélyesen alacsony. Átlagos jövedelmük 40 dollár, ami az ország nagy részében az önfenntartás szintjét sem éri el, különösen Kabulban nem. Például a nemzetközi segélymunkások beáramlása miatt a lakások ára az egekbe emelkedett, és nyugati szintet ütött meg.

Nyilvánvaló, hogy az Átmeneti Adminisztráció költségvetési dilemmájára megoldás lenne, ha adó- és vámbevételeiből jutna forrásokhoz. Mivel azonban Kabulon kívül csak névleges uralma van a kormánynak, az említett jövedelmek a Pénzügyminisztérium helyett a helyi hadurak pénztárcáját gazdagítják. A kormányzat kitartóan dolgozott, hogy megváltoztassa ezt

¹³ *Integrated Regional Information Networks*, 2003. szeptember 4.

a helyzetet. 2003. májusában tető alá hozott egy megállapodást Afganisztán 12 befolyásos kormányzójával és katonai parancsnokával, amelyben arra kötelezte őket, hogy vámbevételeiket adják át a központi kormánynak, és ne avatkozzanak bele az ország politikai és civil ügyeibe. Az irányadónak is nevezhető megállapodás óta a kormány 85 millió dollárt szedett be adó formájában, és példanélküli módon betekintést nyert a tartományok adónyilvántartásába.

Mindezek ellenére, ha figyelembe vesszük, hogy az elmúlt pénzügyi évben becsült 800 millió dollár származott a vámügyletekből, nem valószínű, hogy az ATA képes lesz az elkövetkezendő években teljes kontrollt szerezni az ország adó- és vámrendszere felett. A nyilvánvaló költségvetési deficitet, és az elégséges belső források hiányát csak a megbízható és folyamatos segély beáramlása ellensúlyozhatja. Nem ezt vetíti előre a jelenlegi segélyezési rendszer, ugyanis az Afganisztánnak szánt nemzetközi támogatás a 2004-es 910 millió dollár helyett 2006-ra 301 millió dollárra fog csökkenni. Ismerve a donorok kifáradását és változó célországait, ezek az összegek valószínűleg tovább csökkennek majd.

A tokiói donor-konferencián tett ígérek, és az ATA megalakítása ellenére kevés afgán tapasztalhatta meg az újjáépítés folyamatának gyümölcseit. Az életkörülmények változatlansága és a biztonságérzet hiánya miatt az országban növekvő frusztráció szinte kézzelfogható. Talán a legjobb példa, amely a háború utáni ígérek bukását példázza, az ország fő autópályájának helyreállítási projektje, amely Kabult kötötte volna össze Kandahárral és Herattal. Az 1200 km-es út újjáépítése 2002 novemberében indult, és mint a rekonstrukciós folyamat egyik alapköve lett kikiáltva.

Az építkezés több ezer afgánnak vált volna hasznára, és bebizonyította volna, hogy érdemes az új politikai rendet támogatni. Az Egyesült Államok elfogadta a fő támogató szerepét erre a 250 millió dolláros projektre, és a Louis Berger Csoportot (LBG) bízta meg a tervezéssel és a kivitelezéssel. A projekt nem csak azért volt fontos, mert helyreállította volna az ország egyik legfontosabb közlekedési útvonalát, hanem mert munkahelyeket teremtett volna, erősítve Afganisztán lankadó gazdaságát. Ugyanakkor 2003 júniusára a kivitelezés csupán 2 %-a teljesült, és alig 100 embernek adott munkát.

Az útépítés sikertelenségének fő oka a biztonság hiánya volt. A lázadó csoportok több támadást indítottak az építőmunkások és aknamentesítők ellen, amely miatt a munkát többször abba kellett hagyni. A USAID most több mint 800 afgán rendőrnek fizetett napi 5

¹⁴ 2004 márciusában, a berlini konferencián a donorországok további 4.5 milliárd dollárt ígértek Afganisztánnak a 2004 március – 2005 márciusig terjedő időszakra. Ez 2 %-al több mint amennyit az Afgán Átmeneti Adminisztráció eredetileg megjelölt. A 2006-2007-re szóló ígérek 8.2 milliárd dollárról szóltak. (a ford. megjegyzése)

dollárt, hogy állandóan járőrözzenek, és tartsák távol a támadókat. Bush elnök, felismerve a vállalkozás szimbolikus és gyakorlati jelentőségét, ígéretet tett az út 2003 végi befejezésére. Azért fontos, hogy ezt az ígéretet teljesítsék, mert ezzel elérhetnék a lakosság bizalmát a kormány iránt, és világosan jeleznék az afgánok felé, hogy a nemzetközi közösség most nem hagyja magára az országot, úgy, ahogyan a múltban ezt gyakran megtette.¹⁵

Afganisztán „Bremerizációja”

Az Egyesült Államok nem maradt érzéketlen Afganisztán biztonsági helyzetével szemben, és külpolitikájában fontos lépéseket tett az ország felé. A Bush-adminisztráció 87 milliárd dollárt kért a Kongresszustól Afganisztán és Irak számára, amelyből 1.2 milliárd dollárt szánt a közép-ázsiai országokra¹⁶. A kérés, amely kongresszusi jóváhagyásra vár, komoly ellenérzést váltott ki a Demokratákból, akik kritikusan szemlélték Bush növekvő gazdasági elkötelezettségét Irak felé. Mivel azonban a javaslatot a republikánusok erősen támogatják, nagyon valószínű, hogy a Kongresszus elfogadja azt valamilyen formában.¹⁷ Ez az összeg 1.9 milliárd dollárra növelné az amerikai segílyt, amely által az USA válik a legnagyobb donorrá Afganisztánban. Az Egyesült Államok eddig már 11 milliárd dollárt költött a katonai tevékenységére, amelynek célja a Talibán és az al-Kaida kiirtása volt. A hadműveletben összesen 11500 koalíciós katona vesz részt, ebből 8500 volt amerikai.

Az afgán kormány és az ENSZ tisztviselői már két éve próbálják az USA-t nagyobb aktivitásra ösztönözni, így ez az amerikai döntés komoly előrelépésnek számít. Az összeg nagy részét a biztonsági szektor reformjára fogják költeni, különös tekintettel a rendőrségi és katonai kiképzésekre. Ugyanakkor az amerikai támogatás feltételei meglepetésszerűen hatottak, és sok hivatalnokot rettentett el, egyaránt Afganisztánban és külföldön. Az amerikai segílycsomag feltétele az ATA számára, hogy több mint 100 amerikai hivatalnokot rendel a legfontosabb afgán minisztériumokba, akik a segíly megfelelő szétosztását felügyelnék. A terv szerint 12 főtisztviselő, mint közvetlen konzultáns dolgozna az afgán miniszterekkel, a többiek pedig technikai tanácsadóként a különböző minisztériumokban. Az új káderek gyakorlatilag egy árnyékkormányt hoznak létre, amely az amerikai nagykövetségen székel majd. A

¹⁵ 2004 januárjában átadták a Kabul-Kandahar szakasz háromnegyedét, 389 km-t. A munkálatok tovább folynak, és a két várost összekötő 480 km befejezése várhatóan 10 hónapot vesz majd igénybe. (a ford. megjegyzése)

¹⁶ A Bush-adminisztráció 800 millió dollárt irányzott elő Afganisztán újjáépítésére. A további 400 millió dollár, amely 1.2 milliárd dollárt teszi ki, a 2003-as költségvetésből veszik át. A 87 milliárd dolláros segíly igény tartalmaz továbbá 11 millió dollárt, amit a 2004-ben, Afganisztánban folyó hadműveletekre szánnak.

kritikusok már el is nevezték a tervet „Afganisztán Bremerizációjának”, Paul Bremerre, Irak amerikai polgári kormányzójára utalva.

Az új segélycsomagot még jóvá kell hagynia a Kongresszusnak, de a korábbi kongresszusi támogatások fényében nem valószínű, hogy ez komoly ellenállásba ütközzön. Ugyanakkor az irányvonal élénk vitákat váltott ki Washingtonban, amelynek fő pontja a Külügyminisztérium és a Fehér Ház közötti nézeteltérés volt. A Külügyminisztérium néhány alkalmazottja éles kritikával illette Zalmi Khalizadot, az USA afganisztáni különleges megbízottját, aki a nagyköveti posztot vette át. Egy az AFP-nek nyilatkozó és névtelenséget kérő külügyi hivatalnok szerint: „Khalizad egy birodalmat akar kiépíteni... beavatkozik a személyzeti rendszerbe, nagy terveket tartalmazó dokumentumokat lobogtat, miközben még nincs meg a felhatalmazása, ami rossz vért szül”.¹⁸ A hivatalnok továbbmenve azzal vádolta Khalizadot, hogy megkerülve a hagyományos hierarchiát egyenesen az elnök nemzetbiztonsági főtanácsadójának, Condoleezza Rice-nak jelentett.

Az afgán hivatalnokok, vigyázva, hogy ne tűnjenek túlságosan kritikusnak az amerikai hozzáállással szemben, ragaszkodnak ahhoz, hogy Khalizad ne rendelkezzen Bremerhez hasonló széles hatalommal. „Afganisztán nem Irak... nekünk már van kormányunk és bürokráciánk” állítja Omar Szamad, az afgán külügyminisztérium egyik szóvivője.¹⁹ Pontosan ezért nem megfelelő stratégia ez Afganisztán számára. Talán a jelenlegi afgán helyzet legbiztosabb aspektusa az ATA tevékenysége, amely az országos bizonytalanság ellenére stabil maradt, és napról-napra több hozzáértésről és hatékonyságról tesz tanúbizonyságot. Amerikai főtisztviselők elhelyezése az afgán adminisztrációban csak visszafogná a növekvő magabiztosságot, és növelné az Egyesült Államoktól való függőséget. Ez a jelentős befolyással élő hozzáállás Irakban sem bizonyult túl hasznosnak, Afganisztánban pedig ellentétes hatást váltana ki.

A segély növelésével együtt, az USA jelezte, hogy a Tartományi Helyreállítási Egységek (Provincial Reconstruction Team – PRT) számát négyről nyolcra emeli. Ezekre az egységekre – amely a Pentagon terve arra, hogy elnyerje a keleten és délen élő pastunok bizalmát, akiknek haragja az amerikai jelenléttel szemben erősen nőtt az utóbbi két évben –, most széles körben úgy tekintenek, mint a fővároson kívüli biztonság megteremtésének eszközére. A PRT-k, amelyeket úgy terveztek, hogy kisebb jellegű újjáépítési projekteket kivitelezzenek, és a humanitárius szervezetek számára biztonságos körülményeket teremtsenek, kevés

¹⁷ A Kongresszus 2003. október 19-én megadta a jóváhagyását a 87 milliárdos csomaghoz. (a ford. megjegyzése)

¹⁸ AFP, 2003. augusztus 26.

¹⁹ *Montreal Gazette*, 2003. augusztus 19.

munkaerővel és forrással bírnak (a büdzséjük 12 millió dollár), így nem képesek számottevő hatással lenni a biztonságra és az újjáépítésre.²⁰ Viszont, mivel a nemzetközi közösség vonakodik növelni az ISAF békefenntartó misszióját, a Helyreállítási Egységek lehetnek az egyetlen eszközök a biztonság növelésére.

Olyan fontos személyiségek, mint Lakdar Brahimi, az ENSZ-főtitkár különmegbízottja Afganisztánban, és Hamid Karzai elnök, továbbra is az ISAF bővítésére szólítanak fel. Mióta a NATO 2003 augusztusában átvette a stabilizációs erők parancsnokságát, újból napirendre került a bővítés kérdése. Az legfrissebb hírek ellenére, amelyek arra mutatnak, hogy Németország hajlandó lenne katonákat küldeni a nemzetközi koalíciós hadseregbe, és az Egyesült Államok ejtené ellenvetéseit (az USA következetesen elutasította az ISAF bővítését azzal érvelve, hogy ez akadályozná a terror elleni háborút), nagyon valószínűtlen, hogy elegendő nemzetközi politikai és katonai támogatás gyűlne össze a terv végrehajtására. A NATO még mindig keres olyan tagállamokat, akik hajlandóak volnának katonákat biztosítani, miközben Kanada szerepe, mint fő katonai hozzájáruló 2004 augusztusában lejár. A nemzetközi haderő mandátumának földrajzi kiterjesztése a városokra vitathatatlanul javítana a biztonsági helyzeten, ám a kérdés körül zajló végtelen vita csak hátráltatóan hat.²¹

Akár bővítik, akár nem, az ISAF szerepe nélkülözhetetlen. Ahogy azt az utóbbi hónapok eseményei is mutatják, a kabuli helyzet egyáltalán nem biztonságos. Példa erre egy ISAF-busz felrobbantása, amely során négy német katona vesztette életét. Valójában az ISAF-nak még végre kell hajtania jelenlegi mandátumának céljait, vagyis Kabul biztonságossá tételét és demilitarizálását, amely megfelelő politikai levegőt biztosítana a demokráciának. A bonni Egyezmény szerint, minden katonának, aki a tálib hatalom bukása után jutott be Kabulba, el kell hagynia a várost mielőtt a békefenntartó erők az országba érkeznének. Ez nem történt meg, sőt ezek az erők nehézfegyverekkel erősítették meg jelenlétüket, amelyek között vannak tűzérési eszközök, rakétavetők, rakéták, tankok és páncélozott szállító harcjárművek.

Karzai elnök 2002 decemberében hozott rendeletében kitiltotta a nehézfegyvereket a városból, de mostanáig semmilyen lépést nem tettek a parancs végrehajtására. Az ISAF parancsnokhelyettese, a kanadai John Leslie őrnagy felszólított a fegyverek átszállítására a városon kívül kijelölt körletekbe. Ezt a folyamatot az ISAF katonái figyelhetnék és ellenőrizhetnék. Ez egy sürgető feladat, amely az egész országra hatással lesz, és az ISAF-nak

²⁰ Jelenleg 12 PRT működik Afganisztánban. Olyan területeken, ahol a Talibán és az al-Kaida aktív, a PRT-k szorosan együttműködnek az amerikai Különleges Erőkkel. A PRT-k információval látják el az amerikai erőket, akik védelmet nyújtanak a Helyreállítási Egységek munkatársainak. (a ford. megjegyzése)

vége kellene hajtania most, a jelenlegi mandátuma alatt, és a tulajdonában lévő eszközökkel. Ahelyett, hogy beleásná magát a bővítésről szóló vitába, az ISAF-nak Kabul biztonságossá tételére kellene koncentrálnia. Ez az eredmény elősegítené a bonni politikai folyamatot²² és felgyorsítaná az újjáépítést.

Az előttünk álló út

Noha Afganisztánban romlik a biztonsági helyzet és az újjáépítési folyamat dőcög, nem szabad megfedkezni az ATA és a nemzetközi közösség eredményeiről. Több millió afgán gyermek (lányok is) járhat újra iskolába, 2,32 millió afgán menekült térhetett haza (az egyik legnagyobb önként vállalt menekült-hazatérés a történelem során), új pénznemet, az *afganit* vezettek be, amely rendkívüli módon stabil maradt, és a gazdaság 28 %-al nőtt. Pontosan ezek miatt az előrelépések miatt, amelyek csak fantazmagóriák lettek volna a tálib uralom alatt, olyan baljóslatú a bukás lehetősége.

A helyzet Afganisztánban annyira bizonytalan, hogy magas rangú kormányzati tisztviselők riogató felszólításokat tesznek külföldi útjaikon, ahogyan Abdullah külügyminiszter is Washingtonban, 2003 júliusában. Abdullah figyelmeztetett, hogy ha nem tesznek azonnali lépéseket az afgán biztonsági helyzet megoldása érdekében, akkor Afganisztán ismét „megbukott állammá” válna, amelyet drogbárók, hadurak, a sötétség erői uralnak, és a terrorizmus teszi ingataggá”.²³ Hogy ezt elkerüljék, az Átmeneti Adminisztrációnak és a nemzetközi közösségnek a következő négy lépést kell tenniük az elkövetkező hónapokban:

²¹ 2004 júniusában a NATO isztanbuli csúcsán a szövetség tagjai döntöttek, hogy meg fogják duplázni a stabilizációs erők létszámát. A szeptemberi afganisztáni választásokat biztosítandó a 6500 fős létszámot 1000 főre fogják emelni. (a ford. megjegyzése)

²² A bonni folyamat alatt azt a demokratizálódási, államépítési és újjáépítési folyamatot kell érteni, amely 2001-ben indult el a bonni konferenciával. A konferencián részt vettek a legfontosabb tálib ellenes afgán frakciók, akik megegyeztek az afgán kormány elkövetkező lépéseiben. Létrehozták az Afgán Átmeneti Adminisztrációt (AIA) Hamid Karzai vezetésével. Az AIA-t különböző törzsek vezetői alkották, habár a tadzsikok túlsúlyban voltak, továbbá két afgán nő is helyet kapott. A bonni egyezmény szolgált alapul a Rendkívüli Loja Dzsirga összehívásához. A Loja Dzsirga a tradicionális afgán törzsi gyűlés, ahol meghatározták a közösséget érintő ügyeket. Később alkotmányozó szerepet is kapott, és a Dzsirga hozta meg a kül és belpolitikai döntéseket. Ebben helyet kaptak a menekültek és a nők is. A Rendkívüli Loya Dzsirga 2002 júniusában ült össze, és többek között Hamid Karzait választotta meg az Afgán Átmeneti Adminisztráció élére, amely a választásokig irányítja az országot. A bonni egyezmény 2004 júniusát jelölte meg a választások kiírására, ám ezt már szeptemberre tolták el. Az afgán intézményépítés erősítése érdekében egyéb a jogrendszer, az alkotmányozást, az emberi jogokat és a tisztviselők megbízatását érintő rendelkezéseket is hoztak Bonnban.

²³ *UN Wire*, 2003. július 15.

- Növelni a segélyeket, és azokat nemzetközileg felügyelt elkülönített alapokba irányítani

Teljesen egyértelmű, hogy Afganisztánnak több segélyre van szüksége, legalább fejenként annyira, amennyit Koszovó és Ruanda kapott, illetve most Irak is kap. A közelgő amerikai segély nagyban hozzá fog járulni az újjáépítési erőfeszítéshez, de ennél is többre van szükség. Ahogyan Omar Szamad fogalmazott az amerikai tervek bejelentése után: „Tágabb kontextusra van szükségünk. Az elkövetkező 10 évben 15 milliárd dollár lenne elegendő, hogy újjáépítsük az országot, és az biztonságos irányba haladhasson. Amit az ígérek során kaptunk, az 5 milliárd dollár az elkövetkező négy-öt évre”.²⁴ A pénzügyi terhet nem csak az USA-nak kellene cipelnie, meg kell azt osztani Afganisztán többi támogatójával.

Ugyanakkor az újabb segélyről szóló ígérek egyedül nem fogják megoldani Afganisztán költségvetési krízisét, és nem megfelelőek az újjáépítési folyamat számára sem, hacsak nem folyósítják őket hatékonyabban. Hogy hatásuk maximális legyen, a segélyeket a nemzetközileg adminisztrált elkülönített alapokhoz kell eljuttatni, mint amilyen az Afgán Újjáépítési Alap (Afghan Reconstruction Trust Fund – ARTF), és a Jogrend Alap Afganisztánért (Law and Order Trust Fund for Afghanistan – LOTFA). Ezeket azért hozták létre, hogy biztosítsák az újjáépítési folyamatot, és hogy felöleljék az afgán intézmények költségvetését. Ha a nemzetközileg irányított alapokhoz juttatják el a pénzt, az lehetőséget teremt a donor-közösségnek, hogy felügyelhessék a segélyek felhasználását, miközben az egész folyamat afgán kézben marad. Hogy Afganisztán hatékony kormányt hozhasson létre, amely mentes a korrupciótól és a vesztegetéstől, megfelelően és folyamatosan meg kell tudnia fizetni tisztviselőit és biztonsági erőit. Jelenleg nem ez a helyzet, hiszen a kormányzat munkatársainak fizetése önfenntartó szint alatt van, és ritkán kapják kézhez.

Sajnos ezek az elkülönített alapok eddig nem tűntek vonzónak a donorkok számára, akik inkább kézzelfogható eredményeket produkáló projekteket támogattak, mint például iskolák, hidak, öntöző-rendszerek építését. De ha egy kormány nem tud tankönyveket vásárolni, vagy nem tudja megfelelően kifizetni a tanárokat, akkor az iskolák felújítása felesleges. A probléma jelképévé vált a LOTFA, amelyet a UNDP azért hozott létre, hogy a rendőrség költségvetését abból állják, illetve az Afgán Újjáépítési Alap (ARTF), amelynek célja az Ideiglenes Adminisztráció különböző fejlesztési projektjeinek finanszírozása. Mostanáig a Jogrend Alap Afganisztánért (LOTFA) szervezetnek szánt 114 millió dollárból csak 27.5 millió gyűlt össze, míg az ARTF-re előirányzott 600 millióból csak 30 millió dollár áll rendelkezésre.

²⁴ *Christian Science Monitor*, 2003. szeptember 8.

Az államépítési folyamat csak akkor tartható fenn, ha a tulajdonosok és az irányítók afgánok, és nem a donorok közül kerülnek ki. Ez az oka annak, hogy az új amerikai segélycsomag feltételei olyan veszélyesek. Ha végrehajtják, ez az irányvonal hitelt fog adni annak a gyorsan növekvő nézetnek, hogy az Egyesült Államok inkább egy hódító, mint egy bőkezű donor és szövetséges. Egy olyan országban, amely ennyire ellenálló a külföldi beavatkozásokkal szemben, amelynek hagyományát az évszázados beavatkozások és inváziók táplálják, egy ilyen felfogás elidegenítheti az embereket, és elszigetelheti a kormányt. Az amerikai hozzájárulás vízvázasztó az újjáépítési folyamatban, és egy erőszakosabb amerikai hozzáállás hosszútávon is megoszthatja Afganisztánt és a nemzetközi közösséget. Az afgán kormány elárasztása amerikai tisztségviselőkkel rossz politika, amely inkább visszafogja, mintsem előrevinné az államépítési vállalkozást.

- Növelni és újjászervezni a Tartományi Helyreállítási Egységeket (PRT)

Hogy a Kabulon kívüli biztonsági vákuum megszűnhessen, és előrelépés történjen a biztonsági szektor reformjában, egy harmadik típusú katonai jelenlétre van szükség. Teljesen mindegy, hogy mennyi pénzt öntenek a reformokba, addig űr marad, amíg az afgán biztonsági szervezetek nem érik el a teljes kapacitásukat. A nemzetközi békefenntartó haderők bővítése ideális lenne az űr betöltésére. Az ISAF bevetése a főbb városokban és szállítási vonalakon elegendő kell, hogy legyen, hogy elérjék ezt a célt. Az ENSZ számításai szerint egy ilyen misszió körülbelül 10000-13000 katonát igényelne; csekély mennyiség a Koszovóban alkalmazott 40000 katonához képest, amikor az 1999-ben ENSZ protektorátus alá került. Csakhogy, mint ahogyan azt korábban említettük, a nemzetközi közösség vonakodik egy ilyen elkötelezettségtől Afganisztánban.

A stabilizációs erők bővítése nélkül a biztonsági űr terhe a Tartományi Helyreállítási Egységekre hárul. Sajnos, még a legmegfelelőbb körülmények között is, ezeknek a csoportoknak a hatása marginális lehet. Például a csupán 72 főből álló angol PRT-nek Mazar-i Sarifban van a központja, és akkora területet felügyel, mint Skócia. A Helyreállítási Egységeknek sem a forrásaik, sem a mandátumok nincs meg ahhoz, hogy jelentős védelmet nyújtsanak, vagy újjáépítést hajtsanak végre, ezért csupán tessék-lássék eredményeket produkálnak.

Hogy maximalizálni lehessen hatásukat, a PRT-ket több forrással és hatékonyabb mandátummal kell ellátni. Kisebb projektek helyett a helyreállítási és fejlesztési munkák

biztosítására és az SSR támogatására kellene koncentrálniuk. Katonai szerkezetükből kiindulva jobban megfelelnek az ilyen jellegű munkáknak. Az angol Helyreállítási Egység már ennek megfelelően működik, és északon részt vesz az ENSZ Biztonsági Tanács a lefegyverzési folyamatokban. Mindegyik PRT hasonló aktivitást kellene, hogy végezzen. Így nem csak, hogy hatásosabbak lennének, de szerepük is világosabb lenne, mind a lakosság, mind a humanitárius szervezetek szemében. A nemzetközi NGO-k panaszkodtak, hogy a jelenlegi PRT koncepcióban a civil és a katonai szerep közötti különbség elhomályosul, és így fokozott kockázatnak teszi ki munkatársaikat.

- Több figyelmet kell fordítani a Biztonsági Szektor Reformra (SSR – Security Sector Reforms)

A biztonsági helyzet ellenséges természete miatt, amely párosul a nemzetközi eltökéltség hiányával, (azaz, hogy a viszonylagosan biztonságos Kabulon kívül is bevestenek békefenntartó erőket) hatalmas nyomás nehezedik az SSR folyamatára. Ha a nemzetközi erők és az ISAF holnap elhagyná Afganisztánt, az afgán kormány valószínűleg összeomlana, és pusztító belső konfliktusok törnének ki. A NATO nagyobb erejű mandátummal ruházta fel a stabilizációs erőket, és az Egyesült Államok ígéretet tett, hogy katonáit az országban hagyja az elkövetkező időszakra. Csakhogy ezek az erők nem maradnak örökké Afganisztánban. A megváltozó biztonsági és gazdasági prioritások, és a növekvő veszteségek az elkövetkező években felgyorsíthatják a katonák visszahívását. Ha a nemzetközi csapatok végleg távoznak, az afgán biztonsági erőknek készen kell állniuk, hogy betöltsék az űrt, és átvegyék az ország kül- és belbiztonságának szavatolását. Az SSR fejlődésének jelenlegi ütemében az alapvető biztonsági építmények, mint a nemzeti hadsereg és rendőrség még egy évtizedig nem fogja elérni teljes kapacitásukat.

Több tőkét és figyelmet kell fordítani az SSR felé az elkövetkező hónapokban. Az elmúlt néhány hónap eseményei arra utalnak, hogy az Egyesült Államok és a nemzetközi közösség politikai döntései ez irányban mutatnak. Az USA biztosította, hogy az 1.2 milliárd dolláros segélycsomagjából 564 millió dollárt az SSR-nek juttat. Ebből ki fogják bővíteni a Kabul központú katonai kiképző programot, illetve regionális rendőr kiképző központokat hoznak létre, kiegészítve a kabuli Rendőr Akadémiát és a Nemzeti Rendőrképző Központot. A Védelmi Minisztériumban végrehajtandó reformok is segíthetik a már nagyon remélt Afgán Új Kezdetek Programot (ANBP) és lefegyverzési, leszerelési és reintegrációs (DDR) programot.

Csakhogya, mint sok egyéb terv és kijelentés, amelyek reményt keltettek, most is csak az idő dönti el, hogy a retorikából valóság lesz-e.

A kábítószer-ellenes tevékenységről és a jogi reformokról szóló hírek még elkeserítőbbek. Az újonnan alakult Kábítószer-ellenes Igazgatóság (CND) hiányt szenved felszerelésben, tapasztalt tisztekben, és még nem kapott jelentős támogatást az elsődleges donortól, Angliától. „Eredményeket várnak a semmiért”, állítja Mirvas Jaszini, a CND igazgatója.²⁵ Jaszini szerint egy sikeres program 300 millió dollárt emésztene fel három év alatt. Ez egy mérsékelt összeg a probléma méretéhez képest, ugyanakkor az Igazgatóság még csak az angol kormány által ígért keret egy kis részét kapta meg. A kábítószer-rendészeti lépéseken kívül forrásokat kell rendelni az alternatív termelés program számára, amellyel az afgán termesztők számára megélhetést nyújtanak. Ez a körülmény, amely Thaiföld sikeres kábítószer-ellenes program kulcsának tekintenek, még nem lett megfelelően kiaknázva Afganisztánban.

Az elmúlt hónapokban világossá vált, hogy a jogi reformokban beállt visszaesés károsan hatott a biztonsági reform többi elemére is, különösen a rendőri reformra és a kábítószer-ellenes lépésekre. A következetes jogi rendszer hiánya, amely irányítaná, támogatná, és célokat tűzne ki a rendfenntartó hatóságoknak, tarthatatlanná tette a rendőrség munkáját. A helyzet kezelése érdekében a jogi reformok elsődleges szerepet kell, hogy kapjanak az elkövetkező hónapokban. Tanácsos az SSR program minden alkotóelemét hasonló támogatásban részesíteni, hogy a nemzetközi közösség biztosíthassa, hogy az afgán biztonsági elemek képesek lesznek átvenni szerepüket, mint az ország biztonságának szavatolói olyan rövid időn belül, amilyen belül csak lehet.

- Az amerikai stratégia átalakítása

Az amerikai stratégia Afganisztánban két fő irányból áll: háború a Talibán mozgalom, az al-Kaida és a Hizb-i Iszlami ellen, illetve Hamid Karzai elnök kormányának és az ezzel járó államépítő folyamatnak a segítése. Sajnos azonban e két párhuzamos vállalkozás gyakran egymással ellentmondó lépéseket igényel. Elkerülhetetlen, hogy Washington összehangolja e két tevékenységét, és következetességet tanúsítson afganisztáni politikájában.

Két irányelvet azonnal szabályoznia kellene az Egyesült Államoknak a cél elérése érdekében. Először is, Washingtonnak minden hadúr támogatását meg kell szüntetnie. Az

²⁵ *Economist*, 2003. augusztus 14.

Egyesült Államok számos regionális hatalommal szövetkezett a tálibok elleni harc érdekében, fegyverekkel, pénzzel és kiképzéssel támogatva őket. A viszonylagosan kevés amerikai katona részvétele ezekben a hadműveletekben arra sarkallta a Pentagont, hogy főleg a helyi erőkre támaszkodjon. Miközben az ilyen jellegű stratégiai kapcsolatokat elismerték a Tartós Szabadság Hadművelet kezdeti szakaszaiban, az amerikai tisztviselők most hajthatatlanul állítják, hogy ezek az összeköttetések megszűntek.

Való igaz, néhány ellenszegülő hadúr felé megszűnt a támogatás mivel nyíltan Karzai-ellenesek voltak. Ugyanakkor jelek vannak arra, hogy Washington továbbra is stratégiai kapcsolatokat tart fenn némely regionális nagyúrral. Az anyagi juttatásokon túl az, hogy a Pentagon hallgatólagosan elismeri ezeket a hadurakat, elegendő ahhoz, hogy felbátorodjanak, és kétségbe vonják a kabuli kormány legitimitását. Ha az ATA sikeresen szeretné megfékezni a regionális vezetőket – életbe vágó feladat a központi kormány legitimitásának megteremtéséhez –, szüksége van az Egyesült Államok stabil támogatására. A támogatásnak egyértelműen jeleznie kell a helyi haduraknak, legyen az Ismail Khan vagy Rasid Dosztum, hogy az USA nem bocsát meg többet semmilyen, a kabuli kormányt veszélyeztető lépést.

Másodszor, az USA-nak erőteljesebben kellene fellépnie a környező államokkal, különösen Pakisztánnal szemben, hogy ne avatkozzanak bele Afganisztán ügyeibe. Washington vonakodik nyomást gyakorolni Musarraff pakisztáni elnökre, félve, hogy ezzel gyengítené rendszerét, és erősítené Pakisztán radikális iszlamista csoportosulásait. Viszont az utóbbi összecsapások a pakisztáni-afgán határon, és a bizonyítékok arra, hogy a Talibán újrászerveződik pakisztáni területeken, és jelentős támogatást kap a pakisztáni hadsereg és kormány tagjaitól, bizonyítja, hogy azonnali lépések megtétele szükséges.

Az alkotmányos Loja Dzsirgával és az elkövetkező tíz hónapon belül tartandó választásokkal Afganisztán az államépítés létfontosságú szakaszába lép. A megromlott biztonsági helyzet miatt az Alkotmány elfogadását már így is három hónappal eltolták.²⁶ A kormányba vetett bizalom csökkenésével, és a bonni folyamatban bekövetkező visszalépések miatt komoly krízis alakulhat ki a fennálló politikai rendben. A nemzetközi közösségnek azonnal lépnie kell, hogy támogassa az afgán kormányt, stabilizálja a biztonsági helyzetet, és felgyorsítsa a fejlesztési folyamatot. Különben az óriási eredmények, amelyeket eddig elértek Afganisztán újjáépítésében elpazarlódnak. Ha elszalasztják a jelenlegi lehetőségeket az ország újjáépítésére, a következmények katasztrofálisak lehetnek, és ahogy Dr. Abdullah 2003.

²⁶ Az alkotmányt 2004. január 4.-én fogadta el az alkotmányozó Loya Dzsirga. A választásokat a biztonsági helyzetre való tekintettel szeptemberre tolták el. (a ford. megjegyzése)

júliusában, Washingtonban tett látogatása során őszintén fogalmazott: „Nem vagyok olyan optimista, hogy kijelenthessem, ha elveszítjük ezt a lehetőséget, kapunk egy másikat”.²⁷

²⁷ *UN Wire*, 2003. július 15.

Wagner Péter:

Profil:

**Ijád Allávi,
az ideiglenes iraki kormány miniszterelnöke**

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

PROFIL

Wagner Péter:

Ijád Allávi, az ideiglenes iraki kormány miniszterelnöke

Ijád Allávi „öreg rókának” számít az iraki politikában, de jóval öregebb, mint azt általában a felületes hírügynökségi jelentések látni engedik. Az ő életét is, hasonlóan napjaink számos iraki vezetőjéhez, az emigráció határozta meg. Személyéről és Iraki Nemzeti Egyetértés (INA)¹ nevű szervezetéről a szerkesztők, hírügynökségek és médiumok – mint valami mantrát – a következő adatokat ismételgetik.

„Egy átlagos élet”

Az új miniszterelnök 59 éves, síita arab családban született, szekuláris pán-arab nézeteket vall. A ideggyógyász végzettségű Allávi az 1970-es években Nagy-Britanniában lett a Huszein-rezsim ellenzője, és hosszú csend után 1990-ben bukkant fel, mint az Iraki Nemzeti Egyetértés szervezet társalapítója.

A párt interneten is megtalálható – nagyrészt általánosságokat tartalmazó – alapító okiratából kiderül, hogy a szervezet célja Szaddám Huszein és rendszerének megbuktatása, az ország területi integritásának megőrzése és egy demokratikus Irak felépítése, mindazokkal a jellemzőkkel, amelyek a nyugati világban természetesnek tűnnek, de az arab világban még nem volt rá példa (civil társadalom, hatalmi ágak szétválasztása és önálló működése stb.)²

Hasonlóan a többi emigráns párthoz az Iraki Nemzeti Egyetértés is igazából a pártvezetőt és néhány hozzá kötődő személyt jelentett mindenféle valós, önálló, szervezett tevékenység nélkül. Bár a párt hivatalos weboldala nem említi, a feltételezett tagság definiálásakor az INA-t, mint az elégedetlen és elmenekült iraki katonatisztek és Baasz Párt (szintén elmenekült) tagjainak gyűjtőbázisát említették az újságok.

Szintén az Allávi-életrajzok állandó tartozéka, hogy az INA-t külföldi titkosszolgálatok (a CIA és brit hírszerzőszervezet, MI6) hívták életre, és hogy a politikus életét Szaddám Huszein ügynökei háromszor próbálták meg kioltani. Utolsó alkalommal 1978-ban az iraki titkosszolgálat ügynökei álmában rontottak rá, ám a majd egy évig tartó kórházi kezelésnek köszönhetően ezt a támadást is túlélte. A hírek szerint Allávi később orvosként és üzletemberként tartotta fenn magát, kiváló brit és szaúdi kapcsolatokkal rendelkezve.

Ami a hivatalos életrajzból kimaradt

A 2004. június 28-án hatalmat kapott, jómódú síita arab családból származó miniszterelnök „karrierje” az 1960-as évek elején kezdődött. Rokoni viszonyban lévén Ahmed Csalabival, az amerikai neokonzervatívok legfőbb iraki szövetségesével, jogosan feltételezhető a Bagdadban született Alláviról, hogy mind a monarchia alatt (1958-ig), mind az egymást követő katonai diktatúrák idején a család megőrizte státuszát. Ezt tűnik alátámasztani, hogy Allávi 1962-ben felvételt nyert az ország elitképzőjének számító orvosi egyetemre, ahova még Szaddám Huszein uralkodása idején is csak a legjobbak, legkiváltságosabbak juthattak be. Egy évvel korábban csatlakozott az akkor még belső rivalizálásoktól gyengített, az arab nacionalizmust hirdető Baasz Párthoz.³

Az egyetemi évek elhúzódtak a lelkesnek egyáltalán nem nevezhető Allávi számára, akit 1967-ben, a politikai karrier felé vezető ugródeszkának tekintett, egyetemi diákönkormányzat elnökévé választottak. Egy egykori diáktárs visszaemlékezése alapján Allávi kevés figyelmet szentelt a tanulásnak, helyette inkább „kézifegyverével riogatta a diákokat” és a „lányokat hajkurászta”. Hatalma különösen azután növekedett meg, hogy 1968-ban a Baasz Párt megszerezte a hatalmat Irakban és megkezdte az élet minden területét ellenőrző totalitárius diktatúráját. Az egyetem befejezésére csak 1970-ben került sor, amikor – nem hivatalos információk szerint – végül a párt kiutalt számára egy diplomát.⁴

Dr. Allávi tanulmányait befejezve a WHO (World Health Organization) iraki ösztöndíját elnyerve (kiutalva?) került Nagy-Britanniába közegészségügyet tanulmányozni, ám a szellemi gyarapodás helyett itt is inkább más irányú tevékenységet folytatott. Megérkezését követően az európai (brit) állami ösztöndíjasokat tömörítő Iraki Diákszövetség vezetője lett, és ebbéli minőségében havonta járt a londoni iraki követségre jelentéseket írni és kiutalt fizetését felvenni.⁵

A New Yorker magazin oknyomozó újságírójának, az iraki börtönkínzások ügyét kirobbantó Seymour Hersh-nek egy volt CIA-tiszt úgy nyilatkozott, hogy Allávi tevékenysége sokkal összetettebb volt az 1970-es évek elején. Az rettegett iraki titkosszolgálat, a Mukhabarat fizetett ügynökeként egy olyan csoportnak volt a tagja, amelynek feladata az Európában élő iraki ellenzékiek likvidálása volt.⁶ Nem ismeretes miért, de 1975-ben az együttműködés megszakadt, és akkortól kezdődtek a különböző merényletkísérletek Allávi ellen.

Azok a 90-es évek...

Az második Öböl-háború idején (1990-1991) felpetődött az iraki emigráció, több száz ellenzéki mozgalom és párt szerveződött. A finanszírozás meglehetősen egyszerűen volt leosztva: a nyugatbarát szervezeteket az amerikai és brit hírszerzők támogatták, a pánarab gondolat híveit (elsősorban szunnita arab politikusok és ex-baaszisták) Szíria és Szaúd-Arábia, míg a sítákat (iszlamistákat) Irán pártfogolta. Allávi ebben a környezetben hozta létre az Iraki Nemzeti Egyetértés szervezetet, amelyet kezdetben egyaránt támogatta Nagy-Britannia és Jordánia.⁷

Az emigráns szervezetek széles palettáján majd egytucatnyi fontosabb párt, szervezet működött, de mindenkinek volt egy vagy több – az azonosítást segítő – „bilétája”, például: szekuláris, iszlamista, Irán (vagy más ország)-barát; nyugati orientáltságú, pánarab, nemzeti-liberális stb. Ebben a „csoportosítódásban” az INA a szekuláris, pánarab elveket valló, Szaddám Huszein rezsimjétől elfordult katonatiszteket és pártvezetőket tömörítő szervezetként határozta meg önmagát. Az Iraki Nemzeti Egyetértés 1990-től minden fórumon ezt hangoztatta, minden hírügynökségi jelentés ezzel a két sorral jellemezte a pártot, miközben a párt tagságáról, híveiről sohasem vált nyilvánossá semmilyen további információ.

Allávi és mozgalma 1996-ig kevés lehetőséget kapott erejének bizonyításra, addig ugyanis az Ahmed Csalabi vezette Iraki Nemzeti Kongresszus számított favoritnak Washington szemében. Ekkor bel- és külpolitikai okok miatt a CIA az INA felé fordult, a szervezet anyagi támogatása meglódult (csak arra az évre 6 millió dollárt kaptak), és hozzákezdtek egy katonai puccs megszervezéséhez Irakban. A részben megvalósult terv szerint Ammanból műholdas telefonokat csempészték Irakba, ahol közben katonatiszteket igyekeztek rávenni egy merénylet végrehajtására.

Az iraki diktátor híres titkosszolgálat, a Mukhabarat azonban mindenről időben értesült, a szervezkedőket idejekorán letartóztatták, majd később egy részüket ki is végezték. Az amerikai hírszerzés számára talán az volt a legkínosabb pont, amikor iraki ügynökök a megszerzett telefonokon hívták fel a jordán fővárosban izgatottan várakozó amerikai kémeket, és közölték velük a szomorú hírt.⁸

A kudarc azonban nem szegte kedvét a CIA-nek és a következő évben további 5 millió dollárt adott Allávinak egy rádióadó felállítására. Ekkortól kezdve terjedt el az a nézet az iraki ellenzék köreiből, hogy mivel Iraki Nemzeti Egyetértés elsősorban a katonatisztek és volt

Baasz párttagok gyűjtőpártja, az iraki rendszer ügynökei ebben a szervezetbe szivárogtak be a legnagyobb számban.⁹

Az iraki fiaskót követően nem csökkent Allávi nimbusza, és mindvégig az iraki ellenzéki csoportok legmeghatározóbbnak tartott hatos csoportjának megbecsült tagja maradt (talán ebben szerepet játszott a nyugati titkosszolgálatok „segítsége” is). Amikor az amerikai kongresszus 1998-ban elfogadta az Iraki Felszabadítási Törvényt, az INA is az egyik kedvezményezettje lett a majd a 87 millió dolláros támogatási alapnak. 2002-2003-ban a támadásra készülő amerikai, brit politikusoknak és a hírszerző szerveknek az Ahmed Csalabi vezette Iraki Nemzeti Kongresszus mellett Allávi szervezete biztosította az utóbb hazugságnak bizonyult, tömegpusztító fegyverekre vonatkozó „tények” némelyikét. Patrick Cockburn neves brit újságíró szerint Tony Blair nagy vihart kavart „45-perces” állítása – azaz Szaddám Huszein képes 45 perc alatt tömegpusztító robbanófejjel ellátott ballisztikus rakétát indítani – is egy Allávi által biztosított, menekült katonatiszt kijelentésén alapult.¹⁰

Pozícióharc az Iraki Kormányzótanácsban

Az iraki rezsim bukását követően szinte biztos volt, hogy Allávi és pártja is azok között lesz, akik helyet kapnak a nagy osztozkodásban. A kezdeti tanácsstalanság után magára találó amerikai igazgatás előbb létrehozta az Iraki Kormányzótanácsot (IGC), majd az IGC kiválasztotta saját 9 tagú elnökségét. Allávi révén az INA mindkettőben helyet kapott. Amikor 2003. szeptember 1-jén kihirdették a technokratának tartott új iraki kormány névsorát, kiderült a befolyásos emigráns pártok mégis kaptak kulcspozíciókat. Az INA jelöltje Nuri Badran, szunnita arab tábornok lett a belügyminiszter.¹¹

2004 tavaszán még kevesen tartották volna esélyesnek Ijád Allávit a miniszterelnöki posztra. Egyrészt a belpolitikai helyzet olyan képlékeny volt, hogy az amerikai hatóságoknak sem voltak hosszú távú elképzeléseik az iraki rendezést illetően, másrészt a Kormányzótanácsban voltak népszerűbb és Washington által jobban kedvelt politikusok is.

Allávi esélyeinek drasztikus javulását több tényező is befolyásolta. Egyrészt a legmegbízhatóbb Amerika-barát politikus – és potenciális miniszterelnök- vagy államfő-esélyesnek tartott – Ahmed Csalabi május elején hirtelen kiesett szerepéből. Kiderült róla, hogy talán túlságosan is szoros kapcsolatban áll Iránnal, és nyilvánvalóan hamis vagy legalább is bizonyíthatatlan adatokkal „etette” a Bush-kormányzat neokonzervatív tagjait.

Másodrészt az iraki belpolitikai események, Muktada asz-Sadr síta vallási vezető mozgalmának erőszakos, a megszálló erőkkal harcot vállaló konfrontatív politikája felgyorsította a hatalomátadásra vonatkozó amerikai elképzeléseket. Harmadrészt Allávi maga is óriási erőfeszítéseket tett washingtoni összeköttetésein keresztül, hogy meggyőzze a Bush-vezetést személye alkalmasságáról. 2003 októbere és 2004 februárja között 340.000 dollárt fizetett egy ügyvédi irodának és egy New York-i PR-cégnek lobbizásért.¹²

Végül meg kell említeni, hogy a mérsékeltnek számító al-Szisztani nagyajattollah ragaszkodott az ENSZ bevonásához a 2003. június 30-i hatalomátadás megszervezése kapcsán. Bár ideig-óráig úgy tűnt Lahkdar Brahimi különmegbízott megérkezése gyengíteni fogja az emigráns politikusok, így Allávi esélyeit is, ez mégsem következett be. Az ENSZ-diplomata elképzelései szerint ugyanis 2004. június 30-tól szakértői kormány vette volna át a hatalmat a választások megtartásáig.

Paul Bremer kormányzó és Paul Blackwill, Bush elnök különmegbízottja gyors és hatékony alkut kötött a Kormányzótanáccsal Allávi jelölését illetően, aki Brahimi elvárásainak „antitézise” volt. A kész tények elé állított ENSZ-különmegbízottnak nem maradt más lehetősége, mint hogy a diplomácia finom nyelvén, szóvivő útján adja a világ tudtára elégedetlenségét és csalódottságát.¹³

Miért Ijád Allávi lett végül az Egyesült Államok által favorizált személy a miniszterelnöki posztra? Megválasztása mindenképpen belső kompromisszum volt. Kompromisszum az amerikai jelenlét hívei és ellenzői között; kompromisszum a Bush-kormányzat vezető politikusai között. A megválasztott iraki államfőről Gazi Javir-ről úgy tudni, hogy bár tagja volt az IGC-nek, nem tekinthető kifejezetten Amerika-barátnak. Elképzelhető, hogy a végrehajtó hatalmat még kezében tartó Bremer kormányzó olyan alkut ajánlott az iraki vezetőknek, hogy az Ideiglenes Koalíciós Hatóság (CPA) és mögötte az Egyesült Államok kormánya elfogad egy kritikus iraki államfőt cserébe egy számukra kiszámíthatóbbnak, barátságosabbnak tekintett kormányfőért.

Az amerikai vezetésben a neokonzervatívok egyértelműen Csalabit támogatták, aki azonban – a már korábban említett iráni események miatt – vállalhatatlanná vált Washington szemében. Ráadásul a gyorsan népszerűtlenné váló amerikai megszálló hatósággal szinte minden korábbi híve (a Kormányzótanács tagjai) gyors ütemben lazította kapcsolatát, így végül Paul Bremernek nem maradhatott sok választása, ha olyan személyt akart a miniszterelnöki székbe javasolni, aki amerikai nézőpontból viszonylag „megbízhatónak” számított.

Összefoglalás helyett

Még nem tudni Ijád Allávi jó választás volt-e Irak számára. Mint az iraki politikai elit jó része, ő is teljesen kezdő a nagypolitikában, bár nem is olyan messzi hazai példák is azt mutatják számunkra, hogy ebbe a szakmába gyorsan bele lehet tanulni. Rendszerváltó elithez tartozni általában kifizetődő dolog és Allávi már tapasztalt eleget ahhoz, hogy a nagyobb csapdákat elkerülje. Lehetőségeit, jövőbeni lépéseit mindenképpen korlátozni fogja a továbbra is jelen levő, százezres létszámú, megszálló hadsereg, bár napjainkban még kialakulatlanok a két fél közötti együttműködés feltételei és mechanizmusai.

Ijád Allávi egyik első lépéseként bejelentette, hogy az iraki pártok milíciáit felosztatják és/vagy beolvasztják a jövőbeni iraki katonai és félkatonai alakulatokba. Allávi, aki a Kormányzótanácsban a biztonsági kérdésekért felelős bizottság vezetője volt, úgy tűnik mindent meg fog tenni azért, hogy az erőszak monopóliumát mint a szuverenitás egyik fontos elemét visszaszerezze az állam számára. Ugyanakkor kérdéses, hogy az egyes csoportok, milyen feltételekkel lesznek hajlandók betagozódni, különös tekintettel a kurdokra, akik amíg veszélyben látják autonómiaterveiket (amik egyelőre veszélyben is vannak) kizárt, hogy lemondjanak fegyvereikről.

Az irakiak, az „utca embere” meglehetősen szkeptikus mind a kormány, mind Allávi képességét és szándékait illetően. Felmérések szerint választások hiányában az iraki átlagember vagy vallási vezetőt szeretne vezetőnek (bízva annak morális értékrendjében és hatalmában) vagy egy technokrata kormányt.¹⁴ Bagdadban mindenki tisztában van a ténnyel, hogy országuk új, de ideiglenes miniszterelnöke pályafutását a Baasz Pártban kezdte, és emigránsként azt a CIA embereként folytatta. Emigráns politikusként az elmúlt évtizedek alatt a kelleténél talán több kormánnyal és érdekszervezettel került szoros kapcsolatba ahhoz, hogy teljes nyugalommal lehessen az iraki közvélemény az iraki miniszterelnök függetlenségét illetően.

Hogy ez az ív hol és hogyan fog befejeződni, ma még nem lehet látni, ám az biztos, hogy Ijád Allávi elérkezett eddigi politikai pályafutása zenitjére.

Jegyzetek

¹ Al-Wifak vagy Iraqi National Accord (INA). Mivel ezek a rövidítések elsősorban idegen nyelvű anyagokban jelennek meg, ezért a pártok nevét lefordítom magyarra, de rövidítésük megegyezik a köztudatban használt angol név kezdőbetűiből képzett szóval

² Iraqi National Accord http://www.wifaq.com/intro_english.html

³ Allawi: Ex-Baathist exile turned PM, Aljazeera.Net, 2004. május 29.

<http://english.aljazeera.net/NR/exeres/6C99B500-2F8E-4558-9746-C315C59F1978=.htm>

⁴ Dr. Haifa Al-Azawi, Al Arab - Commentary, 2004. február 12. A levelet közli: CASI-analysis digest, Vol 1 #138

⁵ Hasonlóan a kelet-európai országok gyakorlatához, érzékeny külföldi posztokra nem kerülhetett ki bárki. A hűség az árulástól paranoiásan rettegő Baasz Párthoz elengedhetetlen volt, és bizonyos pozíciók esetében kötelező volt a hírszerzőszervekkel való együttműködés az adott iraki kolóniák megfigyelése érdekében.

⁶ Seymour Hersh: Plan B, The New Yorker, 2004. június 28.

⁷ Ebben az időben mintegy 4 millió iraki élt külföldön gazdasági vagy politikai okokból. A Közel-Keleten elsősorban Jordánia és Irán volt a menekültek központja. A nyugati világban az Egyesült Államok és Nagy-Britannia volt az iraki menedékkérők elsődleges célpontja.

⁸ Batiz András – Wagner Péter: Szaddám: Önkényuralom családi vállalkozásban: Alexandra, 2003, p. 257.

⁹ Allawi, Who Battled Hussein, to Lead Iraq After U.S. Handover, Bloomberg.com, 2004. május 31., <http://quote.bloomberg.com/apps/news?pid=10000085&sid=agdsULUSsCdo&refer=europe>

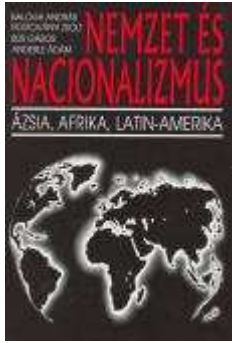
¹⁰ Patrick Cockburn: Exiled Allawi was responsible for 45-minute WMD claim, The Independent, 2004. május 29. http://news.independent.co.uk/world/middle_east/story.jsp?story=526008

¹¹ Wagner Péter: Káosz és a belpolitikai rendezés kérdőjelei a poszt-Szaddám Irakban, Kül-Világ folyóirat, 2004/1, www.kul-vilag.hu pp. 1-22.

¹² Allawi's ascent follows extensive PR campaign, USA Today, 2004. június 6. http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2004-06-02-allawi-rise_x.htm

¹³ "This is not the way we expected this to happen, no, but the Iraqis [ie, members of IGC] seem to agree on this name, and if they do, Mr Brahimi is ready to work with him." Ehsan Ahrari: Iyad Allawi: A premier for all reasons, Asia Times Online, 2004. június 2., http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/FF02Ak01.html

¹⁴ Who's ruling? Al-Ahram Weekly Online, 2004. június 3-9. <http://weekly.ahram.org.eg/2004/693/re6.htm>

Balogh András-Rostoványi Zsolt-Búr Gábor-Anderle Ádám: Nemzet és nacionalizmus

Korona Kiadó, Budapest, 2002. 544 oldal, tartalomjegyzékkel, bibliográfiával az egyes tanulmányok végén.

"Sok nyelvet ismerek ugyan, hanem a tamilnál édesebbre sohase leltem. Sötét a világ, körülöleli az elnyomatás, sűvölt a gyalázat. Ha még ősi anyanyelvünk végzete is a feledés lesz, mit is ér élnünk? Feleljetek!" - írja versében Szubramanian Bhárati, az indiai tamil költészet nagyja. Nemzet és nacionalizmus - két olyan fogalom -, amelyet az ember hajlamos az elmúlt évszázadok letűnt politikai mozgalmait, ideológiáit közé sorolni, különösen a hidegháborút követő években, amely a nagy elbeszélések háttérbe szorulásának korszaka.

A Szovjetunió összeomlását követő másfél évtized rámutatott ezeknek a kérdéseknek kvázi halhatatlanságára. 1991-ben szétesett a Szovjetunió, helyén több tucat állam jött létre, amelyek között területi, etnikai és egyéb jellegű konfliktusok dúlnak (lásd azeri-örmény, csecsen kérdés, Grúzia stb.). Az 1990-es évek hazánkra nézve legjelentősebb politikai eseménye kétségtelenül Jugoszlávia szétesési folyamata volt, amely számos esetben véres eseményekkel, etnikai tisztogatással párosult (lásd boszniai háború). 1990-ben Szaddám Huszein lerohanta a szomszédos olajmonarchiát, Kuvaitot, arra az iraki nemzeti érzésre hivatkozva, mely szerint Kuvait mindig is Irak részét képezte, így nem jogosult független állami létre. 1993-ban kettévált Csehszlovákia, amely ugyan békés módon ment végbe, mégis számos megválaszolatlan kérdést hagyott a politikai elemzők számára. A változások szelei az afrikai kontinenst sem kerültk el, a mesterségesen kialakult államhatárokon átívelő, törzsek közötti konfliktusok új erőre kaptak (lásd kongói kérdés).

Korunk világában a premodern, modern és posztmodern struktúrák egymás mellett léteznek: törzs, nemzetség, család, nemzet, integráció egyazon folyamatnak, azaz a globalizációnak kulcsszavai. A világ "globális faluvá" válásával egy időben ellentétes folyamatok sora játszódik le Földünkön, egyszerre lehetünk szemtanúi az egységesülésnek, és a széttöredezésnek. A nemzet és nacionalizmus kifejezések pedig szintén a globalizációs folyamathoz kapcsolódnak: *"A nemzet nem egyszerűen az előző korszakból ránk maradt és még ideig-óráig fennmaradó, legfeljebb átmeneti reneszánszát élő jelenség, amely a globalizáció egyre nyilvánvalóbb diadalmenetében gyorsan el fog tűnni."* - véli a kötet szerkesztője, Balogh András. Az elmúlt évek politikai eseményeinek, fegyveres konfliktusainak (pl. Kelet-Timor függetlenné válása, a 2003-as iraki háború, a tálib rendszer Afganisztánban stb.) megértéséhez így elengedhetetlenül fontos a nemzet és nacionalizmus történeti dimenzióba való helyezése a fejlődő világ kapcsán.

A kötet négy szerzője e történeti vonulat bemutatására vállalkozott, az általuk kutatott Európán kívüli térségeken, azaz a fejlődő világon keresztül. Balogh András, a kötet szerkesztője, évtizedek óta az indiai civilizáció lelkes kutatója, az ELTE tanszékvezető történész professzora, számos az indiai nacionalizmus sajátosságairól szóló könyv és tanulmány szerzője. Búr Gábor történész - szintén az ELTE oktatója - az afrikai kontinens ellentmondásos viszonyaiba, a rabszolga-kereskedelemben, az afrikai földviszony-rendszerbe nyújt betekintést. Anderle Ádám, a Szegedi Egyetem történész professzora, a Latin-Amerika- kutatás doyenje, a mesztic társadalmak jellegzetességeivel és a latin-amerikai populizmus kialakulásával ismerteti meg az olvasót. Rostoványi Zsolt, iszlám-szakértő, a BKÁE tanszékvezető egyetemi tanára, az iszlám umma és a területi alapon szerveződő nacionalizmus összeegyeztethetőségéről/összeférhetetlenségéről ír.

A tanulmánykötet erőssége egy egységes szempontrendszer alkalmazása, amely a négy civilizáció nemzeti fejlődésének összehasonlítására ad lehetőséget. A szerzők által követett nyolc kérdésfelvetés, problémakör az alábbiak:

1. A gyarmatosítás, az idegen uralom és a függő, alárendelt helyzet szerepe;
2. A nemzeti felszabadító mozgalmakból kinövő modern nemzeti tudat;
3. A nemzet és a vallás viszonya;
4. A nemzet és a nyelv összefüggése;
5. A nemzet és az állam kapcsolata;
6. Nemzeti-etnikai sokféleség és a kisebbségek;
7. A nemzeti eszmék;
8. Nemzet és modernizáció.

Huntington híressé vált munkájában említi a *"the West and the Rest"* dichotómiát, amely arra utal, hogy a nyugati civilizáción kívüli térségek nem alkotnak szerves egységet csak annyiban, hogy nem nyugatiak. Fejlődésük, illetve modernizációjuk a nyugati civilizációhoz való felzárkózásukban ölt testet, különösképpen a 18-19. századi gyarmatosítás következtében. A kötetet kezében forgató olvasó hamar észreveszi a négy vizsgált régió közötti hasonlóságokat, amelyek a társadalmi, vallási, politikai és gazdasági reformmozgalmak céljainak rokonságában öltenek testet.

Például az iszlám civilizáció kapcsán a könyvben említésre kerül a külső indíttatású (a Nyugattal való találkozás hatására kibontakozó) iszlám reformmozgalom (Al-Afgháni és Abduh) két ága, a modernizáció és a fundamentalizmus, amelyek ugyanazon célt fogalmazták meg, pusztán más eszközökkel kívánták elérni az elmaradottság felszámolását. A modernizáció a nyugati minta átvételét szorgalmazta, míg a fundamentalizmus

alapvetően egy "harmadik utas" ideológiát, az iszlám útját részesítette és részesíti napjainkban is előnyben.

Nagyon hasonló síkon jelent meg - a helyi jellegzetességektől eltekintve - Indiában az "anglicisták" és az "orientalisták" vitája a gyarmati közigazgatás kapcsán. Rám Móhan Ráj a "hindu reformáció atyja" a nyugati értékek átvételében és a hindu vallás egyes maradinak vélt elemeinek eltörlésében látta a fejlődés útját. A másik oldalon Szvámi Vivékánanda, aki óva intett az indiai társadalmat az utánzástól, eképpen fogalmazta meg véleményét: *"Ó India, ez a te nagy veszedelmed. A Nyugat utánzásának bűvölete olyannyira eluralkodik rajtad, hogy többé nem a józan ész, ítélesterő, megkülönböztetés vagy a sásztrák alapján döntöd el, mi helyes és mi rossz."*

A tanulmányok olvasása közben világossá válik, hogy az egyes gondolkodók gyakran Kelet és Nyugat szintézisét a két civilizáció értékeinek összeegyeztethetőségét hirdették, (például India, mint a spirituális értékek megtestesítője). A Fekete Kontinensen az "afrikai felvilágosodás" képviselői ugyancsak Európa szellemi fölényét hangoztatták, s egyedüli kiútként nyugatosítást hirdettek.

Szintén közös a vizsgált négy régióban a politikai és gazdasági egységtörekvések ("pán-mozgalmak") megjelenése. A gyarmati alávetettség korszakától való elhatárolódás motiválta a *hispanoamericanismo* ideológiájának megszületését, amely az amerikai kontinens egyesítését látta a legfőbb politikai ideálként; míg az első pánafrikai kongresszus az első világháborút követően, 1919-ben került megrendezésre, amelyen az afrikai őslakosok jogainak törvénybe iktatása és érvényesítése szerepelt az elérendő célok között. A pánarabizmus, vagy más néven radikális arab nacionalizmus Gamal Abdel Nasszer Egyiptomához köthető. Ennek kudarcát csak a sikertelen egyesülési kísérletek (1958 - Egyesült Arab Köztársaság), illetve az 1967-es hatnapos háború mutatta meg.

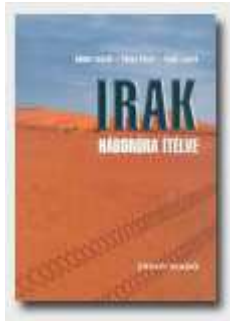
Összességében a legszembevetőbb hasonlóság, az Európán kívüli régiók megkésett és egyben mesterséges nemzetfejlődésében keresendő, azaz valódi, európai értelemben vett nemzetállamokról nem igazán beszélhetünk. Az egyes országok mai határait a gyarmatosítók alakították ki, így a szerves nemzetté válás is elmaradt.

Afrikában például nem egy ország esetén vonalzóval húzták meg a határokat, ezzel mai törzsi/etnikai konfliktusok magvait vetették el, és India sem létezett a mai formájában. Az iszlám umma születésekor kizárólag a vallási identitás volt a meghatározó, az etnikai alapú identitás idegen volt a térségtől, ezért amikor importálták az alapvetően európai ideológiát, a nacionalizmust, akkor egy "új" történelmi mítoszt is meg kellett teremteni hozzá. Így született szinte minden arab ország nemzeti történelme, amely számos ponton elkülönül az arab történetírástól (például Szíria, Palesztina, Tunézia).

Ankerl Géza már könyvének címében leszögezi: *"Nyugat van, Kelet nincs"*, így ezen analógiát átvéve az Európán kívüli nacionalizmusok különbözőségeire is fel kell hívnunk az olvasó figyelmét, amelyet a kötet négy tanulmánya hűen tükröz. Csak Indiára jellemző a varna - illetve a dzsátirendszer (köznapi nyelven kasztrendszer), amely az indiai társadalom tagozódását egy kozmikus lény feláldozásából eredezteti. Az iszlám umma határokon átnyúló, az egyetemességet megtestesítő fogalma ugyancsak egyedi jelenség. Afrika önmagában is sokszínű, szinte szubrégióként eltérő társadalmi adottságokkal találkozhatunk. Latin-Amerikában pedig az indián, a fehér és a rabszolgának behurcolt fekete népcsoportok keveredése eredményezett önálló formációkat, amelyek egyik előbb említett régióra sem jellemzőek.

Hiánypótló munka született a négy szerző tollából, magyar nyelven ugyanis ilyen történeti összehasonlító mű eddig nem jelent meg. A Magyarországon napvilágot látott könyvek jelentős része az európai, illetve kelet-közép-európai nemzetfejlődéssel foglalkoznak, és az Európán kívüli régiók szinte "leértékelt" vizsgálati tárgyak a hazai tudományos életben. Külön elismerés illeti a szerzőket, hogy szakítottak az európai felsőbbrendűség-tudat, illetve az eurocentrikus történetírás mítoszával. A tanulmánykötet további értékét adja, hogy az írók nem pusztán a történeti tények összefoglalására törekedtek, hanem komplex, multidimenzionális kérdésként fogták fel a vizsgált problémát, azaz a történelmi elemzés mellett, gazdasági, szociológiai, sőt jogi kérdéseket is megvitatnak. Bátran ajánlom az olvasónak!

Csicsmann László

Andor László - Tóth Péter - Valki László: Irak - Háborúra ítélve
Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004. 318 oldal, tartalomjegyzékkel és kronológiával

A Zrínyi Kiadó új, már a megjelenésekor is élénk érdeklődéssel fogadott új kiadványa sok szempontból beváltani látszik a hozzá fűzött reményeket. Egyrészt remekül illik a kiadó által néhány éve felvállalt új irányvonalba, melynek lényege, hogy az érdeklődő közönség alapos szakmai munkával előkészített és igényesen kivitelezett, tartalmas műveket vehessen kézbe. Másrészt a könyv mindenképpen hiánypótlónak tekinthető: Magyarországon az elmúlt időszakban nem jelent meg olyan kiadvány, ami átfogó jelleggel mutatta volna be az Irak ellen indított amerikai háború előzményeit, az azt övező kül- és belpolitikai huzavonákat.

A könyv részletesen elemzi az amerikai belpolitika hozzáállását a kérdéshez, ezen belül átfogó jelleggel mutatja be a neokonzervatív szellemi irányzatot is, ám ezen túlmenően kimerítően foglalkozik az iraki Szaddám-rezsim és az iraki olajkészletek lehetséges felhasználásának kérdéseivel is. Ugyanakkor nem elégszik meg csupán a szembenálló felek bemutatásával, hanem - tekintettel a háború lehetséges nemzetközi hatásaira - egy szélesebb kitekintést is nyújt. Az Irak ellen indítandó háború előjelei régóta megfigyelhetők voltak, melyekre a nemzetközi politikai élet jelentős szereplői a maguk módján már jó előre reagáltak, melyekben sokszor nem csak az európai-amerikai viszony időnkénti feszültsége, hanem az Európán belüli ellentétek is látványosan megmutatkoztak.

A kötet szerzői jól ismert és szakmai körökben vitathatatlanul elismert szakértők, akik neve garancia lehet arra, hogy a mű nem egyfajta politikai programtermék, hanem professzionális elemzés, melyet alátámaszt a rendkívül alapos hivatkozások rendszere is, a helyenként az áttekinthetőség kedvéért táblázatokba foglalt információk, illetve a könyv végén található részletes kronológia, melyek mind alkalmasak arra is, hogy a téma iránt érdeklődő olvasó további kutatásaihoz segítséget nyújtsanak.

A mű kivitelezése is rendkívül jól sikerült, tipográfiája szép, öröm kézbe venni. Javaslom is mindenkinek, aki többet szeretne tudni e háború okairól, hátteréről, hogy bátran vegye kézbe.

Lattmann Tamás

**" (...) a szabadság szolgátság, a tudatlanság erő"?¹
azaz a 2002 és 2003 évi Arab Human Development Reportok megállapításai
és fogadtatása
Recenzió**

Az ENSZ Fejlesztési Programja² (UNDP) 2002-ben adta közre az első, majd 2003-ban a második Arab Human Development Reportot (AHDR).³ Más-más tényezőket középpontba állítva mindkettő az arab világ gazdasági, társadalmi, demográfiai, politikai viszonyait mutatja be, illetve - különböző táblázatok, grafikonok segítségével - hasonlítja össze az arab államok teljesítményét egymással és a többi ország fejlettségi mutatóival. Az AHDR - különösen az első - a régió egészében nagy vitákat váltott ki. Noha a tanulmányok következtetései esetenként vitathatók, alapvetően mégis helyesen mutatnak rá az arab világ fejlődését akadályozó legnagyobb problémákra.

Az Arab Liga 22 államának⁴ 280-300 millió lakosa a világ népességének 5%-át adja, amely becslések szerint 2020-ra elérheti a 410-460 milliót is. Az arab világ az egyik legfiatalabb régió, hiszen népességének 38%-a 14 év alatti. Gazdasági fejlettsége - az olajban gazdag arab országokról szóló legendától eltérően - igencsak relatív. Az ezredfordulón a 22 arab állam GDP-je (604 milliárd USD) alig volt több Spanyolországénál (559 milliárd), miközben ez utóbbinak lakossága 15%-a a teljes arab népességnek. Az arab világ egészének nem olajból származó exportbevétele 40 milliárd dollár volt, ugyanannyi mint Finnország összes exportja. Az 1990-es években a katonai kiadások a GNP 7,4%-át tették ki a világátlag 2,4%-ával szemben, míg K+F-re a fejlett országokra jellemző 2,5-4% helyett csupán a GNP 0,2%-át fordították. Elemzések azt mutatják, hogy a közel-keleti, észak-afrikai térség egy főre jutó évi gazdasági növekedése a XX. század utolsó két évtizedében az 1973-as szint felére esett vissza. Ami a hatékonyságot, termelékenységet illeti az egy arab munkavállalóra jutó GNP kevesebb, mint a fele annak, melyet egy dél-koreai vagy argentin munkás megtermel.

Szabadság, tudás, nemek közötti egyenlőtlenség

A 2002-es Arab Human Development Report három területen állapít meg súlyos hiányosságokat, melyek a fejlődés útjában állnak. Ezek a szabadság, a nemek közötti egyenlőség, illetve a tudás hiánya. A tanulmány világosan különbséget tesz a gazdasági növekedés és a fejlődés között, amennyiben - a világgazdaságtan fejlődéseméleteinek megfelelően - a fejlődést a gazdasági növekedésnél tágabb kategóriaként értelmezi. A fejlettség mérésére az alternatív humán fejlődési indexet (AHDÍ) alkalmazza, mely a klasszikus fejlettségi mutatóktól⁵ eltérően nem tartalmazza az egy főre jutó GDP értékét; magában foglalja viszont az alábbi hat, a fejlődést szintén meghatározó összetevőt: születéskor várható élettartam; a tudás "eloszlása"; ún. "szabadság-érték" (ez a polgári és politikai jogok érvényesülését méri); nemek közötti egyenlőség mértéke; egy (ezer) főre jutó Internet-szolgáltatók száma; illetve a CO₂-kibocsátás mértéke. Az alternatív humán fejlődési index értékei, illetve a más fejlettségi mutatók alapján kialakuló eltérő országgrangsor azt mutatja, hogy az arab államok - a fenti gazdasági mutatók mellett is - inkább gazdag(abb)nak, mint fejletlennek minősülnek.

A fejlődés útjában álló első akadály az *emberi szabadság*, pontosabban ennek korlátozott volta. Amartya Sen, indiai közgazdász megközelítésében nem csupán a fejlődés nem lehetséges az egyéni szabadságjogok védelme nélkül, de a fejlődés célja is az egyéni szabadságok maximalizálásában jelölhető meg. Latin-Amerika, Kelet-Ázsia, Kelet-Közép-Európa 1980-90-es években megfigyelhető demokratizálódási folyamataival ellentétben az arab világban érdemi változások nem történtek. Az uralkodó rezsimeket autokrácia és a katonaság erőteljes befolyása jellemzi, mely meghatározza a politikai döntéshozatalt.

Jellemzően a végrehajtó hatalom ellenőrzi a törvényhozást, illetve az igazságszolgáltatást. Az utóbbi évtizedekben érdemi hatalomátadásra, rendszerváltoztatásra egyik országban sem került sor. Jordánia uralkodója, Huszein király 45 évig uralkodott - halála után fia vette át a helyét. Szíriában ugyanez történt: a több, mint 30 évnyi uralkodás után elhunyt Hafez al-Assad örököse fia lett. Szaddam Huszein Irakot 1971 óta kormányozta, Kadhafi Líbiában 1969-ben került hatalomra.

Eltérően a korábbi Human Development Reportoktól az AHDR 2002 jóval nagyobb figyelmet szentel a politikai rendszerek, a demokrácia, illetve a fejlődés, fejlettség összefüggéseinek.⁶ A szerzők felhívják a figyelmet az intézményi reformok szükségességére, különösen a "szabadon, tisztességesen, hatékonyan és rendszeresen megválasztásra kerülő" törvényhozó hatalom létének, a végrehajtó hatalom elszámoltathatóságának fontosságára, az ellenzéki pártok működésének szükségességére. A elmaradott fejlődés kifejeződik abban is, hogy a politikai részvétel jóval alacsonyabb és egyenlőtlenebb, mint más fejlődő országokban.

Az (egyébként az arab államok többsége által elvben elismert) emberek közötti jogegyenlőség sok esetben nem érvényesül, a civil kezdeményezések keretek közé vannak szorítva, a kormányok politikai elszámoltathatósága korlátozott, az igazságszolgáltatás nem működik függetlenül. Az államok - nem elsősorban a gazdasági növekedéssel mért - fejlettségére komoly hatást gyakorol a kormányok nem kellő hatékonysága: a közigazgatás nem kellően szervezett, feladataikat nem megfelelően látják el, az adórendszer korszerűtlen, a kormányok az országok versenyképessége érdekében kevés vagy nem hatékony intézkedéseket hoznak.

A második fejlődést gátló tényező a *nemek közötti nagyfokú egyenlőtlenség*. Ami a nőkkel szembeni diszkriminációt illeti, a 2002-es AHDR elismeri az arab országokban történt pozitív fejleményeket (pl. a lánygyermek beiskolázási arányának növekedését), de - a világ más régióival összehasonlítva és adatokkal, statisztikákkal alátámasztva - komoly kritikákat fogalmaz meg az arab nők helyzetével kapcsolatban. Bár a nők

oktatása, képzése gyorsabban fejlődött, mint a világ bármely más régiójában, az arab nők fele még mindig írástudatlan, ráadásul társadalomban betöltött szerepük továbbra is elsősorban reprodukciós funkciójukra korlátozódik. Dél-Ázsia kivételével az arab világ a Föld egyetlen régiója, ahol a férfiak és nők közötti egyenlőtlenségek számottevőek.

A harmadik terület a tudás (az oktatás, kultúra, tudomány) területén megfigyelhető lemaradás. A felnőtt lakosságon belül több mint 57 millió arab írástudatlan; az írástudatlanság aránya magasabb, mint sok náluk szegényebb országban. Az 1980-as 60%-os írástudatlansági arány 1999-re 38,7%-ra csökkent, de még mindig magasabb a fejlődő országok átlagánál. Az egy lakosra jutó diákok száma alacsonyabb, mint Ázsia és Latin-Amerika országaiban. A kutatás-fejlesztésbe való befektetés nagyon alacsony, a külföldi szövegek fordítása és elérhetősége szintén.

Tudás és fejlettség

A sorozat második darabja, az AHDR 2003 középpontjában az arab világ fejlődése útjában álló ez utóbbi akadályoknak, - az első AHDR-ban felvetett - tudás hiányának, a tudásbeli szakadéknak és a fejlettség összefüggéseinek a vizsgálata áll. Az összehasonlításra alkalmas standard mutatók, megbízható információk és adatok hiányában a szerzőknek nem volt könnyű dolguk az oktatás színvonalának mérése során, mely önmagában is jól jelzi a tudás terén fennálló problémákat.

A könyvkiadás, publikálás, fordítás terén megdöbbentő adatokat tártak fel a kutatások. 1991-ben az arab országokban 6500 könyvet nyomtattak ki, Latin-Amerikában 42 ezret, Észak-Amerikában 102 ezret. Az arabok a világ népességnek 5%-át teszik ki, ám a világ könyveinek csupán 1,1%-át publikálják. A közel 300 milliós arab világban - részben köszönhetően a cenzúrának - már 5000-es példányszám esetén bestsellernek minősülhet egy könyv. Ami az idegen nyelvű munkák arabra történő fordítását illeti a számok ez esetben is önmagukért beszélnek: a világ 11 millió görög anyanyelvű lakosa számára ötször annyit könyvet fordítanak le, mint arab nyelvre⁷. Míg a fejlett világban 1000 lakosra 285 napilapot szerkesztenek, addig ugyanez a szám az arab világban mindössze 53.

A tanulmány az előzőtől eltérő szerkezetben, de - a tudás kérdésköréhez kapcsolódóan - szintén a szabadság, a nemek közötti egyenlőtlenségek és a fejlettség közötti összefüggésekre mutat rá. A Koreai Köztársasággal összehasonlítva, ahol öt felsőoktatásban részt vevő hallgatóból egy folytat tanulmányokat valamely tudományterületen, az arab világban minden húsz hallgatóból csupán egy. A tudományok oktatásának relatív hiánya közvetlen hatással van a technológiai eredményekre, az országok fejlettségére. A modern kommunikációs és információs technikákhoz és technológiákhoz való hozzáférés hihetetlenül alacsony. A telefonvonalak száma (109/1000 fő) egyötöde a fejlett világban található vonalaknak (561 vonal/1000 fő). A régió 1000 lakosára 18 számítógép jut szemben a világátlagot jelentő 78,3 géppel, és csupán a népesség 1,6%-a rendelkezik Internet- hozzáféréssel. Az Egyesült Államokban 79%, Nagy-Britanniában 68% ugyanez az arány.

Az "agyelszívás" évtizedek óta létező jelenség. 1976-ban az arab mérnökök 23 %-a, az orvosok fele emigrált. 1996-ban az első diplomájukat arab egyetemeken szerző fiatalok 25%-a (mintegy 70 ezer hallgató), 1998-2000 között mintegy 15 ezer orvos távozott külföldre.

A tanulmányok fogadtatása

Az AHDR 2002-t - a második rész 2003 októberi publikálásáig - a UNDP honlapjáról több, mint egymillió "látogató" töltötte le. A tanulmányok készítői az arab világból származnak. Ennek ellenére - vagy talán pont emiatt - a legélesebb kritikák az arab világból érték a szerzőket, illetve munkáikat. Az Arab Human Development Reportokkal szemben támasztott jelentősebb kifogások közé tartozik, hogy azok egyrészt politikailag nem objektívek, másrészt újabb eszközt jelentenek a nyugati média, közvélemény számára, hogy az arab világgal szemben meglévő előítéleteiket, téveszméiket igazolják. A politikai rendszerek és a fejlettség összefüggése kapcsán egyes kritikusok Kínát, a délkelet-ázsiai "kistigriseket" emelik ki ellenpéldaként, melyek demokratikusnak nem nevezhető körülmények között érték el látványos fejlődést. A módszertani kritikák elsősorban az alternatív index (AHDÍ) komponenseire, azok súlyozására vonatkoznak, amennyiben azok nem feltétlenül a tényleges fejlettséget mérik.

Hiányossága nem csupán a vizsgálati módszernek, de a tanulmányok egészének is, hogy az elmaradottság mérése és magyarázata során nem szentelnek figyelmet azon külső, nemzetközi tényezőknek, melyek a fejlődésbeli különbségeket legalább részben indokolják. A nyugati világ jelenlegi a nemzetközi rendszerben betöltött gazdasági és politikai szerepét ismerve jogosan merül fel a kérdés, hogy vajon érdekében állt-e valaha - érdeke-e napjainkban - egyáltalán a Nyugatnak a fejlődő, így az arab világban a demokratikus rendszerek létrejöttének ösztönzése?

Összegzésképpen elmondható - és a UNDP-tanulmányok végkövetkeztetése is ez - hogy az arab régió államai gazdagnak bizonyos értelemben igen, de fejlettnek nem tekinthetők. Az 1990 óta évi rendszerességgel publikált UNDP fejlődési riportok szoros összefüggéseket mutattak ki az egy főre jutó gazdasági növekedés és az emberi fejlettséget mérő mutatók (így a HDI index) között. Az arab régiót jellemző számok egyértelműen azt mutatják, hogy ezek az országok az utóbbi évtizedekben elhanyagolták az emberi erőforrásba való befektetéseket, mely versenyképességük és fejlődésük alapja lehetne. A tanulmányokkal szemben felhozható kifogások ellenére elgondolkodtató, hogy a tömegeket elérni képes arab média alig foglalkozott a UNDP által feltárt eredmények bemutatásával, ráadásul az értelmiségi "kritikusok", illetve döntéshozó pozícióban lévő politikusok sem elsősorban fejlődési lehetőségnek tekintették a tanulmányok következtetéseit, ajánlásait.

Paragi Beáta

Jegyzetek:

¹ George Orwell: 1984, Európa Kiadó, 1989. Az idézet (eredetileg: "A háború: béke, a szabadság: szolgaság, a tudatlanság: erő") a regényben korlátlan hatalmat gyakorló párt jelszava volt.

² Az ENSZ UNDP 1990 óta évente adja ki a Human Development Reportot, mely a világ országainak jellemző társadalmi és gazdasági mutatóit tartalmazza.

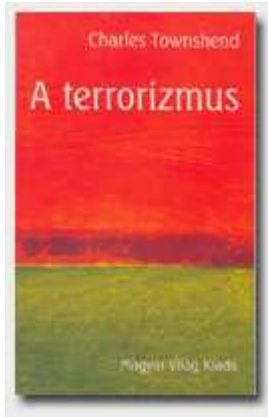
³ Az AHDR 2002 nyolc fejezetben foglalkozik az arab világ számára kihívást jelentő három fő tényező (a tudás, a szabadság, illetve a nemek közötti egyenlőség hiánya) bemutatásával. Az AHDR 2003 - mely a négyrészesre tervezett sorozat második darabja - kilenc fejezete az arab társadalom tudását vizsgálja. Mindkét tanulmány elérhető: www.undp.org oldalon.

⁴ Ebbe beletartozik a Palesztinai Felszabadítási Szervezet is.

⁵ Az egy főre jutó gazdasági növekedési mutatók mellett elsősorban a humán fejlődési indexet (HDI) érdemes megemlíteni. A HDI három komponensből áll össze: (1) az egy főre jutó GDP, vásárlóerő paritáson számolva; (2) az iskolázottság szintje (a felnőtt lakosság olvasottsági aránya kétharmados, az iskolában eltöltött évek átlagos száma egyharmados súllyal); (3) születéskor várható élettartam.

⁶ A 7. fejezetben az arab világ politikai viszonyainak alapos elemzése részeként meghatározásra kerül az ún. humán jóléti index (nem tévesztendő össze a korábban említett humán fejlődési indexszel), amely az állampolgárok által érzékelt szabadságo(ka)t - az elérhető lehetőségeket - hivatott mérni. Az eredmények alapján egyetlen arab ország sem nevezhető magas humán-jólétet biztosító országnak; hét arab állam (az arab népesség 9%-a) alkotja a közepes humán-jólétet biztosító államok csoportját, a többi (az arab népesség több, mint 90%-a ezen országcsoportban él) csupán alacsony jólétet képes biztosítani lakosainak.

⁷ E jelenségre az 1980-as években derült fény, mikor elemzések során kimutatták, hogy 5 év alatt az 1 millió lakosra jutó idegen nyelvről lefordított könyvek száma az arab világban 4,4, Magyarországon 549, Spanyolországban 920 db volt.

Charles Townshend: A terrorizmus

Magyar Világ Kiadó Budapest 2003. (fordította: Nádori Attila), 172 oldal, tartalomjegyzékkel, bibliográfiával, illusztrációkkal és név-/tárgymutatóval

A Magyar Világ Kiadó gondozásában, 2003-ban megjelent könyv nagyvonalú címet kapott, mert nemes egyszerűséggel a terrorizmust jelöli meg témaként.

A szerző jól látja, hogy senki nem nevezi magát terroristának, hanem ráragasztják ezt a jelzőt. Ez a mondat jó alapozást jelent az elméleti fejezethez, amely a terrorizmus természetét taglalja. Úgy tűnik, hogy a terrorizmusról szóló könyvek elkerülhetetlen fejezete a definíció kutatása, amely persze mindig teljes kudarccal zárul, hiszen nem sikerül egy olyan meghatározást találni, amely mindenki számára elfogadható lenne. Itt sem történt ez másként, bár fontos mondata a könyvnek, hogy "a terrorizmus a szubjektív lélektani gyakorlás útján érvényesül."

A szerző a klasszikus állami, forradalmi, etnikai és vallási terrorizmus felosztás mentén történő vizsgálatot preferálja azzal együtt, hogy ismert terrorista szervezeteket mutat be történelmi kialakulásuk és fejlődésük vonalán. Townshend a mű végén még a terrorizmus elleni küzdelem demokratikus intézményeivel is foglalkozik, taglalva néhány fontos jogi-filozófiai kérdést.

A könyv egyik rövid, de nagyon érdekes és egyben gondolkodásra és kutatásra inspiráló része a nők és a terrorizmus kapcsolatát vizsgáló fejezet. Egyedi megközelítés, hiszen a terrorizmusról szóló könyvekben nem szoktak foglalkozni az ún. "gender issue"-val. A könyv az elmélet és a nagyon valóságos gyakorlat (lásd fényképek) keveréke. Nehéz eldönteni, hogy ki tekinthető a mű célközönségének: azoknak, akik most ismerkednek a terrorizmus elméleti alapjaival, túlságosan nehéz olvasmány, azoknak, akik a terület szakértői, sok újdonsággal nem szolgál a könyv.

Összességében mégis az mondható, hogy ismeret felfrissítés és további kutatási célterület keresés szempontjából érdekes olvasmány lehet Charles Townshend műve.

Vadai Ágnes